

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

**Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Київ, 28 травня 2026 року)**

*До 105-ї річниці від дня заснування
Національної академії внутрішніх справ*

**Київ
2026**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Київ, 28 травня 2026 року)

*До 105-ї річниці від дня заснування
Національної академії внутрішніх справ*

Київ
2026

Редакційна колегія:

Сербин Р. А., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Тарасенко О. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Таран О. В., завідувач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Іваницький С. О., професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ 21 липня 2026 року (протокол № 7)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

Актуальні питання кримінального провадження в умовах воєнного стану [Текст] : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 105-й річниці заснування Нац. акад. внутр. справ (Київ, 28 трав. 2026 р.) / [редкол.: Р. А. Сербин, О. С. Тарасенко, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2026. – 226 с.

УДК 343.1(477)(06)

ЗМІСТ

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Андрух В. В.

НЕДОЛІКИ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКУ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ
ПІД ЧАС АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ
ОБВИНУВАЛЬНОГО ВИРОКУ 10

Бесага І. В.

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ КПК УКРАЇНИ
ЩОДО ЗУПИНЕННЯ СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ
В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ
ПРАВОПОРУШЕННЯ 13

Вітвіцький С. С.

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ КРИТЕРІЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ
ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ 18

Гловюк І. В.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАКТИКИ ККС ВС
ЩОДО ІНФОРМАЦІЇ З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ
У ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ОСНОВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 21

Жила О. Б.

ІМПЕРАТИВНІ ВИМОГИ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ЩОДО СКАСУВАННЯ АРЕШТУ МАЙНА 25

Зайка С. О.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО
ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ГОТОВНОСТІ
ОСОБИСТОСТІ ДО СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ 28

Зарубей В. В.

IN ABSENTIA В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ:
БАЛАНС ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ 33

Іваницький С. О.

ДОРОЖНЯ КАРТА З ПИТАНЬ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА:
ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ У СФЕРІ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ..... 36

Льбін А. Н.

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛЕЙ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ
ПОСЯГАНЬ НА АДВОКАТСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ
В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО
КОДЕКСУ УКРАЇНИ 39

Кирюхіна Р. Я.

ОСОБЛИВОСТІ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ,
ЩО СПРИЧИНИЛИ ЗАГИБЕЛЬ ЛЮДИНИ..... 42

Комар Ю. М.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ
ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 46

Котенок Т. В.

ВТОРИННА ВІКТИМІЗАЦІЯ ДИТИНИ
ЯК ПРОБЛЕМА ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ
ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ
ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ 49

Кравчук І. І.

ЗАВЕРШЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ
ЗЛОЧИНУ ВІДКРИТИМ ФІКСУВАННЯМ..... 54

Криштафович О. Я.

ТИПОВІ ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ЗА СТ. 203-2 КК УКРАЇНИ ТА СПОСОБИ
РЕАГУВАННЯ ЗАХИСНИКА..... 57

Кулик М. Й., Симчук А. С.

АНАЛІЗ НОРМ КПК УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНИХ
ДОГОВОРІВ ЩОДО ВИДАЧІ ОСОБИ (ЕКСТРАДИЦІЯ)..... 63

Мельник О. В., Тимчишин П. А.

ВИКОРИСТАННЯ OSINT-ІНСТРУМЕНТІВ
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ:
ПРАВОВІ МЕЖІ ТА ВИКЛИКИ 70

Панасюк Т. І., Цирюк А. Г. ЄВРОПЕЙСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ У СФЕРІ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ	74
Патрелюк Д. А. ШВИДКІСТЬ ЯК СТАНДАРТ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ	78
Петченко І. В. РЕТРИБУТИВНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК КЛЮЧОВА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ МОРАЛЬНИХ ЗАСАД У КОНТЕКСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ОСОБЛИВО ТЯЖКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДІТЕЙ.....	82
Піхало О. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ СУДДІВ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	85
Плетенець В. М., Неклеса Т. К. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЛИ В ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ АБО В ПОЛОНІ (ПСИХОЛОГІЧНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ)	90
Погорецький М. А. СПЕЦІАЛЬНЕ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ (IN ABSENTIA): ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ.....	93
Погорецький М. М. ДОКАЗУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СТАНДАРТИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА.....	96
Римарчук О. В., Бейгул В. С. АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЩОДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ І ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ В КОНТЕКСТІ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	102
Свириденко С. В. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	105

Сергєєва Д. Б. КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	110
Сиза Н. П. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА «СУД, ВСТАНОВЛЕНИЙ ЗАКОНОМ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	115
Соловійов Е. П., Хізанов О. Д. ПРОБЛЕМА ПАРАЛЕЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ВИМІРИ ЗА НАЙТЯЖЧІ ЗЛОЧИНИ	119
Сошенко Б. О. ДОКУМЕНТУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ЇЇ ЗАКРІПЛЕННЯ	123
Таран О. В., Чернявський С. С. БАЛАНС МІЖ АНТИКОРУПЦІЙНОЮ ЕФЕКТИВНІСТЮ ТА ПРАВОМ НА ПРИВАТНІСТЬ (РІШЕННЯ ЄСПЛ SZELENYI AND OTHERS V. HUNGARY): ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПОРЯДКУ	131
Терещенко Ю. В., Симчук А. С. ЗМІСТ І ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СУД, ВСТАНОВЛЕНИЙ ЗАКОНОМ, У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	136
Тетерятник Г. К., Остроглядова О. Г. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА УЧАСТЮ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	141
Ткач А. В. ЗУПИНЕННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З МОБІЛІЗАЦІЄЮ ОБВИНУВАЧЕНОГО: АКТУАЛЬНА СУДОВА ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ	146
Трекке А. С. НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ РЕГУЛЬОВАНОЇ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ В СТРУКТУРІ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPOPУШЕНЬ.....	149

Турик Є. М.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ
РЕЄСТРАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
В УМОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ
ТА ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ.....153

Фаринник В. І.

СТАТТЯ 615 КПК УКРАЇНИ ПІД КОНСТИТУЦІЙНИМ
КОНТРОЛЕМ: ЧИ МАЄ ВИНЯТОК МЕЖІ?157

Франків В. В.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ
НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ЗБРОЇ, ВЧИНЕНОМУ
ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ ТА ЗЛОЧИННИМИ
ОРГАНІЗАЦІЯМИ.....162

Чурікова І. В., Аль Асас П. А.

МІЖНАРОДНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОСУДДЯ
ТА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ166

Шевчишен А. В.

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ
БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ:
ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ170

Шпак Р. В.

ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ
(РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У РАЙОНАХ БОЙОВИХ ДІЙ
ТА В УМОВАХ ВІЙНИ175

Юріков О. О.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
В РАЙОНІ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ179

Ясінський В. О.

ПРАВОВІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ
НАРКОЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ183

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Базиліак І. О.

ОСОБЛИВОСТІ ЗБИРАННЯ, ОЦІНКИ
ТА ВИЗНАННЯ ДОПУСТИМИМИ
ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ187

Бончук В. П.

СВІДОЦЬКИЙ ІМУНІТЕТ СВЯЩЕННОСЛУЖИТЕЛЯ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ191

Горова І. С.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ДОПУСТИМОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ195

Ковтун Д. О.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ
ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ198

Коржинський Р. В.

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ ЮВЕНАЛЬНОГО
ПРОКУРОРА В СУДОВОМУ РОЗГЛЯДІ СПРАВ
ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ202

Лисенко Б. О.

ВИКОРИСТАННЯ ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ (OSINT)
В ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ: КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ
ВИМІР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....206

Литвиненко В. М.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ
В РЕАЛІЯХ ВОЄННОГО СЬОГОДЕННЯ:
РЕСУРСНИЙ ВИМІР209

Мазуренко Є. О.

ПОНЯТТЯ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК
ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....212

Парчевська О. О.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ
ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ215

Хоменко В. С.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
В УКРАЇНІ218

Ящур П. О.

ВИКОРИСТАННЯ ВІДОМОСТЕЙ ІЗ МЕСЕНДЖЕРІВ
ЯК ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ222

Андрух Віталій Васильович,
старший викладач кафедри
кримінального процесу
та криміналістики Донецького
державного університету внутрішніх
справ, доктор філософії в галузі права

НЕДОЛІКИ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКУ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ПІД ЧАС АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ ОБВИНУВАЛЬНОГО ВИРОКУ

Поетапне реформування кримінального судочинства в Україні, зокрема в частині забезпечення справедливого судового розгляду та дотримання основоположних прав людини, актуалізує необхідність визначення часових меж допустимого обмеження права на свободу особи у разі перегляду судових рішень в апеляційному порядку. З урахуванням сучасних правових викликів, пов'язаних з активним упровадженням європейських стандартів захисту прав людини, особливої уваги потребує проблема продовження строку запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у процесі апеляційного оскарження обвинувального вироку.

Водночас складність проблематики зумовлена тим, що для апеляційного перегляду обвинувального вироку характерним є тривалий судовий розгляд, необхідність вивчення великих обсягів матеріалів кримінального провадження та вирішення низки інших питань, пов'язаних з обґрунтуванням допущених судом першої інстанції помилок. Але при цьому обвинувачений, щодо якого постановлено обвинувальний вирок, який ще не набрав законної сили, продовжує перебувати під вартою. За таких обставин постає питання допустимості подальшого застосування ізоляційного запобіжного заходу, що істотно впливає на дотримання прав і свобод людини.

Варто акцентувати, що зміст чинного КПК України не містить норм, які б прямо встановлювали максимальні строки тримання під вартою протягом усього періоду апеляційного перегляду обвинувального вироку. Хоча під час винесення обвинувального вироку суд зобов'язаний вирішити подальшу

долю заходів забезпечення кримінального провадження, включно з обраним раніше запобіжним заходом до моменту набрання вироком законної сили (п. 4 п. 1 ч. 4 ст. 374 КПК України) [1]. Зазначене знаходить свій прояв у низці судових рішень, коли судді залишають обраний запобіжний захід без змін до моменту набрання вироком законної сили, пояснюючи це тим, що ухвалення обвинувального вироку істотно змінює процесуальне становище особи, оскільки на підставі досліджених доказів встановлено її винуватість у вчиненні кримінального правопорушення [2; 3]. У такому разі зростає ризик ухилення від відбування покарання, що може унеможливити або суттєво ускладнити виконання вироку після набрання ним законної сили.

Загалом варто погодитися, що вимоги, по'язані з вирішенням долі застосованого запобіжного заходу у виді тримання під вартою після винесення обвинувального вироку дозволяє попередити неналежну поведінку особи у перехідний період, допоки вирок не вступить у законну силу, а засуджений не почне відбувати призначене покарання. Однак тримання під вартою після постановлення обвинувального вироку не може розглядатися як безумовне та невизначене у часі обмеження свободи. Воно підлягає повторній перевірці з урахуванням необхідності, пропорційності та обґрунтованості, що прямо пов'язано з гарантіями права на свободу та особисту недоторканість.

Натомість судова практика дотепер дотримується усталеного підходу, відповідно до якого в межах резолютивної частини обвинувальних вироків зазначаються формальні посилення на те, що тримання під вартою залишається чинним до набрання вироком законної сили. Фактично відбувається продовження позбавлення волі на весь термін до моменту початку виконання покарання, навіть попри подання стороною захисту скарги до суду апеляційної інстанції.

Однак наявність поданої апеляційної скарги на вирок суду означає незавершеність кримінального провадження в контексті перевірки законності й обґрунтованості постановленого вироку, а дія презумпції невинуватості особи в її процесуальному значенні зберігається до набрання вироком законної сили. Тобто, з одного боку, вирок ще може бути змінений або скасований, а з іншого – особа продовжує перебувати під вартою в умовах, коли строки такого обмеження прямо не конкретизовані.

З огляду на зазначене, допустимість продовження дії тримання під вартою під час апеляційного перегляду обвинувального вироку є суттєвим недоліком чинного кримінального процесуального закону, оскільки подання апеляційної скарги має призупиняти процес набрання вироком законної сили, а тому до особи не можуть бути застосовані наслідки, остаточно визначені вироком суду. Крім того обмеження особистого характеру, пов'язані з правом на свободу та особисту недоторканість, потребують перегляду. Інакше, подібні ситуації негативно впливають на дотримання прав і свобод людини, адже через відсутність належного врегулювання питання про продовження запобіжного заходу у виді тримання під вартою особа вимушена протягом невизначеного терміну знаходитись під вартою, в той час як потенційні ризики протидії кримінальному провадженню або вчинення іншої неналежної процесуальної поведінки можуть бути відсутніми.

Отже, наявний дефект законодавчої регламентації строків тримання під вартою під час апеляційного перегляду обвинувального вироку не сприяють забезпеченню права обвинуваченого на свободу та вимагають пріоритетного переосмислення в межах концепції подальшого реформування кримінального судочинства.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Голос України*. 2012. № 90-91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Вирок Дніпровського районного суду м. Дніпродзержинська від 18 квіт. 2024 р. Справа № 209/5302/21. Провадження № 1-кп/209/61/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118439943>.

3. Вирок Берегівський районний суд Закарпатської області від 26 січ. 2026 р. Справа № 297/3477/24. Провадження № 1-кп/297/151/26. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133590431>.

Бесага Ірина Василівна,
доцент кафедри адміністративного
права та адміністративного процесу
ННПФПКП Львівського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософії в галузі права, доцент

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ КПК УКРАЇНИ ЩОДО ЗУПИНЕННЯ СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Проблематика строків притягнення до адміністративної відповідальності у справах про домашнє насильство набуває не лише процесуального, а й системного значення у контексті ефективності міждисциплінарної взаємодії поліції та суду. З огляду на імперативний характер відповідних норм Кодексу України про адміністративні правопорушення (надалі також – КУпАП) [3] та відсутність механізмів зупинення перебігу строків накладення адміністративного стягнення, їх вплив фактично нівелює результати первинної реакції правоохоронних органів. Тому доцільно детальніше розглянути, яким чином зазначені обставини формують процесуальні перешкоди та впливають на узгодженість дій суб'єктів правозастосування.

За даними Єдиного державного реєстру судових рішень, починаючи з 2024 року до початку травня 2026 року було винесено більше двадцяти тисяч постанов про закриття провадження за ст. 173-2 КУпАП у зв'язку із звершенням строків накладення адміністративного стягнення, передбачених ст. 38 КУпАП. Зазначена кількість становить приблизно 6,67 % від усіх винесених постанов за цей період.

Звершення строків часто пов'язане з такими обставинами:

1) отримання відомостей та оформлення матеріалів справ про адміністративні правопорушення поліцейськими після спливу значного строку з моменту вчинення правопорушення [5–7];

2) поширена судова практика щодо направлення матеріалів у справах про адміністративні правопорушення на доопрацювання / дооформлення [8; 9];

3) зупинення провадження, тобто зупинення строків розгляду справи, без урахування того, що строки накладення стягнення у цій категорії справ зупиненню не підлягають [10; 11].

КУпАП передбачає можливість зупинення перебігу а) строку давності до розгляду скарги на постанову у справі про адміністративне правопорушення (ст. 300-1, 300-2, 303 КУпАП), б) строку розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, у разі якщо особа, щодо якої складено протокол про таке правопорушення, умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися (хвороба, перебування у відрядженні чи на лікуванні, у відпустці тощо) у порядку ст. 277 КУпАП, а також в) строків виконання постанови при встановленні особи, яка вчинила правопорушення у порядку ст. 14-1 КУпАП (Варто зазначити, що рішенням КСУ у справі про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010 ст. 14-1 визнано неконституційною. Станом на сьогодні відповідну норму вилучено з КУпАП не було) [4].

Узагальнено, КУпАП не передбачає можливості зупинення строків накладення адміністративного стягнення, які визначені у ст. 38 КУпАП у справах про адміністративні правопорушення, за окремим винятком. Стаття 173-2 КУпАП під таке виключення не підпадає. Ця категорія справ передбачає обмежені строки притягнення до адміністративної відповідальності (адміністративне стягнення може бути накладено протягом шести місяців з дня вчинення відповідного правопорушення), тому зупинення провадження (у розумінні строків розгляду справи) може призвести до закриття провадження у справі у зв'язку із завершенням строків накладення стягнення (п. 7 ч. 1 ст. 247 КУпАП).

Норма ст. 247 КУпАП є імперативною і не передбачає обов'язку суду вирішувати питання винності чи невинності особи, оскільки за своєю суттю є формою відмови держави від юридичного переслідування особи за вчинення адміністративного правопорушення. Аналогічне положення міститься в рішенні ЄСПЛ у справі «Грабчук проти України» від 26 вересня 2006 року, за яким у разі закриття провадження у справі питання про доведеність вини особи не має вирішуватися [12]. Отже, після завершення вказаних строків унеможливується здійснення будь-яких заходів, спрямованих на притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Відповідно до усталеної практики Європейського суду з прав людини, що знайшла своє відображення, зокрема, у рішеннях у справах «Надточій проти України», «Енгель та інші проти Нідерландів», «Озтюрк проти Німеччини» та «Лутц проти Німеччини», окремі категорії адміністративних правопорушень за своєю правовою природою розглядаються як «кримінальні» у конвенційному розумінні з огляду на характер і суворість санкцій, зокрема таких, що передбачають адміністративний арешт або громадські роботи, які пов'язані з обмеженням свободи та особистої недоторканності у сенсі ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1; 13–16]. За таких умов виникає об'єктивна необхідність поширення гарантій справедливого судового розгляду, закріплених у ст. 6 Конвенції, на провадження у справах про адміністративні правопорушення. Адміністративне правопорушення, передбачене ст. 173-2 КУпАП, санкція якого передбачає можливість застосування як громадських робіт, так і адміністративного арешту, якраз підпадає під конвенційне розуміння «кримінального» правопорушення.

Зазначена тенденція праворозуміння стала підґрунтям для більш активного використання положень кримінального процесуального законодавства за аналогією під час вирішення процесуальних питань у відповідних категоріях справ, що, як видається, спрямовано на компенсацію прогалин адміністративно-деліктного процесу та забезпечення належного рівня процесуальних гарантій особи. Відповідно до ст. 335 КПК України, у разі якщо обвинувачений ухилився від явки до суду або захворів на психічну чи іншу тяжку тривалу хворобу, яка виключає його участь у судовому провадженні, або був призваний для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, суд зупиняє судове провадження стосовно такого обвинуваченого до його розшуку, видужання або звільнення з військової служби [2]. Розгляд справи за відсутності обвинуваченого в межах кримінально-процесуального закону не є можливим, що і зумовлює питання зупинення провадження у разі наявності вказаних підстав.

Згідно з ч. 1 ст. 268 КУпАП, справа про адміністративне правопорушення розглядається в присутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності. За відсутності цієї особи справу може бути розглянуто лише у випадках, коли є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час

розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи. Водночас частиною 2 статті 268 КУпАП не передбачена обов'язкова присутність особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, під час розгляду справи за ст.173-2 КУпАП. Також особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, не позбавлена можливості реалізувати своє право на отримання правової допомоги, а також має можливість надати суду пояснення по суті складеного протоколу письмово чи звернутися до суду із клопотанням про забезпечення її участі у справі в режимі відеоконференції.

Щодо актуальних тенденцій судової практики, то вони полягають у тому, що суди відмовляють у задоволенні клопотання через відсутність у КУпАП положень щодо можливості зупинення провадження у цій категорії справ, а також наявність інших процесуальних гарантій справедливого та належного судового розгляду, як-от надання пояснень чи договірне представництво інтересів. Однак в окремих випадках суди зупиняють провадження, застосувавши положення КПК України за аналогією. Важливо зазначити, що зупинення провадження найчастіше відбувається через перебування особи, яка притягається до відповідальності, на військовій службі у Збройних силах України.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04 листоп. 1950 р.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. № 11–12. № 13. Ст. 88.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 14-1 КУпАП (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху) від 22 груд. 2010 р. № 23-рп/2010.

5. Постанова Козелецького районного суду Чернігівської області від 19 жовт. 2023 р. у справі № 734/3396/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114290459>.

6. Постанова Снятинського районного суду Івано-Франківської області від 23 січ. 2024 р. у справі № 351/2518/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116565983>.

7. Постанова Ківерцівського районного суду Волинської області від 24 жовт. 2025 р. у справі № 158/3175/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131249482>.

8. Постанова Полтавського районного суду Полтавської області від 03 лют. 2025 р. у справі № 545/62/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/12490800>.

9. Постанова Калинівського районного суду Вінницької області від 21 черв. 2024 р. у справі № 132/532/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119953339>.

10. Постанова Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 24 квіт. 2024 р. у справі № 336/12406/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118603242>.

11. Постанова Мурованоктуриловецького районного суду Вінницької області від 27 листоп. 2025 р. у справі № 139/300/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132106929>.

12. Grabchuk v. Ukraine (Application no. 8599/02) : Judgment of the European Court of Human Rights of 21 September 2006. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-76950>.

13. Nadtochiy v. Ukraine (Application no. 7460/03) : Judgment of the European Court of Human Rights of 15 May 2008. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126082>.

14. Engel and Others v. the Netherlands (Applications nos. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72) : Judgment of the European Court of Human Rights of 8 June 1976. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57479>.

15. Öztürk v. Germany (Application no. 8544/79) : Judgment of the European Court of Human Rights of 21 February 1984. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57553>.

16. Lutz v. Germany (Application no. 9912/82) : Judgment of the European Court of Human Rights of 25 August 1987. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57531>.

Вітвіцький Сергій Сергійович,
ректор Донецького державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ КРИТЕРІЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Аналіз наукових досліджень у сфері кримінального процесу свідчить, що досудове розслідування у кримінальному провадженні не зводиться лише до сукупності процесуальних рішень і дій сторони обвинувачення, а є складним пізнавальним процесом, спрямованим на встановлення обставин кримінального правопорушення [1, с. 340–341; 2, с. 295]. Досудовий етап кримінального провадження постає як особливий різновид юридично регламентованої діяльності, що охоплює пошук, фіксацію, трансформацію та перевірку знань про подію кримінального правопорушення, осіб, причетних до його вчинення, а також інших обставин, що мають значення для кримінального провадження. Такий підхід засвідчує, що досудове розслідування є інтелектуальною пізнавальною діяльністю, результатом якої є формування доказів.

Гносеологічна спрямованість доказування зумовлює необхідність переосмислення змісту діяльності органів правопорядку з огляду на ефективність реалізації пізнавальної функції кримінального провадження [3, с. 62–63]. Для цього варто звернути увагу на ті інструменти, за допомогою яких реалізується цей процес, тобто на процесуальні засоби доказування, які покликані забезпечити процес отримання, фіксації, перевірки та оцінки відомостей, що становлять предмет доказування. Водночас ефективність діяльності органів правопорядку безпосередньо залежить не лише від самої наявності таких засобів. Важлива роль відводиться оптимальності їх вибору та застосування, враховуючи функціональний критерій окремих процесуальних засобів доказування.

Варто зауважити, що узагальнення наукових підходів до класифікації процесуальних засобів доказування дає підстави констатувати відсутність сталого й уніфікованого розуміння їх функціонального критерію. Це зумовлено складністю правової природи доказування, що поєднує пізнавальну діяльність,

процесуальну форму та криміналістичне забезпечення досудового розслідування [4, с. 12]. Причому кожен з цих елементів по-різному впливає на зміст і спрямованість процесуальних засобів.

Передусім, виходячи з концепції системності засобів доказування, обґрунтованої В. В. Кікінчуком, доцільно розглядати процесуальні засоби доказування як структурно впорядковану сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом інструментів, за допомогою яких забезпечується збирання, перевірка та оцінка доказів [5, с. 301]. З урахуванням того, що доказування є динамічним процесом, який охоплює не лише збирання, а й перевірку, дослідження та оцінку доказів, зміст і спрямованість цих засобів визначаються тією роллю, яку вони виконують на відповідному етапі пізнавальної діяльності. Саме тому функціональний критерій процесуальних засобів доказування доцільно розглядати крізь призму їх участі у реалізації окремих етапів доказування, кожен з яких має самостійне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. У цьому аспекті функціональний критерій виступає не лише підставою для класифікації процесуальних засобів, а й способом розкриття їх сутності як інструментів пізнання, спрямованих на досягнення завдань кримінального провадження.

Процесуальні засоби доказування нерідко набувають багатофункціонального характеру, що зумовлено динамікою пізнавальної діяльності, у межах якої окремі процесуальні дії здатні одночасно виконувати декілька взаємопов'язаних завдань. Це свідчить про те, що функціональне призначення процесуальних засобів не є сталим, а набуває варіативного змісту залежно від конкретної слідчої ситуації, цілей застосування та стадії кримінального провадження. Подібна гнучкість процесуальних засобів доказування зумовлює необхідність їх дослідження не як ізольованих інструментів, а як елементів цілісної системи, здатних адаптуватися до потреб пізнавального процесу. Саме в цьому виявляється їхня практична цінність для діяльності органів досудового слідства, оскільки можливість одночасної реалізації кількох пізнавальних функцій дозволяє оптимізувати процес доказування, забезпечити його швидкість і підвищити якість отриманих результатів. Тому осмислення функціонального критерію процесуальних засобів доказування дозволяє відійти від їх формального сприйняття, адже вони є необхідними інструментами, що задовольняють різні потреби пізнавальної діяльності під час досудового кримінального провадження.

Функціональний критерій процесуальних засобів доказування надає можливість виокремити найбільш характерні риси, притаманні таким засобам, допомагає точніше визначити їх пізнавальний потенціал і, зрештою, забезпечити підвищення ефективності пізнавальної діяльності у кримінальному провадженні. Його застосування сприяє глибшому розумінню ролі кожного процесуального інструменту у структурі доказування та дозволяє застосовувати їх залежно від конкретних завдань, що виникають у ході досудового розслідування. Врахування функціонального критерію сприяє підвищенню обґрунтованості вибору відповідного процесуального засобу у конкретній ситуації, забезпечує його цільове та ефективне використання, а відтак – оптимізує весь процес доказування.

Такий підхід покликаний уникнути формального проведення процесуальних дій, орієнтуючи суб'єктів доказування на досягнення конкретного пізнавального результату. У підсумку, варто зауважити, що функціональний критерій постає одним із ключових орієнтирів у дослідженні та систематизації процесуальних засобів доказування у кримінальному провадженні, забезпечуючи не лише їх впорядкування, а й розкриття сутнісного значення з метою ефективного пізнання обставин вчиненого кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Юшко В. О. Пізнання на початковому етапі кримінального провадження: сутність та зміст. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. С. 338–341.

2. Ковальова О. В. Доказування як форма пізнання у досудовому розслідуванні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 295–298. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-5/71>

3. Вапнярчук В. В. Теоретичні основи кримінального процесуального доказування : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2018. 524 с.

4. Вітвіцький С. С. Критерії класифікації процесуальних засобів доказування у кримінальному провадженні. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2026. № 1. С. 11–15. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-2>

5. Кікінчук В. В., Прібиткова Н. О. Сутність засобів доказування в кримінальному провадженні. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. № 3(33). С. 295–304. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.26>

Гловюк Ірина Василівна,

професор кафедри кримінального процесу
та криміналістики Одеського державного
університету внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАКТИКИ ККС ВС ЩОДО ІНФОРМАЦІЇ З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ У ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

З огляду на специфіку кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, важливим засобом отримання фактичних даних є OSINT. Значення розвідки з відкритих джерел у кримінально-процесуальному контексті досліджується у літературі, зокрема звертається увага на певні практичні проблеми [1–9]. Отже, важливим є виокремлення урахування підходів, які вже сформулював ККС ВС щодо такої інформації, зокрема такої, яка набула властивостей доказів.

Ці підходи доцільно розглянути, виходячи з формулювань ст. 94 КПК України: слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з позиції належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з позиції достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Однією з найважливіших позицій ККС ВС, яку викладено в кількох постановках, є така: основними доказами в категорії кримінальних проваджень щодо злочинів проти основ національної безпеки України є електронні (цифрові) докази, до яких належать: матеріали фотозйомки, звуко-запису, відеозапису й інші носії інформації (зокрема комп'ютерні дані), що містяться у відкритих (Інтернет; різноманітні засоби масової інформації; соціальні мережі) чи закритих мережах (приватні месенджери та телеграмканали; особисте листування з використанням комп'ютерної техніки й мобільних телефонів, флешносії, карти пам'яті тощо) [10]. Ця позиція відображає різновиди джерельної бази для доказування, свідчить про визнання важливості доказів з відкритих джерел і відображає специфіку цих та інших електронних доказів саме в цих провадженнях, що цілком релевантно складнощам отримання

доказів, зокрема, у ситуаціях перебування підозрюваних на території держави-терористки російської федерації або на тимчасово окупованих територіях, та діджиталізацією сучасного світу. Крім того, ККС ВС цілком релевантно положенням протоколу Берклі визнав, що сам по собі факт розміщення інформації на відкритих інтернет-ресурсах не свідчить про її недостовірність, якщо така інформація перевірена у встановленому законом порядку та підтверджена іншими доказами [11].

У аспекті *належності доказів* ККС ВС вказував, що «огляди зазначених інтернет-сайтів і телеграм-каналів проведено із дотриманням вимог ст. 237 КПК, зафіксовано (за допомогою функцій скриншоту, друку та запису на технічні носії інформації) зміст відображеної на інтернет-сайтах і в телеграм-каналах як електронних документах інформації, що підтверджує існування обставин, які підлягають доказуванню в цьому кримінальному провадженні. Підстав для визнання вказаних вище протоколів, у яких зафіксовано хід і результати оглядів інтернет-сайтів і телеграм-каналів, недопустимими і неналежними доказами Верховний Суд не вбачає, оскільки ці фактичні дані отримано в порядку, передбаченому КПК» [12]. На проблемність цього формулювання у аспекті розмежування властивостей доказів вже зверталася увага у доктрині [6]. У іншій постанові згадувалася належність доказів [13], утім, спеціальних аргументів щодо неї виокремлено не було.

Допустимість доказів констатується через: деталізацію їх фіксування, зокрема, на основі ст. 237 КПК України та висновки про її відповідність КПК України [10; 12]; належність суб'єкта проведення такого огляду [12; 14]; відкритий характером даних [15]; покликанням на те, що «Суд не має підстав уважати, що інформацію з мережі «Інтернет» було здобуто та здійснено її огляд з порушенням конвенційних або конституційних прав обвинуваченого» (з покликанням на висновок Великої Палати Верховного Суду в постанові від 31 серпня 2022 року (справа № 756/10060/17, провадження № 13-3кс22)) [16]. Крайній аргумент у ситуації цитованої постанови навряд є вдалим, оскільки ККС ВС фактично визнав наявність процесуальних порушень, хоча не відобразив, про які саме порушення йдеться.

Достовірність доказів також оспоровалася у кримінальних провадженнях, хоча і не завжди з прямою згадкою цього терміну. В одному з кримінальних проваджень ККС ВС спростував доводи щодо недостовірності доказів таким чином: колегія суддів вважає непереконливими аргументи захисника про недостовірність даних, отриманих з відкритих джерел засобів масової інформації через

перегляд сторінок мережі Інтернет, посилання на які детально наведені у відповідному протоколі огляду від 6 червня 2022 року, у зв'язку з таким. З метою з'ясування обставин, які підлягають доказуванню, інспектор Управління протидії кіберзлочинам в Одеській області провів огляд публікацій в засобах масової інформації через мережу Інтернет і задля збереження доступності інформації у відкритих джерелах, здійснив її цифрове зберігання – архівацію, яка надає змогу захистити та зберігати інформацію з плином часу, включаючи її справжність, доступність, ідентичність, постійність, рендеринг (візуалізацію) та зрозумілість, що корелюється зі стандартами, викладеними у Протоколах Берклі, визнаних Управлінням ООН (т. 2, а. п. 135–159). Крім цього, інформація зафіксована у згаданому протоколі огляду не суперечить показанням допитаних свідків і протоколу огляду електронних документів від 29 червня 2022 року. Крім цього, сторона захисту не дала жодних відомостей щодо спростування цієї інформації і не навела аргументів, які б вказували на те, що інформація, надана органом досудового розслідування, не відповідає дійсності, зокрема, що вона містить ознаки фальсифікації та/або навмисного спотворення даних [17].

Отже, ККС ВС вже висловив певні позиції щодо тлумачення КПК України у контексті електронних доказів з відкритих джерел у аспекті їх належності, достовірності та допустимості, при цьому визнавши важливий характер таких доказів у провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки та заперечивши формальний підхід оцінки їх властивостей. Водночас поки що в цій практиці практично немає оцінки дотримання стандартів протоколу Берклі.

Список використаних джерел

1. Пашковський М. І. Цифрова інформація з відкритих джерел. Відкриті цифрові дані у кримінальному провадженні. Концептуальні основи цифровізації кримінального провадження України : монографія / ред. Н. В. Глинська. Харків, 2024. 452 с. DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178612139>.

2. Пашковський М. І. Особливості використання OSINT при документуванні та розслідуванні колабораційної діяльності. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму* : матеріали Всеукр. науково-практ. конф. (Одеса, 21 лип. 2022 р.). С. 82–86.

3. Торбас О. О. OSINT при розслідуванні кримінальних правопорушень : підручник. Одеса : Юридика, 2024. 180 с. URL: <https://doi.org/10.32837/11300.27740>.

4. Нікішев О. В., Тетерятник Г. К. Особливості доказування у кримінальних провадженнях в умовах дії правового режиму воєнного або надзвичайного стану : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2026. 256 с. С. 133–156.

5. Гловюк І. В. Покликання на результати OSINT у вираках щодо воєнних злочинів: шляхи вдосконалення. *Воєнні злочини в сучасних збройних конфліктах: виклики для міжнародного та національного кримінального права* : матеріали круглого столу за участі міжнар. наук.-практ. спільноти (Харків, 23 квіт. 2026 р.) [Електронний ресурс] / редкол. : М. Л. Пахнін, В. Л. Давиденко та ін. Харків : ХНУВС, 2026. С. 150–153. URL: <https://www.researchgate.net/publication/404500479>.

6. Гловюк І. В. Оцінка результатів OSINT у судовій практиці: окремі питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. Вип. 91: ч. 4. С. 251–259. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.35>

7. Кульчицька Л. О. Матеріали OSINT як джерела доказів у кримінальних провадженнях за ознаками злочину агресії та воєнних злочинів. *Цифровізація кримінального провадження: стан та перспективи* : матеріали наук.-практ. круглого столу (Харків, 19 верес. 2024 р.). DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178411565> С. 97–101.

8. Кудінов С. С., Шехавцов Р. М. Правове регулювання використання OSINT та його результатів під час встановлення обставин кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 3. С. 126–133. DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2025-3-14>.

9. Використання електронних доказів під час досудового розслідування злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (Протокол Берклі) : наук.-практ. порад. / Л. В. Гаврилюк та ін. Київ : ДНДІ МВС України, 2024. 196 с.

10. ЄДРСП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120838442>.

11. ЄДРСП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134499602>.

12. ЄДРСП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129086893>.

13. ЄДРСП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133475377>.

14. ЄДРСП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119741340>.

15. ЄДРСП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132611452>.

16. ЄДРСП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133475377>.

17. ЄДРСП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124866093>.

Жила Олександр Борисович,
заступник начальника управління
Офісу Генерального прокурора, аспірант
кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ІМПЕРАТИВНІ ВИМОГИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО СКАСУВАННЯ АРЕШТУ МАЙНА

Обмеження права власності під час кримінального провадження має відповідати як засаді законності, так і засаді верховенства права, що зумовлює можливість оскарження судового рішення про накладення арешту на майно учасниками кримінального провадження. Водночас у Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК) України передбачені випадки, коли арешт майна має бути скасовано автоматично в силу прийняття певного процесуального рішення щодо завершення досудового розслідування.

Згідно із ч. 3 ст. 174 КПК України прокурор одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження скасовує арешт майна, якщо воно не підлягає спеціальній конфіскації. А відповідно до ч. 4 ст. 174 КПК України суд одночасно з ухваленням судового рішення, яким закінчується судовий розгляд, вирішує питання про скасування арешту майна. Суд скасовує арешт майна, зокрема, у випадку виправдання обвинуваченого, закриття кримінального провадження судом, якщо майно не підлягає спеціальній конфіскації, непризначення судом покарання у виді конфіскації майна та/або незастосування спеціальної конфіскації, залишення цивільного позову без розгляду або відмови в цивільному позові [1].

Тобто вищенаведені положення визначають імперативний порядок вирішення питання про скасування арешту майна одночасно з винесенням рішення про закриття кримінального провадження чи при ухваленні остаточного судового рішення за наслідками розгляду кримінальної справи.

1 грудня 2022 року було внесено зміни до ч. 4 ст. 132 КПК України, відповідно до яких «ухвала слідчого судді або суду про застосування заходів забезпечення кримінального провадження припиняє свою дію після закінчення строку її дії, скасування запобіжного заходу, ухвалення виправдувального вироку чи закриття кримінального провадження в порядку, передбаченому

цим Кодексом» [1]. Ураховуючи те, що ст. 132 КПК України визначає загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження, одним з яких є і арешт майна, то, відповідно, це правило стосується й накладеного арешту на майно.

Положення вказаної норми було предметом розгляду касаційної інстанції. Зокрема, у постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 15 квітня 2024 року у справі № 554/2506/22 наголошується, що «після закриття кримінального провадження втручання у сферу приватних інтересів (арешт майна) фактично набуває свавільного характеру, з огляду на що приписи ч. 4 ст. 132 КПК є дієвим засобом реалізації положень ст. 3 Конституції України, ст. 13 Конвенції задля усунення порушення прав власника або володільця майна. ... Імперативні приписи ч. 4 ст. 132 КПК України вимагають поведінки з вказаним вище майном з боку прокурора, органу досудового розслідування, державної влади чи місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, фізичних осіб та інших суб'єктів суспільних відносин як таким, що не є арештованим в порядку, передбаченому КПК. За відсутності інших законних підстав, позбавлення права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, стосовно якого арешт припинив свою дію, є протиправним і тягне відповідальність, передбачену законом» [2].

Причому Верховний Суд наголошує, що «у разі закриття кримінального провадження постановою слідчого або прокурора, ухвала слідчого судді про накладення арешту на майно (речові докази) припиняє свою дію, з огляду на що припиняє свою дію і застосоване слідчим суддею позбавлення права на відчуження, розпорядження та/або користування відповідним майном. Після закриття кримінального провадження в порядку, передбаченому законом слідчим, речовий доказ перебуває у володінні органу досудового розслідування за відсутності процесуального рішення про арешт майна» [2].

У цьому ж рішенні Об'єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду сформулювала висновок щодо застосування норми, передбаченої абзацом 1 ч. 4 ст. 132 КПК України, який полягає у тому, що «у разі закриття слідчим, прокурором кримінального провадження в порядку, передбаченому КПК, заходи забезпечення кримінального провадження, серед яких і арешт майна, припиняють свою дію в силу прямої вказівки ч. 4 ст. 132 КПК» [2].

Тобто положення першого абзацу ч. 4 ст. 132 КПК України є загальною імперативною вимогою припинення дії арешту майна, що передбачає скасування обмежень майнового характеру у таких випадках:

- закінчення строків дії арешту майна (якщо цей строк було визначено в ухвалі);
- скасування арешту майна на підставі розгляду клопотання учасників кримінального провадження;
- ухвалення виправдувального вироку;
- ухвалення рішення про закриття кримінального провадження.

Як було вже зазначено, ухвалення виправдувального вироку та рішення про закриття кримінального провадження також визначені в ч. 3 та 4 ст. 174 КПК України, які є спеціальними нормами стосовно правила, закріпленого у ч. 4 ст. 132 КПК України. Тобто складається ситуація, коли відповідно до положень ч. 4 ст. 132 КПК України арешт майна є скасованим, а відповідно до положень ч. 3 та 4 ст. 174 КПК України арешт майна скасовується одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження за умови, що воно не підлягає спеціальній конфіскації.

У цьому контексті слід звернутися до правил вирішення колізій законодавства. Верховний Суд вказує, що «принцип верховенства права вимагає суддівської дії у ситуаціях, коли співіснують суперечливі норми одного ієрархічного рівня. У таких ситуаціях до судів різних видів юрисдикції висунуто вимогу застосовувати класичні для юридичної практики формули (принципи): «закон пізніший має перевагу над давнішим» (*lex posterior derogat priori*) – «закон спеціальний має перевагу над загальним» (*lex specialis derogat generali*) – «закон загальний пізніший не має переваги над спеціальним давнішим» (*lex posterior generalis non derogat priori speciali*)» [2].

Відповідно до наведених принципів вирішення колізій законодавчих норм правило ч. 4 ст. 132 КПК України (закон загальний пізніший) не має переваги над положеннями ч. 3 та 4 ст. 174 КПК України (закон спеціальний давніший). У зв'язку з цим, вважаємо законним звернення прокурора до слідчого судді після закриття кримінального провадження з клопотанням про застосування спеціальної конфіскації щодо майна, на яке накладався арешт.

Отже, випадки імперативного скасування арешту майна зумовлені такими обставинами: завершення строків дії арешту

майна (якщо цей строк було визначено в ухвалі); завершення кримінального провадження у формі його закриття (окрім потреби вирішення питання про накладення спеціальної конфіскації); ухвалення виправдувального вироку. Ці правила є імперативними вимогами, адже вони визначають випадки обов'язкового скасування арешту майна, що передбачає безпідставність подальшого обмеження права володіння чи розпорядження цим майном.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 15 квіт. 2024 р. у справі № 554/2506/22 (провадження № 51-4350кмо23). URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118558563>

Зайка Сергій Олегович,

доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ГОТОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДО СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Сучасний етап державотворення детермінований впливом економічних, політичних, соціальних та інших чинників, які суттєво відображаються на готовності працівників поліції виконувати на високому рівні професійні функції.

Діяльність слідчого є важливим компонентом кримінального судочинства, який забезпечує належне розслідування кримінальних правопорушень і захист прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. У сучасному суспільстві, де рівень злочинності, а також вимоги до юридичних стандартів постійно зростають, ефективність роботи слідчого стає критично важливою. Слідчі є не лише фахівцями, які збирають, перевіряють, оцінюють докази й викривають правопорушників, а й представниками кримінального судочинства, які мають дотримуватися етичних і правових норм.

Правові засади діяльності слідчого Національної поліції України включають численні законодавчі акти й підзаконні нормативні документи, які визначають права та обов'язки слідчих, процедуру розслідування, гарантії для учасників кримінального провадження. Цей правовий контекст формує основи, на яких базуються рішення та дії слідчого. Крім своїх юридичних знань, слідчий також має спиратися на психологічні навички задля ефективної взаємодії з усіма учасниками розслідування – потерпілими, свідками, підозрюваними, захисниками тощо. Розуміння психологічних аспектів, таких як емоційний інтелект, комунікація, спостережливість, стресостійкість є необхідними для досягнення успіху в переважно складних і часто напружених ситуаціях.

Процес підготовки фахівців для слідчих підрозділів Національної поліції України регламентується такими нормативно-правовими актами України: Законом України від 01 липня 2014 року № 1556-VII «Про вищу освіту» [1]; Законом України від 02 липня 2015 року № 580 «Про Національну поліцію України» [2]; наказом МВС України від 17 січня 2023 року № 21 «Про затвердження нормативів чисельності курсантів, слухачів, ад'юнктів (аспірантів), які навчаються за державним замовленням у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління МВС, на одну посаду науково-педагогічного працівника» [3]; наказами МВС України: від 14 листопада 2013 року № 1095 «Про порядок замовлення та виготовлення документів про освіту державного зразка для навчальних закладів системи МВС України, обліку і видачі їх карток» [4], від 18 вересня 2024 року № 634 «Про затвердження Порядку проведення практичної підготовки здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України» [5], від 15 квітня 2016 року № 315 «Про затвердження Порядку добору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції України, та вищого військового навчального закладу Національної гвардії України» [6], від 18 травня 2022 року № 305 «Про затвердження Порядку добору (відбору) на навчання до закладів освіти на період дії воєнного стану» [7], від 14 лютого 2008 року № 62 «Про затвердження Положення про вищі навчальні заклади МВС» [8] та іншими.

Становлення України у сучасних умовах відбувається під впливом змін у економічних, політичних та соціальних сферах життєдіяльності держави. Це зумовлюється вагомим внеском щодо змін правовідносин, зокрема й у галузі освіти. Здобуття освіти для майбутнього слідчого є першою сходинкою професіогенезу, цілісного безперервного процесу становлення, розвитку й трансформації особистості фахівця, що охоплює період від професійного самовизначення до завершення трудової діяльності. Залежно від цього буде визначатися ефективність та якість застосування отриманих знань і вмінь на практиці.

Професійне становлення слідчого відбувається за умов відповідності певним вимогам, які забезпечать якісний та високий рівень готовності до виконання професійних обов'язків. Це у свою чергу сприятиме розвитку висококваліфікованого та конкурентоспроможного працівника поліції.

Психологічна готовність особистості до слідчої діяльності визначається сукупністю певних вимог, яким він повинен відповідати. Модель готовності складається із взаємопов'язаних та взаємозумовлених видів. Кожен із елементів готовності детермінується провідними професійно важливими знаннями, вміннями, навиками, якостями та мотивацією.

Система методичного забезпечення навчально-методичного процесу спрямована на реалізацію розвитку загальних та спеціальних компетентностей, що своєю чергою сприяє розвитку комунікативної, психологічної, інтрапсихічної, фізичної, фізіологічної та загальнокультурної готовності. Це становить підґрунтя до формування висококваліфікованого та конкурентоспроможного працівника поліції.

Професіогенез слідчого відбувається за умов набуття певних загальних та спеціальних компетентностей, якими повинен володіти слідчий на високому професійному рівні. Особливо це прослідковується в умовах виконання безпосередніх професійних обов'язків.

У літературі зазначається, що під час проведення слідчих (розшукових) дій, слідчому повинні бути притаманні певні різновиди готовності особистості до слідчої діяльності.

Зокрема, при проведенні допиту повинні бути розвинуті на високому рівні аналітична, прогностична, криміналістична, стратегіко-тактична, фізіологічна, комунікативна та творча готовність; при пред'явленні для впізнання – засвідчувальна, стратегічно-тактична, діагностична, комунікативна, аналітична,

управлінська готовність; при проведенні обшуку – стратегічно-тактична, розшукова, прогностична і аналітична готовність; при проведенні огляду та слідчого експерименту – стратегічно-тактична, аналітична, прогностична, управлінська готовність; при освідуванні особи – аналітична, управлінська та стратегічно-тактична; при проведенні експертизи – криміналістична, прогностична та аналітична готовність; при спостереженні за особою, річчю або місцем – аналітична, прогностична, стратегіко-тактична, комунікативна, сугестивна, пошукова, креативна та фізіологічна готовність [9; 10; 11; 12; 13].

Відповідно до структурно-логічної моделі готовності особистості до слідчої діяльності визначаються професійно важливі вміння, які детермінують певні різновиди готовності до слідчих (розшукових) дій. Важливим є також поряд із встановленням вмінь, здійснювати критерії оцінки рівня сформованості даних вмінь.

Якісна та ефективна підготовка закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання повинна розвивати та формувати у майбутніх слідчих на високому рівні готовність якісно та ефективно виконувати професійні обов'язки.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту : Закон України від 01 лип. 2014 р. № 1556-VII. *Верховна Рада України* : офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Верховна Рада України* : офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/sp:max100#Text>.

3. Про затвердження нормативів чисельності курсантів, слухачів, ад'юнктів (аспірантів), які навчаються за державним замовленням у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління МВС, на одну посаду науково-педагогічного працівника : наказ МВС України від 17 січ. 2023 р. № 21. *Офіційний вісник України*. 2023. № 15. Ст. 964.

4. Про порядок замовлення та виготовлення документів про освіту державного зразка для навчальних закладів системи МВС України, обліку і видачі їх карток : наказами МВС України: від 14 листоп. 2013 р. № 1095. *Офіційний вісник України*. 2013. № 98. Ст. 3616.

5. Про затвердження Порядку проведення практичної підготовки здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти із

специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 18 верес. 2024 р. № 634. *Верховна Рада України* : офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1487-24?lang=uk#Text>.

6. Про затвердження Порядку добору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції України, та вищого військового навчального закладу Національної гвардії України : наказ МВС України від 15 квіт. 2016 р. № 315. *Верховна Рада України* : офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0668-16/sp:max100#Text>.

7. Про затвердження Порядку добору (відбору) на навчання до закладів освіти на період дії воєнного стану : наказ МВС України від 18 трав. 2022 р. № 305. *Офіційний вісник України*. 2022. № 39. Ст. 2140.

8. Про затвердження Положення про вищі навчальні заклади МВС : наказ МВС України від 14 лют. 2008 р. № 62. *Верховна Рада України* : офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0193-08/sp:max100#Text>.

9. Пасько О. М. Готовність слідчого до проведення обшуку та огляду крізь призму вмінь. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 1. 143–149.

10. Пасько О. М. Професійно важливі вміння, які детермінують готовність слідчого до проведення допиту. *Роль та місце ОВС у розбудові демократичної держави* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 5 берез. 2015 р). Одеса : ОДУВС, 2015. С. 118–120.

11. Пасько О. М. Криміналістичні, організаційно-тактичні та психологічні особливості проведення допиту. *Юридичний бюлетень*. 2021. № 18. С. 96–105.

12. Пасько О. М. Перелік професійно важливих вмінь, які детермінують готовність слідчого до проведення гласних слідчих (розшукових) вмінь. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 116–121.

13. Цільмак О. М., Проценко О. О. Професійно важливі уміння, які обумовлюють компетентне проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 3. С. 149–151.

Зарубей Вікторія Володимирівна,
професор кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, професор

IN ABSENTIA В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: БАЛАНС ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ

Міжнародними документами передбачено можливість винесення заочного судового рішення у кримінальному провадженні. Йдеться про Європейську конвенцію про міжнародну дійсність кримінальних вироків, а також Резолюцію (75) 11 Комітету Міністрів Ради Європи «Про критерії, що регламентують розгляд, що здійснюється за відсутності обвинуваченого» [1] та Рекомендації № 6 R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо спрощення кримінального судочинства» [2], у яких пропонується розглянути питання про надання судам першої інстанції можливості розглядати справи й приймати в них рішення за відсутності обвинуваченого.

Заочне провадження використовується у судовій практиці багатьох європейських країн, серед яких Франція, Данія, Болгарія, Естонія, Литва. При цьому рішення Європейського суду з прав людини підтверджують можливість здійснення заочного кримінального провадження (рішення у справах *Colozza v. Italy.*, № 9024/80, *Krombach v. France*, № 29731/96, *Da Luz Domingues Ferreira v. Belgium*, № 50049/99 тощо) [3].

Відповідно до рішення Європейського суду з прав людини від 24 травня 2007 року у справі «Да Лус Домінгеш Ферейра проти Бельгії» (*Da Luz Domingues Ferreira v. Belgium*, заява № 50049/99), якщо судові засідання відбувається за відсутності підсудного, це не є само по собі порушенням ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. При цьому відмова в доступі до правосуддя має місце, коли особа, яка засуджена заочно, не може у подальшому домогтися ухвалення нового судового рішення щодо обґрунтованості обвинувачення з фактичних та юридичних підстав після того, як воно було реалізовано, якщо не було встановлено, що ця особа відмовилася від права на захист і на явку до суду [4].

Положення чинного КПК України також передбачають процедуру подальшого судового розгляду та заочного ухвалення вироків судами за відсутності обвинуваченого (*in absentia*).

Відповідно до ч. 3 ст. 323 КПК України судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у ч. 2 ст. 297-1 цього Кодексу, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та/або оголошений в міжнародний розшук [5].

Як вже зазначалось, такий судовий розгляд за відсутності обвинуваченого здійснюється за обов'язковою участю захисника. Крім того, повістки про виклик обвинуваченого у разі здійснення спеціального судового провадження надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування, а процесуальні документи, що підлягають врученню обвинуваченому, надсилаються захиснику. Інформація про такі документи та повістки про виклик обвинуваченого обов'язково публікуються в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження згідно з положеннями ст. 297-5 КПК України та на офіційному веб-сайті суду. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті суду обвинувачений вважається належним чином ознайомленим з її змістом (ч. 3 ст. 323 КПК України). Це дає можливість підозрюваному бути повідомленим про факт здійснення щодо нього спеціального досудового розслідування або судового розгляду й обрати відповідну правову позицію щодо побудови захисту.

Під час здійснення спеціального судового провадження судом досліджуються всі надані сторонами докази (ч. 2 ст. 349 КПК України). У разі ухвалення вироку за наслідками кримінального провадження, у якому здійснювалося спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження (*in absentia*), суд окремо обґрунтовує, чи були здійснені стороною обвинувачення всі можливі передбачені законом заходи щодо дотримання прав підозрюваного чи обвинуваченого на захист та доступ до правосуддя з урахуванням встановлених законом особливостей такого провадження (ч. 5 ст. 374 КПК України).

КПК України передбачає, що, якщо апеляційну скаргу подано обвинуваченим, щодо якого судом ухвалено вирок за результатами спеціального судового провадження, суд поновлює строк за умови надання обвинуваченим підтвердження наявності

поважних причин, передбачених ст. 138 КПК України, та надсилає апеляційну скаргу разом із матеріалами кримінального провадження до суду апеляційної інстанції з дотриманням правил, передбачених ст. 399 КПК України (ч. 3 ст. 400 КПК України).

Отже, КПК України враховує вимоги міжнародних документів, передбачає процедуру справедливого судового розгляду за відсутності обвинуваченого, гарантує право на захист, надає можливість особі, засудженій за її відсутності, оскаржити вирок, за наявності підстав для цього, що забезпечує також такий особі справедливий перегляд судом апеляційної інстанції вироку суду першої інстанції, постановленого заочно (*in absentia*).

Список використаних джерел

1. Про критерії, які регламентують розгляд, що проводиться у відсутність обвинуваченого : Резолюція Комітету Міністрів Ради Європи (75) 11 від 01.1973. URL: <https://rm.coe.int/09000016804f7581>.

2. Щодо спрощення кримінального правосуддя : Рекомендація № R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам від 17 верес. 1987 р. Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/994828>.

3. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 08 серп. 2014 р. № 4448а. Законотворчість: база даних / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51914.

4. Рішення Європейського суду з прав людини від 24.05.2007 у справі «Да Лус Домінгеш Ферейра проти Бельгії» (*Da Luz Domingues Ferreira v. Belgium*, заява № 50049/99). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:\[%22001-100326%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-100326%22]}).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Іваницький Сергій Олександрович,
професор кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор

ДОРОЖНЯ КАРТА З ПИТАНЬ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

З метою послідовного виконання зобов'язань України, передбачених переговорною рамкою Європейського Союзу, схваленою рішенням Ради ЄС від 21 червня 2024 р., за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС» Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 р. № 475-р схвалено Дорожню карту з питань верховенства права.

У пп. д) п. 1.2 Розділу I «Правосуддя» зазначеного документу визначено необхідність запровадження випадкового розподілу справ між прокурорами відповідно до Рекомендації XXVI Четвертого раунду оцінювання GRECO з використанням цифрових інструментів на основі заздалегідь встановлених чітких і об'єктивних критеріїв, включно з критерієм спеціалізації, у поєднанні з належними гарантіями, які забезпечать систему від маніпулювання та неправомірного впливу [1]. Наведене зумовлює необхідність достатнього й своєчасного наукового супроводження процесу виконання засадничих настанов, зафіксованих у Дорожній карті з питань верховенства права.

Ознайомлення з рекомендаціями GRECO (англ. Group of States against Corruption) – авторитетної антикорупційної інституції Ради Європи – свідчить, що окрім критеріїв випадковості та спеціалізації [2], цією організацією не називаються інші критерії для розподілу справ між прокурорами, що актуалізує потребу їх теоретичного розроблення, оскільки прокурори мають дуже вагомі повноваження в кримінальному провадженні [3, с. 3–5] й від належного розподілу справ між ними безпосередньо залежить об'єктивність, повнота й результативність досудового розслідування кримінальних правопорушень, ефективність підтримання публічного обвинувачення в суді тощо.

Поділяючи позицію GRECO щодо застосування двох вищенаведених критеріїв розподілу справ між прокурорами, водночас вважаємо, що їх недостатньо з огляду на складність і

функціональне розмаїття прокурорських обов'язків. Які ж інші критерії мають бути покладені в основу такого розподілу?

У національній правовій системі багаторічний, ґрунтовний та всебічний досвід застосування схожих критеріїв мають найближчі колеги з правничої професії – представники судової влади. Згідно з ч. 1 ст. 33 ЦПК України, ч. 1 ст. 31 КАС України визначення судді, а в разі колегіального розгляду – судді-доповідача для розгляду конкретної справи здійснюється Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою під час реєстрації відповідних документів, а також в інших випадках визначення складу суду на будь-якій стадії судового процесу, з урахуванням спеціалізації та рівномірного навантаження для кожного судді, за принципом випадковості та в хронологічному порядку надходження справ [4; 5]. У ч. 3 ст. 35 КПК України окрім вищенаведених принципів розподілу, також згадується «заборона брати участь у перевірці вироків та ухвал для судді, який брав участь в ухваленні вироку або ухвали, про перевірку яких порушується питання (крім перегляду за нововиявленими обставинами), перебування суддів у відпустці, відсутності у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, відрядженням, а також інших передбачених законом випадків, через які суддя не може здійснювати правосуддя або брати участь у розгляді судових справ» [6].

Аналіз законодавчої процедури розподілу справ між суддями, що встановлена у процесуальних кодексах та Положенні про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженого рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21, дає змогу виокремити чотири критерії, які можуть бути дієво застосовані в процесі розподілу справ між прокурорами, а саме: спеціалізація, випадковість, рівень навантаження та наявність повноважень. Не зупиняючись на перших двох критеріях, що вже отримали підтримку GRECO, розглянемо наступні.

Рівень навантаження є справедливим й важливим критерієм розподілу роботи серед представників правничої професії. Наприклад, нормативні акти зобов'язують використовувати щодо суддів коефіцієнт навантаження за відповідною формулою, при цьому, чим більший коефіцієнт навантаження, тим менший діапазон ймовірності. Наприклад, для судді, який має найменше навантаження (коефіцієнт навантаження), діапазон ймовірності розраховується не менше

ніж 50 % від суми значень діапазонів ймовірності всіх суддів, що беруть участь в автоматизованому розподілі [7].

Зміст такого критерію розподілу справ між прокурорами як «наявність повноважень» передбачає можливість його проведення лише між прокурорами, які мають на час розподілу справ повноваження щодо виконання службових обов'язків й стосовно яких відсутні обставини, які виключають їх участь відповідно до законодавства. Аналогічний критерій досить ретельно врегульований щодо носіїв судової влади, зокрема, не розподіляються конкретному судді судові справи, що надійшли у період відпустки або під час тимчасової непрацездатності судді; за один робочий день до відрядження (за три робочих дні, якщо тривалість відрядження становить більше ніж сім календарних днів) та у дні перебування судді у відрядженні; за відсутності у судді допуску до державної таємниці за формою, яка відповідає ступеню секретності інформації, що міститься в матеріалах справи; за три робочих дні до початку відпустки, якщо її тривалість становить менше ніж чотирнадцять календарних днів тощо [7].

З огляду на те, що автоматизований розподіл справ є універсальною процедурою, яку нині використовують для визначення суддів, присяжних, а також арбітражних керуючих у справах про банкрутство, під час розподілу справ у ВРПІ, ВКС України, ДСА України та їх органах, необхідним є врахування цього досвіду у зв'язку з реалізацією рекомендацій GRECO щодо запровадження аналогічної системи для органів прокуратури.

Отже, автоматизований розподіл справ між прокурорами доцільно здійснювати на підставі таких чітких та об'єктивних критеріїв, як спеціалізація, випадковість, рівень навантаження та наявність повноважень.

Список використаних джерел

1. Дорожня карта з питань верховенства права: схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 475-р від 14 трав. 2025 р. «Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80>

2. GRECO. Group of States against Corruption. Council of Europe. Четвертий раунд оцінювання. Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів. Другий звіт – оцінка відповідності України. Прийнято на 89-му пленарному засіданні GRECO (Страсбург, 29 листопада – 3 грудня 2021 року). URL: <https://rm.coe.int/-89-greco-29-3-2021-/1680a64ea4>

3. Іваницький С. О. Зразки кримінальних процесуальних документів слідчого, прокурора, адвоката та судді (досудове провадження) : навчально-практичний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 208 с.

4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

5. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

7. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: затверджено рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серп. 2021 р. № 1845/0/15-21. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/polozhennya_yesits_13.01.2026.pdf

Ільїн А. Н.,

аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛЕЙ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПОСЯГАНЬ НА АДВОКАТСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Питання кримінально-правового забезпечення незалежності адвокатської діяльності набуває особливої актуальності в контексті триваючої реформи кримінального законодавства України. Адвокат як суб'єкт, що забезпечує практичну реалізацію права особи на захист у кримінальному провадженні, потребує надійного правового захисту від різноманітних форм протиправного втручання. Водночас ефективність такого захисту значною мірою визначається законодавчою технікою, якою

користується законодавець при конструюванні відповідних кримінально-правових норм.

Чинний Кримінальний кодекс України закріплює спеціальну групу норм у ст. 397–400, що встановлюють відповідальність за посягання на діяльність захисника та представника особи [1]. Ці норми охоплюють доволі широкий спектр суспільно небезпечних діянь: від втручання у здійснення професійної діяльності до погроз, насильства, знищення майна та посягань на життя відповідних суб'єктів. Підхід, реалізований у чинному законодавстві, прийнято характеризувати як казуїстичний, оскільки він ґрунтується на визначенні конкретних форм протиправної поведінки.

Перевагою казуїстичної моделі є відносно висока правова визначеність: правозастосувач може спиратися на чіткий перелік заборонених діянь. Однак на практиці ця модель демонструє суттєві вади. Насамперед оціночний характер ключових ознак складів кримінальних правопорушень, зокрема поняття «втручання» у ст. 397 КК України, суттєво ускладнює доведення вини. Дослідники, зокрема Д. Балобанова, звертають увагу на те, що значна частина кримінальних проваджень за цими статтями так і не доходить до судового розгляду, а винні особи фактично залишаються безкарними [2]. Водночас казуїстичний перелік не встигає за змінами суспільних відносин і не охоплює нових форм впливу на адвокатську діяльність, пов'язаних із цифровізацією комунікацій.

Реакцією законодавця на виявлені недоліки стало прийняття змін на підставі законопроекту № 12320 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності» [3]. Зміни суттєво деталізують зміст ст. 397 КК України, прямо криміналізуючи такі форми втручання, як незаконне перешкоджання прибуттю адвоката до суду чи органів досудового розслідування, порушення конфіденційності спілкування адвоката з клієнтом, незаконний доступ до матеріалів та документів адвоката, а також незаконне проведення процесуальних дій щодо захисника. Отже, законодавець обрав шлях поглибленої конкретизації кримінально-правових заборон, намагаючись усунути прогалини у чинному регулюванні.

Проте деталізована модель також не позбавлена вразливостей. По-перше, розширений перелік форм втручання неминуче залишає за своїми межами ті діяння, що виникнуть

унаслідок подальшого розвитку технологій чи нових способів впливу на адвоката. По-друге, надмірна конкретизація може породжувати колізії між різними складами та ускладнювати кваліфікацію. По-третє, аналіз оновленої норми свідчить про певне звуження кола захищених суб'єктів: попри збереження у диспозиції формулювання «представник особи», акцент фактично переноситься на адвокатську діяльність, що ставить під сумнів рівень захисту інших форм представництва.

Принципово відмінний підхід до криміналізації відповідних посягань закладено у проєкті нового Кримінального кодексу України (станом на 22 лютого 2026 року). Відповідно до ст. 8.2.13 проєкту, кримінально-правовій охороні підлягає незаконний вплив на учасника кримінального провадження, до кола яких включені і захисник, і представник особи [4]. Відмова від деталізованого переліку форм втручання на користь узагальненої категорії «незаконного впливу» свідчить про зміну самої парадигми кримінально-правового регулювання.

Перехід до узагальненої моделі має низку переваг. Насамперед вона відрізняється гнучкістю та здатністю охоплювати будь-які форми протиправного впливу незалежно від способу їх вчинення, зокрема з використанням цифрових технологій. Крім того, така конструкція є більш стабільною в умовах динамічного розвитку суспільних відносин. Водночас узагальнена модель несе в собі ризики іншого роду: відсутність конкретизації змісту «незаконного впливу» може спричинити розширювальне або довільне тлумачення норми, що суперечить принципу правової визначеності.

Окремі уваги заслуговує і питання про те, чи не призводить інтеграція захисника до загальної категорії учасників провадження до фактичного зниження рівня спеціального кримінально-правового захисту адвокатської діяльності.

Отже, у сфері кримінально-правового захисту адвокатської діяльності в Україні відбувається паралельний рух у двох протилежних напрямках: чинне законодавство рухається шляхом поглибленої деталізації, тоді як реформаторський проєкт нового КК орієнтується на максимальне узагальнення. Це протиріччя є не випадковим, а відображає глибшу дискусію у доктрині кримінального права про оптимальний рівень абстрактності кримінально-правових норм.

На наш погляд, збалансованим вирішенням цієї дискусії є поєднання обох підходів: збереження узагальненої конструкції «незаконного впливу» як основної підстави кримінальної

відповідальності із одночасним закріпленням кваліфікованих складів, що охоплюють найбільш небезпечні конкретні форми посягань, передусім пов'язані з порушенням адвокатської таємниці та конфіденційності спілкування. Такий підхід дозволить забезпечити необхідний баланс між гнучкістю кримінально-правового регулювання та належним рівнем правової визначеності, що є запорукою ефективного захисту незалежності адвокатської діяльності в умовах правової реформи.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>.
2. Балобанова Д. О. Втручання в діяльність захисника (адвоката) чи представника особи: кримінально-правовий та кримінологічний вимір. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства*. 2023. № 63. Івано-Франківськ. С. 95–105.
3. Проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності»: № 12320 від 16 груд. 2024 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/>.
4. Проект нового Кримінального кодексу України (станом на 22.02.2026). Робоча група з питань розвитку кримінального права. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/02/24/kryminalnyj-kodeks-22-02-2026-ukr.pdf>.

Кирюхіна Руслана Ярославівна,
ад'юнкт кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО СПРИЧИНИЛИ ЗАГИБЕЛЬ ЛЮДИНИ

Збройна агресія проти України зумовила значне збільшення кількості кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів. Відповідно до положень Женевських конвенцій [1] та Римського статуту Міжнародного кримінального суду [2], розслідування цих злочинів повинно ґрунтуватися на принципах законності, об'єктивності, неупередженості, повноти та ефективності збирання доказів.

Особливого значення у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів, що спричинили загибель людини, набуває своєчасна та належна фіксація доказової інформації. Це зумовлено тим, що розслідування таких злочинів здійснюється в умовах активних бойових дій, обмеженого доступу до місця події, значних руйнувань і небезпеки для учасників слідчих (розшукових) дій.

Докази є важливими для будь-якого юридичного процесу, спрямованого на встановлення об'єктивної істини та забезпечення справедливості. Пошук, фіксація, вилучення та збереження матеріальних слідів, цифрової інформації й інших джерел доказової інформації повинні здійснюватися відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства та міжнародних стандартів документування воєнних злочинів.

В. І. Фаринник підкреслює, що збирання доказів виступає одним із основних складників процесу доказування. Учений трактує структуру цього процесу як регламентовану діяльність уповноважених осіб, яка включає пошукові, пізнавальні, посвідчувальні та правозабезпечувальні дії [3, с. 56].

О. І. Гвоздік та О. С. Старенький зазначають, що процес збирання доказів у кримінальному провадженні охоплює оцінку їх належності та значення у контексті загальної картини подій, що розслідуються. Формування доказової бази передбачає не лише збирання фактичних даних, а і їх подальший аналіз для з'ясування обставин правопорушення [4, с. 59].

Однією з ключових особливостей збирання доказів є своєчасна та належна фіксація місця події. Огляд місця події дає можливість виявити сліди злочину, зокрема уламки боєприпасів, вирви від вибухів, сліди крові, пошкодження об'єктів цивільної інфраструктури, залишки військової техніки, сліди біологічного походження та інші речові докази. Водночас проведення такої слідчої (розшукової) дії нерідко ускладнюється наявністю мінної небезпеки, повторними обстрілами та обмеженим доступом до території проведення активних бойових дій.

Особливу роль у доказуванні відіграє фото- та відеофіксація. Використання безпілотних літальних апаратів, супутникових знімків, камер спостереження та мобільних пристроїв дозволяє документувати наслідки воєнних злочинів навіть за відсутності безпечного доступу до території. Такі цифрові докази мають важливе значення для підтвердження факту атаки, часу її здійснення, характеру руйнувань та ідентифікації можливих винних осіб.

Україна запровадила багато цифрових засобів збору доказів для ефективнішого документування воєнних злочинів в Україні. Прикладом такого є електронний ресурс «warcrimes.gov.ua», створений Офісом Генерального прокурора разом з українськими та міжнародними партнерами, який забезпечує збір, систематизацію та збереження відомостей про факти вчинення воєнних злочинів, зокрема тих, що спричинили загибель людей. Дані, зібрані з цих джерел, мають потенційне використання як у національних судах, так і в міжнародних судових інстанціях.

Ще одним із джерел значущої інформації при розслідуванні воєнних злочинів є особистісні джерела, що включають в себе показання свідків, потерпілих, підозрюваних (зокрема полонених) [5, с. 50]. Проведення допиту потребує обов'язкового врахування психоемоційного стану осіб, оскільки більшість з них зазнали значного психологічного стресу, стали очевидцями насильства або втратили близьких людей. У зв'язку з цим особливого значення набуває забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, дотримання етичних засад проведення слідчих (розшукових) дій, а також застосування спеціальних тактичних і психологічних методик, спрямованих на недопущення повторної травматизації допитуваних осіб.

Важливим елементом доказування є проведення судових експертиз. Судово-медична експертиза дозволяє встановити причину смерті, характер тілесних ушкоджень, механізм їх утворення та інші обставини загибелі особи. Вибухотехнічні, балістичні, молекулярно-генетичні й інші види експертиз сприяють встановленню типу зброї, ідентифікації загиблих і зв'язку між конкретним видом озброєння та наслідками атаки.

Розслідування воєнних злочинів в Україні здійснюють уповноважені правоохоронні, слідчі органи держави та органи прокуратури. У структурі зазначених органів функціонують спеціалізовані підрозділи, діяльність яких спрямована на документування міжнародних злочинів і збір доказів порушення норм міжнародного гуманітарного права. Зокрема, в Офісі Генпрокурора діє Департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, а також спеціалізовані підрозділи в обласних прокуратурах [6, с. 97].

Окрему увагу варто звернути на ті особливості збирання доказів, які характерні саме для воєнних злочинів, що спричинили смерть людини. На відміну від звичайних кримінальних проваджень, тут слідчі підрозділи стикаються з

підвищеним рівнем небезпеки. Саме тому першочерговими завданнями є:

- негайна фіксація місця події;
- вилучення та збереження речових доказів;
- допит свідків та потерпілих;
- аналіз фото-, відео- та супутникових матеріалів;
- ідентифікація загиблих осіб;
- призначення судових експертиз.

Отже, збирання доказів під час розслідування воєнних злочинів, що спричинили загибель людини, має комплексний та багатоаспектний характер. Ефективність такого розслідування переважно залежить від своєчасної фіксації слідів злочину, належного проведення слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань і дотримання міжнародних стандартів документування. Удосконалення методик розслідування та посилення міжвідомчої та міжнародної співпраці сприятимуть підвищенню ефективності притягнення винних осіб до відповідальності за воєнні злочини.

Список використаних джерел

1. Про ратифікацію Женевських конвенцій від 12 серп. 1949 р. про захист жертв війни : Указ Президії Верховної Ради Укр. Рад. Соціаліст. Респ. від 3 лип. 1954 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114a-03#Text>.
2. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. кримін. суду від 17 лип. 1998 р.: станом на 25 жовт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
3. Фаринник В. І. Особливості формування доказів та доказування в кримінальному судочинстві України : метод. рек. Харків : Фактор, 2013. 93 с.
4. Гвоздік О. І., Старенький О. С. Логіка формування доказової бази в кримінальному провадженні. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 2(24). С. 59–63.
5. Малетова О. С., Гнідаш В. С. Розслідування воєнних злочинів: збирання й архівування доказів та інформації в умовах збройного конфлікту в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2025. № 134. С. 45–53.
6. Осипенко І. П., Лабенок А. О. Досудове розслідування воєнних злочинів в Україні: стандарти, ризики для особистого життя і здоров'я. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. № 5 (86). С. 95–100.

Комар Юлія Миколаївна,
завідувач сектору дактилоскопічних
досліджень відділу криміналістичних
видів досліджень Запорізького
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ефективне використання спеціальних знань під час розслідування воєнних злочинів забезпечує якісне збирання та дослідження слідів, створення належної доказової бази для майбутніх розглядів справ у Міжнародному кримінальному суді [1, с. 112]. Використання дактилоскопічної експертизи для ідентифікації особи в умовах воєнного стану в Україні набуло критичного значення, особливо як швидкий та ефективний метод, що доповнює ДНК-аналіз. Через необхідність обробки великої кількості репатрійованих тіл, цей метод дозволяє ідентифікувати загиблих (як військових, так і цивільних) протягом кількох днів.

Усвідомлюючи термінову необхідність ідентифікації осіб в Україні, що стосується як військових, так і цивільних громадян, у зв'язку з повномасштабним вторгненням країни-агресора, це питання залишається актуальним та невід'ємно важливим. Використання анатомічних особливостей, зокрема відбитків пальців, має велике значення в криміналістичних дослідженнях для ідентифікації осіб, особливо у випадках, коли цілісність тіла порушена. Це можливо завдяки тому, що кожна людина має унікальні характеристики, які можна використовувати для її ідентифікації.

Дактилоскопічна експертиза, яка включає в себе вивчення унікальних характеристик папілярних ліній на пальцях людини, є важливим інструментом для визначення ідентичності осіб. Під час військових та збройних конфліктів, чи подій, що загрожують національній безпеці, зокрема, на сьогоднішній день в Україні, важливо встановлювати особистість військових, цивільних та військовополонених задля повернення тіл з територій, на яких велися активні бойові дії, з окупованих територій чи під час обміну.

Перелік основних причин, чому саме дактилоскопічна експертиза може бути необхідною в умовах воєнного стану:

– ідентифікація воїнів і цивільних: у разі військових конфліктів може виникнути потреба в швидкій та ефективній ідентифікації військовослужбовців, поранених чи загинув. Дактилоскопія забезпечує надійний метод ідентифікації, навіть якщо інші засоби визначення особистості втрачаються або стають недоступними;

– реєстрація осіб, які постраждали від військових чи збройних конфліктів: дактилоскопічна експертиза може бути використана для реєстрації та ідентифікації військовополонених. Це допомагає в уникненні помилок або намагань приховати власну особистість;

– запобігання обману: у воєнний час можуть виникати спроби обману, зокрема зі сторони ворожих агентів. Дактилоскопічна експертиза допомагає визначити справжню особистість і уникнути можливих загроз безпеці;

– система ефективного обліку: дактилоскопія дозволяє створювати ефективні системи обліку осіб, що може бути корисним для ведення баз даних про військовослужбовців, медичних карток поранених тощо [2, с. 284].

Уряд України у 2025 році затвердив експериментальний проєкт спрямований на оптимізацію процесів розшуку осіб, зниклих безвісти, та ідентифікації невідомих тіл (останків) у період дії воєнного стану. Документ пропонує низку змін до Кримінального процесуального кодексу України та спеціальних законів, які мають на меті прискорити дактилоскопічні дослідження, розширити можливості для збору біологічних зразків та підвищити ефективність міжнародної співпраці у цих процесах. Зміни до Закону “Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус” дозволять використовувати шаблони відцифрованих відбитків пальців не лише для видачі документів, а й для ідентифікації тіл (останків) загинув осіб. Це відкриває додатковий інструмент для ідентифікації особи.

Саме зараз стають актуальними деякі напрями розвитку дактилоскопічної експертизи під час досліджень, такі як:

– електронна обробка й зберігання: замість паперових картотек, зараз використовують електронні бази даних для зберігання та обробки дактилоскопічних даних. Електронні системи дозволяють швидше і точніше порівнювати відбитки пальців, а також легше обмінювати інформацією між різними установами та організаціями;

– автоматизовані системи ідентифікації: використання автоматизованих систем дозволяє швидше та ефективніше проводити пошук і порівняння великого обсягу даних. Введення біометричних технологій, таких як сканери пальців у смартфонах, також відображає розвиток дактилоскопії в повсякденному житті;

– методи аналізу та порівняння: з використанням новітніх методів обробки зображень і алгоритмів машинного навчання можна поліпшити точність ідентифікації. Технології, такі як тривимірне моделювання відбитків пальців, також можуть додатково підвищити точність порівнянь;

– об'єднання методів: дактилоскопія використовується в комплексі з ДНК-експертизою, адже якщо тіло має виражені трупні зміни, дактилоскопія стає провідним методом;

– міжнародний обмін інформацією: заохочення стандартизації та обміну дактилоскопічною інформацією між країнами для боротьби з транскордонною злочинністю та тероризмом.

Розвиток технологій і методів дактилоскопічної експертизи сприяє покращенню безпеки, виявленню кримінальних правопорушень і забезпеченню публічної безпеки в різних контекстах, включаючи військові та збройні конфлікти [3, с. 167].

Ідентифікація осіб під час військових та збройних конфліктів може стикатися з різними проблемами і викликами. Проте ідентифікація військових, які загинули під час збройних конфліктів, може бути особливо складною через специфічні умови, пов'язані з веденням активних бойових дій.

Деякі проблеми, пов'язані з ідентифікацією загиблих військових, включають:

– відсутність обов'язкової дактилоскопії: на відміну від ДНК-зразків, зараз немає закону, що зобов'язує військовослужбовців проходити дактилоскопію при призові;

– технічні складнощі: високий рівень пошкодження тіл, їх тривале перебування у несприятливих умовах, що ускладнює отримання відбитків;

– брак медичної інформації: в умовах військового чи збройного конфлікту може бути складно отримати детальні медичні записи про загиблих, що ускладнює ідентифікацію;

– повна або часткова анонімність: деякі військові можуть служити в анонімних чи таємних підрозділах, що може ускладнити визначення їхньої особистості після загибелі;

– децентралізована інформація: інформація про загиблих військових може бути розподілена між різними військовими

підрозділами або країнами, що ускладнює централізований процес ідентифікації.

Отже, вважаємо, що для вирішення цих питань необхідно використовувати комплексний підхід, що передбачає застосування передових технологій, співпрацю між міжнародними організаціями, розроблення стандартів інформаційного обміну та забезпечення відповідності етичним нормам у розв'язанні цих важливих проблем.

Список використаних джерел

1. Пілюков, Юрій. Форми використання спеціальних знань під час розслідування воєнних злочинів. *Актуальні проблеми правознавства*. № 2. Aug. 2025. Р. 112–117. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/2134>

2. Яцик Т. П., Єременко А. Ю., Лаганович Н. Т. Особливості використання дактилоскопічної експертизи при ідентифікації особи під час військових та збройних конфліктів. *Освіта і наука*. Міжнародний науковий журнал. Вип. 2 (35). 2023. 399 с.

3. Рогатюк І. В. Напрями удосконалення використання дактилоскопічної інформації в діяльності органів досудового розслідування та прокуратури. *Часопис Київського університету права*. 2014. URL: <https://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup2014169>.

Котенок Тетяна Володимирівна,
науковий співробітник групи
інтелектуальної власності відділу
організації наукової роботи
Національної академії внутрішніх справ

ВТОРИННА ВІКТИМІЗАЦІЯ ДИТИНИ ЯК ПРОБЛЕМА ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ

Однією з найскладніших проблем у сфері запобігання насильницьким злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини є недопущення її вторинної віктимізації. За своєю сутністю вона означає заподіяння дитині додаткової психоемоційної, моральної або соціальної шкоди не безпосередньо самим злочином, а реакцією на нього з боку державних інституцій, посадових осіб, найближчого оточення або суспільства загалом [4]. У справах про сексуальне насильство це питання набуває особливої гостроти, оскільки дитина вже зазнає тяжкого травмуючого впливу, а повторне повернення до

пережитого, недовіра до її слів, формалізоване ставлення або публічне розголошення обставин події можуть істотно поглиблювати негативні наслідки злочину. Через це проблема вторинної віктимізації повинна розглядатися не лише як процесуальна або психологічна, а як самостійна віктимологічна проблема, без розв'язання якої неможливо забезпечити належний рівень захисту дітей від сексуального насильства [3].

Міжнародні стандарти захисту дітей виходять із того, що боротьба із сексуальною експлуатацією та сексуальним насильством щодо дітей повинна охоплювати не лише криміналізацію відповідних діянь, а й систему запобіжних, захисних та координаційних заходів. Ланцаротська конвенція прямо визначає серед своїх цілей запобігання сексуальній експлуатації та сексуальному насильству стосовно дітей, захист прав дітей, які стали жертвами таких посягань, а також розвиток національної взаємодії між освітніми, соціальними, медичними, правоохоронними і судовими органами [1]. Водночас Керівні принципи Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дитини, наголошують, що в усіх судових і позасудових процедурах дитина повинна бути захищена від шкоди, включаючи залякування, помсту та вторинну віктимізацію, а провадження мають здійснюватися з урахуванням найкращих інтересів дитини, без невинуватеного зволікання і в нестрашному для неї середовищі [3]. Такий підхід формує важливий орієнтир і для національної практики: будь-яка дія щодо потерпілої дитини повинна оцінюватися не лише з позицій доказового значення, а й з погляду її можливого повторного травмування.

Вторинна віктимізація дитини у справах про насильницькі статеві злочини найчастіше пов'язана з кількома типовими ситуаціями. По-перше, це багаторазове опитування або допит дитини різними суб'єктами, коли вона змушена неодноразово відтворювати психотравмуючі обставини. По-друге, це допущення грубого, неделікатного, недовірливого або формально-бюрократичного стилю спілкування з нею. По-третє, йдеться про відсутність належних умов конфіденційності, через що дитина боїться осуду, розголосу чи реакції кривдника. По-четверте, додатковим джерелом травмування стає тривалість провадження, невизначеність його результату, а також відсутність зрозумілого для дитини пояснення того, що відбувається і чому вона повинна брати участь у процесуальних діях [3]. Усе це посилює відчуття страху, сорому, провини і беззахисності, а в окремих випадках навіть формує у дитини

небажання співпрацювати з правоохоронними органами, що негативно впливає і на її стан, і на результати розслідування [4].

Особлива вразливість дитини у таких провадженнях пояснюється її віком, психічною незрілістю, залежністю від дорослих та обмеженою здатністю критично оцінювати події. У випадках сексуального насильства до цього додаються сором, страх покарання, почуття провини, емоційна прив'язаність до кривдника, якщо ним є близька особа, а також нерозуміння правових процедур. За таких умов навіть формально законні процесуальні дії можуть виявитися для дитини глибоко травмуючими, якщо вони організовані без урахування її вікових і психологічних особливостей [3]. Вторинна віктимізація небезпечна ще й тим, що здатна знецінювати сам факт звернення по допомогу: дитина або її батьки починають сприймати систему захисту не як джерело підтримки, а як простір нових страждань. Саме тому запобігання вторинній віктимізації слід розглядати як одну з ключових умов ефективної протидії насильницьким злочинам сексуального характеру щодо дітей [5].

Чинне кримінальне процесуальне законодавство України вже містить низку положень, спрямованих на захист малолітніх і неповнолітніх учасників провадження. Зокрема, КПК України передбачає особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи, участь законного представника, педагога або психолога, а за потреби і лікаря, часові обмеження допиту, можливість дистанційного допиту у режимі відеоконференції під час досудового розслідування, а також проведення допиту неповнолітнього потерпілого поза залом судового засідання в іншому приміщенні з використанням відеоконференції [2]. Такі приписи мають важливе запобіжне значення, оскільки спрямовані на зменшення психологічного навантаження на дитину і мінімізацію безпосереднього контакту з обвинуваченим або публічним судовим простором. Однак на практиці сама наявність відповідних норм не гарантує їх повної ефективності. Відсутність належної підготовки фахівців, нестача спеціально облаштованих приміщень, надмірна формалізація процесу та нерівномірність практики застосування цих правил у різних регіонах знижують реальний захисний потенціал процесуального законодавства [4].

У цьому зв'язку особливий інтерес становить підхід, заснований на стандартах правосуддя, дружнього до дитини, та міжвідомчої координації дій усіх суб'єктів, які працюють із потерпілою дитиною. Відповідно до європейських рекомендацій,

дитина повинна бути вислухана в умовах, що відповідають її віку і рівню розвитку, з повагою до її гідності, права на приватність і потреби у психологічній безпеці. Практичне значення має і принцип оперативності: тривале очікування процесуальних дій або розгляду справи саме по собі може виступати чинником вторинної віктимізації, оскільки продовжує для дитини стан тривоги та невизначеності [3]. З огляду на це завданням органів досудового розслідування, прокуратури, суду, психологів, соціальних працівників і служб у справах дітей є не механічне виконання власних функцій, а побудова такого алгоритму роботи, за якого дитина якомога менше контактує з травмуючими чинниками і водночас отримує необхідний захист та підтримку [1].

Перспективним шляхом запобігання вторинній віктимізації є впровадження підходів, подібних до Barnahus, які передбачають проведення опитування, надання психологічної, соціальної, медичної та іншої допомоги дитині в межах скоординованого, безпечного і дружнього до неї простору. У наукових публікаціях, присвячених українському досвіду Barnahus, підкреслюється, що одним із ключових завдань такого підходу є отримання достовірної інформації від дитини або дитини-свідка таким чином, щоб уникнути її повторного допиту в суді [5]. Водночас сам Barnahus розглядається як міждисциплінарний формат, який поєднує інтереси доказування та інтереси захисту дитини, зменшуючи ризик повторного травмування [5]. Значення цього досвіду полягає в тому, що він дозволяє перейти від розпорошеної системи реагування, коли дитина вимушена окремо відвідувати різні установи, до більш цілісної організації допомоги, в центрі якої перебуває саме потерпіла особа, а не інституційна зручність для окремих органів [3].

Не менш важливою складовою попередження вторинної віктимізації є належна комунікація з дитиною. Посадові особи, які беруть участь у розслідуванні та судовому розгляді таких справ, повинні володіти спеціальними навичками спілкування з дітьми, які пережили психотравмуючий вплив. Неприпустимими є тиск, навіювання відповідей, знецінення емоційного стану дитини, демонстрація сумніву в її словах або надмірна деталізація інтимних обставин без реальної потреби [4]. Водночас важливим є і захист приватності дитини: розголошення відомостей про неї, медійне сенсаціоналізування, поширення даних про сімейні обставини чи зміст показань можуть стати окремим потужним чинником повторного травмування. Через це запобігання вторинній віктимізації неможливе без поєднання процесуальних гарантій,

професійної етики, психологічної підготовки фахівців та належного інформаційного режиму щодо таких справ [3].

Отже, вторинна віктимізація дитини у справах про насильницькі злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості є не побічним, а системним ризиком, який потребує окремої уваги у межах віктимологічного запобігання. Її джерелом можуть бути як недосконалість організації кримінального провадження, так і неналежна міжвідомча взаємодія, відсутність дитинодружніх процедур, професійна невідповідність окремих фахівців або недотримання конфіденційності [2]. Ефективне попередження цього явища вимагає не лише подальшого вдосконалення законодавства, а й реального впровадження стандартів правосуддя, дружнього до дитини, розвитку спеціалізованих форм допомоги, поширення підходів Barnahus, підготовки кадрів та формування жертвоорієнтованої практики роботи з потерпілими дітьми [1]. Лише за таких умов захист дитини від сексуального насильства буде не формальним, а дійсно спрямованим на збереження її гідності, психічного здоров'я та можливості повноцінного відновлення після пережитого злочину.

Список використаних джерел

1. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовт. 2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_927.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.

3. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice. *Council of Europe*, 2011. URL: <https://rm.coe.int/16804b2cf3>.

4. Ракіпова І., Підгородинська А., Мельник А. Щодо окремих прав потерпілого та попередження його вторинної віктимізації в кримінальному провадженні України. *Юридичний вісник*. 2023. № 4. С. 71–78. URL: https://yurvisnyk.in.ua/v4_2023/9.pdf.

5. Король Н. П., Король О. В. Недопущення вторинної віктимізації в межах української моделі Барнахус у контексті європейських стандартів здійснення правосуддя. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2025. № 2 (109). С. 217–228. URL: <https://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/download/908/817/2769>.

Кравчук Іван Іванович,
аспірант кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ

ЗАВЕРШЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ ВІДКРИТИМ ФІКСУВАННЯМ

Положення ч. 4 ст. 271 Кримінального процесуального кодексу України передбачає, що у разі, якщо контроль за вчиненням злочину завершується відкритим фіксуванням, про це складається протокол у присутності особи, щодо якої проводилася відповідна негласна слідча (розшукова) дія [1]. Зазначена норма фактично регламентує перехід від негласної до відкритої фази фіксації та процесуального оформлення результатів документування кримінального правопорушення, отриманих у ході проведення контролю за вчиненням злочину, однак її практичне застосування тривалий час супроводжується значними труднощами.

Однією з основних проблем є те, що контроль за вчиненням злочину належить до негласних слідчих (розшукових) дій, а відомості про факт їх проведення, а також дані, які дають змогу ідентифікувати особу, щодо якої здійснюється така НСРД, відповідно до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженого наказом Служби безпеки України від 12 серпня 2005 року № 440, віднесені до державної таємниці [2]. У зв'язку з цим уповноважені підрозділи фактично позбавлені можливості складати протокол у присутності особи без ризику розголошення відомостей, що становлять державну таємницю та притягнення до передбаченої законом відповідальності.

Водночас не всі відомості, що містяться у протоколах контролю за вчиненням злочину, об'єктивно становлять державну таємницю. Засекречуванню підлягає насамперед інформація, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці, зокрема відомості про форми, методи, тактику проведення НСРД [2]. Практика засвідчує, що протоколи за результатами проведення контролю за вчиненням злочину розсекречуються повністю, без вилучення окремих фрагментів. Це свідчить про те, що такі документи фактично не містять відомостей про форми й методи діяльності правоохоронних органів, які дійсно потребують захисту в режимі державної таємниці.

Інша проблема пов'язана з відсутністю у кримінальному процесуальному законодавстві визначення поняття «відкрите фіксування». У науковій літературі справедливо звертається увага на те, що КПК України не розкриває ні змісту цього терміна, ні моменту, з якого негласна дія вважається такою, що перейшла у відкриту фазу. Як наслідок, у судовій практиці сформувалися різні підходи до оцінки допустимості протоколів контролю за вчиненням злочину [3, с. 442].

Слід звернути увагу, що конструкція ч. 4 ст. 271 КПК України має спільні риси з положеннями Кримінального процесуального закону Латвійської Республіки, прийнятого у 2005 році. Відповідно до ст. 225 зазначеного Закону, у разі завершення спеціального слідчого експерименту відкритим фіксуванням також складається протокол у присутності особи [4]. Водночас ані українське, ані латвійське законодавство не містять нормативного визначення поняття «відкрите фіксування».

У перші роки формування практики Верховного Суду переважав формальний підхід до застосування ч. 4 ст. 271 КПК України. У низці рішень суд касаційної інстанції визнавав протоколи контролю за вчиненням злочину недопустимими доказами у випадках, коли вони були складені не у присутності підозрюваного або коли відкриту фазу документування оформлювали протоколами огляду місця події, обшуку, тощо. Суд наголошував, що вимоги ч. 4 ст. 271 КПК України мають імперативний характер та не передбачають винятків [5].

Водночас у подальшому практика Верховного Суду стала більш гнучкою та орієнтованою на зміст процесуальної дії, а не лише на її форму. Суди почали враховувати фактичні обставини проведення контролю за вчиненням злочину, зокрема наявність часової межі між завершенням негласної дії та подальшими відкритими слідчими діями. У ряді справ Верховний Суд дійшов висновку, що відсутність протоколу, складеного у присутності особи, не свідчить автоматично про недопустимість доказів, якщо права підозрюваного були забезпечені іншими процесуальними механізмами [6].

Особливо важливим є підхід, відповідно до якого контроль за вчиненням злочину фактично поділяється на дві фази: негласну та відкриту. Негласна частина охоплює приховане документування дій особи, тоді як відкрита включає проведення огляду, затримання, обшуку та інших процесуальних дій після викриття особи. За такого підходу протокол контролю за вчиненням злочину може відображати лише негласний етап,

тоді як результати відкритої фази оформлюються окремими процесуальними документами [7].

Отже, практика Верховного Суду демонструє поступовий перехід від суто формального тлумачення ч. 4 ст. 271 КПК України до змістовної оцінки наслідків процесуальних порушень. Основне значення при цьому надається не самому факту відступу від процедури, а тому, чи вплинуло таке порушення на права особи та достовірність отриманих доказів.

На нашу думку, вирішення зазначеної проблематики можливе декількома шляхами. Одним із них є уточнення переліку відомостей, які дійсно становлять державну таємницю у сфері проведення НСРД. Це сприятиме усуненню практики формального засекречування протоколів за результатами проведення контролю за вчиненням злочину та забезпеченню належного балансу між інтересами кримінального процесу і процесуальними правами учасників провадження [8, с. 197].

Іншим напрямом удосконалення є внесення змін до ч. 4 ст. 271 КПК України. Відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «відкрите фіксування» створює передумови для неоднакового застосування закону та суперечливої судової практики. У зв'язку з цим доцільним видається або нормативне визначення змісту відкритого фіксування, або виключення з ч. 4 ст. 271 КПК України положення про обов'язковість складання протоколу у присутності особи, оскільки відкритий етап контролю фактично документується іншими процесуальними актами – протоколами затримання, огляду місця події, обшуку тощо. Такий підхід сприятиме уніфікації судової практики та забезпеченню більшої правової визначеності у питаннях документування результатів контролю за вчиненням злочину.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ СБУ від 23 груд. 2020 р. № 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text>.

3. Капліна О. В., Марочкін О. І. Належна фіксація проведення негласних слідчих (розшукових) дій як передумова використання їх результатів у доказуванні в правоохоронній діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 5. С. 441–445.

4. Кримінальний процесуальний закон Латвійської Республіки: Закон Латвійської Республіки від 21 квіт. 2005 р. URL: https://likumi.lv/ta/id/107820-kriminalprocesa-likums?utm_source.

5. Постанова Верховного Суду від 18 груд. 2019 р. у справі № 588/1199/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86505861>.

6. Постанова Верховного Суду від 24 берез. 2021 р. у справі № 520/2989/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95907523>.

7. Постанова Верховного Суду від 23 трав. 2023 року у справі № 758/5719/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111251222>.

8. Кравчук І. І. Чи становлять відомості, що містяться у протоколах контролю за вчиненням злочину, державну таємницю? *Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених* : збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки (м. Київ, 15 трав. 2025 р.). Одеса : Юридика, 2025. С. 195–197.

Криштафович Орест Ярославович,
здобувач Науково-дослідного інституту
публічного права

ТИПОВІ ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА СТ. 203-2 КК УКРАЇНИ ТА СПОСОБИ РЕАГУВАННЯ ЗАХИСНИКА

Кримінальні провадження щодо незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей за ст. 203-2 КК України мають підвищену процесуальну складність, оскільки поєднують кримінально-правові, кримінальні процесуальні, оперативно-розшукові, фінансові, цифрові та криміналістичні аспекти. Для сторони захисту особливого значення набуває своєчасне виявлення порушень права на захист, адже доказова база у таких провадженнях часто формується вже на початковому етапі шляхом оперативно-розшукових заходів, оглядів, обшуків, тимчасового доступу до речей і документів, вилучення комп'ютерної техніки, електронних носіїв, фінансових документів та інших матеріалів [3; 4; 6].

Актуальність теми зумовлена тим, що кримінальні провадження за ст. 203-2 КК України нерідко будуються на сукупності непрямих доказів: фактичному використанні приміщень, наявності обладнання, електронних засобів доступу, фінансових операцій, показаннях свідків, результатах слідчих дій

та матеріалах оперативно-розшукової діяльності. За таких умов формальне посилання на вилучені предмети або оперативну інформацію не завжди достатньо підтверджує саме організацію чи проведення незаконної гральної діяльності конкретною особою [3; 4].

Метою цих тез є визначення типових порушень права на захист у кримінальних провадженнях за ст. 203-2 КК України та формулювання основних способів процесуального реагування захисника. Для досягнення цієї мети необхідно охарактеризувати особливості доказування у провадженнях цієї категорії; визначити типові порушення права на захист на початковому етапі досудового розслідування; розкрити проблеми допустимості доказів, отриманих під час обшуку, огляду, тимчасового доступу та використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності; сформулювати практичні способи реагування захисника на такі порушення.

Право на захист у провадженнях за ст. 203-2 КК України порушується передусім тоді, коли особа фактично набуває статусу підозрюваної раніше, ніж це оформлено процесуально, але їй не забезпечується можливість користуватися допомогою захисника. Така ситуація може виникати під час невідкладних слідчих дій, опитування, огляду приміщення, вилучення речей, доступу до електронних носіїв або отримання пояснень щодо функціонування приміщення, обладнання чи фінансових операцій. Захисник має доводити, що процесуальні гарантії повинні забезпечуватися не лише з моменту вручення повідомлення про підозру, а з моменту фактичного спрямування кримінального переслідування проти конкретної особи.

Одним із типових порушень є обмеження доступу захисника до матеріалів, на підставі яких проводилися слідчі дії або ухвалювалися процесуальні рішення. У провадженнях щодо незаконної гральної діяльності істотне значення мають відомості про підстави проведення обшуку, огляду, тимчасового доступу, вилучення майна, використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності та подальше процесуальне оформлення цих матеріалів [3; 6]. Якщо сторона захисту не має реальної можливості перевірити походження доказів, законність їх отримання та зв'язок із предметом доказування, це істотно обмежує ефективність захисту.

Окрему групу становлять порушення, пов'язані з проведенням обшуку, огляду та тимчасового доступу до речей і документів. У таких провадженнях ці слідчі дії часто мають

вирішальне значення, оскільки саме під час них вилучаються документи, обладнання, електронні носії, мобільні телефони, комп'ютерна техніка, записи, фінансова документація та інші предмети, які надалі використовуються стороною обвинувачення. Типовими порушеннями є нечітке визначення предмета відшукування, вилучення речей, не зазначених в ухвалі слідчого судді, неналежна фіксація процесуальної дії, обмеження участі захисника, недопуск до зауважень у протоколі, вилучення майна без належного обґрунтування його доказового значення [6; 10].

У таких випадках захисник має реагувати шляхом внесення зауважень до протоколу слідчої дії, подання клопотань про повернення тимчасово вилученого майна, оскарження бездіяльності слідчого чи прокурора, ініціювання перевірки законності ухвали слідчого судді в межах доступних процесуальних механізмів, а також подання клопотань про визнання доказів недопустимими. Особливе значення має фіксація того, чи було забезпечено реальну участь захисника, чи надано можливість робити заяви та зауваження, чи дотримано меж судового дозволу та чи не відбулося фактичне розширення предмета обшуку або огляду.

Наступним типовим порушенням є некоректне використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності. У справах про незаконну гральну діяльність оперативна інформація часто стає підставою для початку розслідування, проведення слідчих дій, формування версії обвинувачення та доведення організованого характеру діяльності. Однак такі матеріали не можуть автоматично підміняти собою процесуальні докази. Вони мають бути належним чином введені у кримінальне провадження, перевірені, оцінені з погляду допустимості та співвіднесені з іншими доказами [3; 4; 8].

Якщо обвинувачення посиляється на матеріали оперативного походження, захист має з'ясовувати, хто, коли і на якій підставі їх отримав; чи дотримано вимог закону; чи розкрито їх походження в обсязі, достатньому для перевірки; чи не містять вони ознак провокації; чи підтверджуються незалежними процесуальними доказами. У разі неможливості перевірки походження таких матеріалів захисник має ставити питання про їх недопустимість або обмежену доказову цінність [3; 8].

Окремого значення набувають порушення, пов'язані з цифровими доказами. У провадженнях за ст. 203-2 КК України електронні дані можуть використовуватися для підтвердження доступу до інтернет-ресурсів, фінансових операцій, комунікацій між

особами, адміністрування електронних сервісів, використання технічного обладнання або електронних платіжних інструментів. Водночас такі дані потребують належної фіксації, збереження, перевірки походження, автентичності й цілісності. Сам факт вилучення техніки або електронного носія не доводить участі конкретної особи в організації чи проведенні незаконної діяльності.

Захисник має вимагати встановлення цифрового ланцюга збереження доказів: джерела походження електронних даних, часу та способу їх отримання, особи, яка здійснювала вилучення або копіювання, технічних умов збереження, незмінності інформації та можливості її незалежної перевірки. Якщо ці обставини не встановлені, цифрові дані можуть бути поставлені під сумнів як щодо достовірності, так і щодо допустимості. Такий підхід відповідає вимогам процесуальної доброчесності, згідно з якими доказування має бути не лише формально законним, а й справедливим, перевірюваним і несуперечливим [5; 8].

Типовим порушенням права на захист є також необґрунтоване ототожнення фактичної присутності особи у приміщенні, користування технікою, трудових або побутових контактів із доведеністю її участі в організації незаконної гральної діяльності. Характеристика осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з гральним бізнесом, має значення для кримінологічного та криміналістичного аналізу, однак не може замінювати індивідуального доказування вини конкретної особи [2; 4]. Захисник має наполягати на тому, що кожен елемент обвинувачення повинен бути доведений щодо конкретного підзахисного, а не виводитися із загальної характеристики діяльності приміщення чи групи осіб.

Окремо слід виокремити порушення, пов'язані з поверховим обґрунтуванням повідомлення про підозру. У провадженнях за ст. 203-2 КК України підозра має ґрунтуватися на фактичних даних, які вказують не лише на існування незаконної діяльності, а й на конкретну роль особи в її організації або проведенні. Формальне посилення на вилучені речі, показання окремих свідків або оперативні матеріали без розкриття індивідуального зв'язку особи з інкримінованими діями не відповідає вимогам обґрунтованості процесуальних рішень [7; 9; 10].

У разі таких порушень захисник має подавати клопотання про проведення необхідних слідчих дій, допитів, експертиз, витребування документів, перевірку альтернативних версій, повернення майна, скасування арешту, відкриття матеріалів, що

обґрунтовують підозру, а також заявляти заперечення щодо допустимості доказів. Позиція захисту має бути не лише реактивною, а й доказово активною: захисник повинен формувати власну версію подій, виявляти прогалини в обвинуваченні, фіксувати порушення процесуальної форми та доводити їх вплив на справедливість провадження.

Судовий контроль є важливою гарантією права на захист у провадженнях за ст. 203-2 КК України. Саме слідчий суддя має оцінювати обґрунтованість втручання у права особи, пропорційність обшуку, тимчасового доступу, вилучення майна, арешту рахунків чи техніки, а також допустимість і достатність підстав для відповідних процесуальних рішень [10]. Якщо судовий контроль є формальним, право на захист втрачає реальний зміст, а докази, отримані внаслідок непропорційного або необґрунтованого втручання, можуть поставити під сумнів справедливість усього провадження.

Судова практика у справах, пов'язаних із незаконною гральною діяльністю, підтверджує, що для належної правової оцінки таких діянь важливими є не лише факт виявлення обладнання чи ознак функціонування грального закладу, а й доведеність конкретних дій особи, їх спрямованості, зв'язку з організацією або проведенням забороненої діяльності та допустимість доказової бази [1; 11; 12]. Тому захист має будуватися навколо перевірки кожного елементу обвинувачення, а не лише навколо заперечення загального факту існування гральної діяльності.

Отже, типовими порушеннями права на захист у кримінальних провадженнях за ст. 203-2 КК України є несвоєчасне забезпечення участі захисника; обмеження доступу до матеріалів, що обґрунтовують процесуальні рішення; порушення порядку проведення обшуку, огляду, тимчасового доступу; некоректне використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності; неналежна фіксація цифрових доказів; формальне обґрунтування підозри; ототожнення фактичної присутності особи з участю в організації незаконної діяльності; поверховий судовий контроль.

Способами реагування захисника мають бути своєчасне заявлення клопотань і зауважень; оскарження процесуальних порушень; ініціювання повернення вилученого майна або скасування арешту; перевірка законності походження доказів; постановка питання про недопустимість доказів; залучення спеціалістів та експертів; формування альтернативної версії

подій; наполягання на індивідуалізації ролі підзахисного. Ефективний захист у таких провадженнях має ґрунтуватися на верховенстві права, процесуальній доброчесності, активному доказуванні та постійному контролі за допустимістю доказів.

Список використаних джерел

1. Вирок Ківерцівського районного суду Волинської області від 27 грудня 2022 року у справі № 164/165/21, провадження № 1-кп/0158/63/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108114560>.

2. Вознюк А. А., Пиняга Р. О. Характеристика осіб, які вчиняють злочини, пов'язані із зайняттям гральним бізнесом. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4 (1). С. 96–102.

3. Погорецький М. А., Топорецька З. М. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності на початковому етапі досудового розслідування зайняття гральним бізнесом. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 3. С. 215–225.

4. Погорецький М. А., Топорецька З. М. Розслідування зайняття гральним бізнесом: процесуальні й криміналістичні засади : монографія. Київ : Алерта, 2015. 250 с.

5. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: https://doi.org/10.31359/1993_0909_2025_32_3_275. URL: <https://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprmu-3-2025-r/verkhovenstvo-prava-u-kriminalnomu-protseualnomu-dokazuvanni-metodologiya-ta-praktika-zastosuvannya>.

6. Погорецький М. А. Обшук, огляд і доступ до речей і документів: теоретичні й прикладні питання. *Дотримання процесуальних прав осіб під час досудового розслідування в Україні* : матеріали міжвідомч. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 24 жовт. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 51–58.

7. Погорецький М. А. Кримінальний процесуальний кодекс України: реальність та ілюзії (до 10-річчя набуття чинності). *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 1-2. С. 72–90. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/72-90>.

8. Погорецький М. А. Допустимість доказів у кримінальному процесі та процесуальна доброчесність: доктрини і практика (порівняльно-правове дослідження). *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 1–2. С. 60–82. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/22-59>.

9. Погорецький М. А. Кримінальний процесуальний кодекс України: реальність та ілюзії (до 10-річчя набуття чинності). *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 1–2. С. 72–90. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/72-90>.

10. Погорецький М. А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 3. № 4. С. 269–279. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.40>.

11. Ухвала Київського апеляційного суду від 16 берез. 2023 р. у справі № 369/4225/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110009180>.

12. Ухвала колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 15 лют. 2022 р. у справі № 554/3311/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104045466>.

Кулик Марина Йосипівна,
професор кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент;
Симчук Анатолій Степанович,
старший викладач кафедри
кримінального процесу Національної
академії внутрішніх справ

АНАЛІЗ НОРМ КПК УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ЩОДО ВИДАЧІ ОСОБИ (ЕКСТРАДИЦІЯ)

Однією із форм міжнародного співробітництва в межах кримінального провадження є екстрадиція. Міжнародне співробітництво у сфері екстрадиції здійснюють на підставі двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів та положень Кримінального процесуального кодексу (КПК) України.

Поняття видачі особи (екстрадиція) тлумачать як видачу особи державі, компетентні органи якої цю особу розшукують для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку (п. 2 ч. 1 ст. 541 КПК України).

Екстрадиція передбачає: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, і видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття

рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави [1].

Отже, проаналізуємо процесуальний порядок видачі особи (екстрадиції), який визначений главою 44 КПК України та полягає в такому:

1) запит про видачу особи (екстрадицію) направляють за умови, якщо за законом України принаймні один зі злочинів, у зв'язку з якими запитується видача, передбачено покарання у виді позбавлення волі на максимальний строк *не менше ніж рік* або особу засуджено до покарання у виді позбавлення волі й невідбутий строк становить *не менше ніж чотири місяці*. Запит компетентного органу іноземної держави про видачу особи можна розглядати лише в разі дотримання зазначених вище вимог (ч. 1, 2 ст. 573 КПК України);

2) центральними органами України щодо видачі особи (екстрадиції) є:

на стадії досудового розслідування – Офіс Генерального прокурора; *на стадії судового провадження або виконання вироку* – Міністерство юстиції України, які звертаються із запитами про видачу особи (екстрадицію) до компетентних органів іноземних держав або розглядають запити про видачу особи (екстрадицію) (ч. 2,3 ст. 574 КПК України);

3) клопотання про видачу особи в Україну готує слідчий, прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, або суд, який розглядає справу чи яким ухвалено вирок, з дотриманням вимог, передбачених КПК України та відповідним міжнародним договором України. Клопотання складають у письмовій формі, воно має містити дані про особу, видача якої вимагається, обставини та кваліфікацію вчиненого нею злочину. До клопотання додають такі документи: засвідчену копію ухвали слідчого судді або суду про тримання особи під вартою, якщо видача запитується для притягнення до кримінальної відповідальності; копію вироку з підтвердженням набуття ним законної сили, якщо видача запитується для приведення вироку до виконання; довідку про відомості, які вказують на вчинення кримінального правопорушення особою, або довідку про докази, які підтверджують винуватість розшукуваної особи в його вчиненні; положення статті закону України про кримінальну відповідальність, за якими кваліфікують кримінальне правопорушення; висновок компетентних органів України про громадянство особи, видача якої запитується, складений згідно з

вимогами закону про громадянство України; довідку про частину невідбутого покарання, якщо йдеться про видачу особи, яка вже відбула частину призначеного судом покарання; інформацію про перебіг строків давності; інші відомості, передбачені міжнародним договором України, який також чинний для іноземної держави, на території якої встановлено розшукувану особу. Клопотання і додатки до нього підписують слідчий, прокурор або суддя, засвідчують печаткою відповідного органу та перекладають мовою, передбаченою міжнародним договором України (ч. 1, 2, 3 КПК України);

4) клопотання про видачу особи (екстрадицію) передають до відповідного центрального органу України через обласну прокуратуру в *десятиденний строк* з дня затримання особи на території іноземної держави. У зазначений строк керівник відповідного органу досудового розслідування в складі апарату Національної поліції, центрального апарату органу безпеки, органу Бюро економічної безпеки України, органу Державного бюро розслідувань України, Національного антикорупційного бюро України безпосередньо передає Офісу Генерального прокурора клопотання про видачу особи (екстрадицію) (ч. 4 ст. 575 КПК України);

5) центральний орган України за наявності підстав, передбачених міжнародним договором України, звертається до компетентного органу іноземної держави із запитом про видачу особи в Україну. Запит про видачу направляє керівник центрального органу України або уповноважена ним особа *протягом п'яти днів* з дня отримання клопотання (ч. 5 ст. 575 КПК України);

6) затримання на території України особи, яку розшукує іноземна держава у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення, здійснює уповноважена службова особа (ч. 1 ст. 582 КПК України). Затримання такої особи здійснюють відповідно до положень ст. 208 КПК України. Зокрема, особі, яку затримано у зв'язку з її розшуком компетентним органом іноземної держави для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вирoku, роз'яснюють її право надати згоду на видачу (екстрадицію) для застосування процедури видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку, а також право на відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності в разі надання згоди на її видачу (екстрадицію) (абз. 2 ч. 4 ст. 208 КПК України);

7) до затриманої особи, яка вчинила злочин за межами України, застосовують тимчасовий арешт (*строком до 40 діб*). (ч. 1 ст. 583 КПК України). Звільнення особи з-під тимчасового арешту у зв'язку з несвоєчасним надходженням до центрального органу України запиту про видачу не перешкоджає застосуванню до неї екстрадиційного арешту (*строком не довше ніж 12 місяців*) у разі отримання такого запиту (ч. 9 ст. 583 КПК України). За наявності обставин, які гарантують запобігання втечі особи та забезпечення подальшої її видачі, слідчий суддя може обрати щодо такої особи запобіжний захід, не пов'язаний з триманням під вартою (екстрадиційним арештом). Особа, стосовно якої застосовано запобіжний захід, не пов'язаний з триманням під вартою, має право до прийняття рішення про її видачу (екстрадицію) подати на розгляд слідчого судді письмову заяву про надання згоди на її видачу (екстрадицію), у якій може зазначити про відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності. Така заява підлягає невідкладному розгляду слідчим суддею в порядку ч. 7, 8 ст. 584 КПК України (ч. 1, 4 ст. 585 КПК України);

8) особа, стосовно якої розглядають питання про видачу (екстрадицію) в іноземну державу, має право: знати, у зв'язку з яким кримінальним правопорушенням надійшов запит про її видачу (екстрадицію); мати захисника й побачення з ним за умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, на присутність захисника під час допитів; у разі затримання – на повідомлення близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб про затримання і місце її перебування; брати участь у розгляді судом питань, пов'язаних з її триманням під вартою і запитом про її видачу (екстрадицію); ознайомлюватися із запитом про видачу (екстрадицію) або одержати його копію; оскаржувати рішення про тримання під вартою, про задоволення запиту про видачу (екстрадицію); висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо запиту про видачу (екстрадицію); у будь-який час до прийняття рішення про її видачу (екстрадицію) надати згоду на видачу (екстрадицію) з метою застосування процедури видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку; одночасно з наданням згоди на видачу (екстрадицію) відмовитися від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 581 КПК України).

Особі, щодо якої розглядають питання про видачу (екстрадицію) і яка не володіє державною мовою, забезпечують право робити заяви, заявляти клопотання, виступати в суді

мовою, якою вона володіє, користуватися послугами перекладача, а також отримати переклад судового рішення та рішення центрального органу України мовою, якою вона користувалася під час розгляду. Якщо особа, стосовно якої розглядають питання про видачу (екстрадицію), є іноземцем і її тримають під вартою, вона має право на зустрічі з представником дипломатичної чи консульської установи своєї держави (ч. 2, 3 ст. 581 КПК України);

9) перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі особи, здійснюють у формі екстрадиційної перевірки. Екстрадиційну перевірку проводить центральний орган України або за його дорученням чи зверненням – відповідна обласна прокуратура *протягом 60 днів*. Цей строк може бути подовжений відповідним центральним органом України. Матеріали екстрадиційної перевірки разом із висновком щодо такої перевірки надсилають відповідному центральному органу України (ст. 587 КПК України);

10) відмову у видачі особи (екстрадиції) здійснюють: якщо на час прийняття рішення про видачу особа є громадянином України; якщо злочин, за який запитано видачу, не передбачає покарання у виді позбавлення волі за законом України; якщо закінчилися передбачені законом України строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності або виконання вироку за злочин, за який запитано видачу; компетентний орган іноземної держави не надав на вимогу центрального органу України додаткових матеріалів або даних, без яких неможливе прийняття рішення за запитом про видачу (екстрадицію); якщо видача особи (екстрадиція) суперечить зобов'язанням України за міжнародними договорами України; якщо є обґрунтовані підстави вважати, що видача особи (екстрадиція) суперечить інтересам національної безпеки України; якщо наявні інші підстави, передбачені міжнародним договором України (ч. 1 ст. 589 КПК України).

Досліджуючи питання видачі особи (екстрадиції), слід проаналізувати й положення Конвенції про екстрадицію від 26 грудня 1933 року, до якої Україна приєдналася 18 жовтня 2022 року. Згідно зі ст. 3 Конвенції, екстрадицію не здійснюють, якщо:

1) до арешту обвинуваченої особи закінчилися строки давності притягнення до кримінальної відповідальності або

виконання вироку відповідно до законодавства запитуючої держави або запитуваної держави;

2) обвинувачена особа відбула своє покарання в країні, де було вчинено злочин, або коли вона могла бути помилувана чи до неї могла бути застосована амністія;

3) обвинувачену особу засуджено або щодо неї триває судове провадження в запитуваній державі за діяння, у якому її обвинувачують і на якому ґрунтується запит про екстрадицію;

4) обвинувачена особа повинна постати перед будь-яким надзвичайним трибуналом чи судом запитуючої держави. Військові суди не вважають такими трибуналами;

5) правопорушення має політичний характер або пов'язаний з ним. Замах на життя глави держави або членів його сім'ї не вважають політичним правопорушенням;

6) правопорушення є суто військовим або спрямоване проти релігії [2].

Також у цьому контексті слід розглянути положення Європейської конвенції про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 р., до якої Україна приєдналася 29 травня 1997 р.:

1) видачу правопорушників *здійснюють* у зв'язку з правопорушеннями, які карають за законами запитуючої сторони та запитуваної сторони позбавленням волі або згідно з постановою про утримання під вартою – на максимальний термін не менше ніж рік чи суворішим покаранням. Якщо особу визнають винною і вирок про ув'язнення або постанову про утримання під вартою проголошують на території запитуючої сторони, термін призначеного покарання має становити не менше ніж чотири місяці (п. 1 ст. 2); видачу здійснюють за правопорушення, пов'язані з податками, зборами, митом і валютою лише в разі, якщо договірні сторони ухвалили таке рішення стосовно будь-якого такого правопорушення або категорії правопорушень (ст. 5);

2) видачу *не здійснюють*: якщо правопорушення, у зв'язку з яким вона запитується, розглядає запитувана сторона як політичне правопорушення або правопорушення, пов'язане з політичним правопорушенням (п. 1 ст. 3); якщо запит про видачу правопорушника за вчинення звичайного кримінального правопорушення було зроблено з метою переслідування або покарання особи на підставі її раси, релігії, національної приналежності чи політичних переконань або що становить

такої особи може погіршитися з будь-якої з цих причин (п. 2 ст. 3); якщо відповідна особа, згідно із законодавством запитуючої або запитуваної сторони, не підлягає переслідуванню чи покаранню у зв'язку із закінченням строку давності (ст. 10);

3) у видачі *може бути відмовлено*, якщо правопорушення за законодавством запитуваної сторони вважають вчиненим повністю або частково на її території або в місці, яке розглядають як її територію; якщо правопорушення, за яке вимагається видача, було вчинено за межами території запитуючої сторони, тільки якщо законодавство запитуваної сторони не передбачає переслідування за таку саму категорію правопорушень у разі їх вчинення за межами території останньої сторони або не передбачає видачі за правопорушення, у зв'язку з яким вимагається видача (ст. 7); якщо компетентні органи цієї сторони переслідують відповідну особу у зв'язку з правопорушенням (правопорушеннями), за яке вимагають видачі (ст. 8) [3].

На підставі аналізу нормативних положень щодо здійснення видачі особи (екстрадиції) доходимо висновку, що інститут екстрадиції детально регламентовано в кримінальному процесуальному законодавстві України, водночас зауважимо, що певні його норми потребують удосконалення та доопрацювання.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.

2. Конвенція про екстрадицію: міжнар. док. від 26 груд. 1933 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/840_001-33.

3. Європейська конвенція про видачу правопорушників : міжнар. док. від 13 груд. 1957 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_033.

Мельник Оксана Вікторівна,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;
Тимчишин Павло Андрійович,
здобувач вищої освіти навчально-
наукового інституту поліцейської
діяльності Національної академії
внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ OSINT-ІНСТРУМЕНТІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ПРАВОВІ МЕЖІ ТА ВИКЛИКИ

Цифрові джерела стали фундаментом для фіксації воєнних злочинів: від дописів у Telegram до супутникових даних. Але щоб ці «інтернет-сліди» перетворилися на докази в суді, недостатньо просто знайти їх у мережі. Головний виклик для слідства – не пошук інформації, а її процесуальне оформлення. Звісно, під час досудового розслідування всі елементи процесу доказування повинні бути наявні та сама процедура забезпечує виконання вимог КПК України [1]. Допустимість OSINT-матеріалів залежить виключно від того, наскільки правильно вони були виявлені, перевірені та збережені з точки зору закону.

Глибину та складність викликів, що постали перед правоохоронною системою, наочно ілюструють як показники внутрішньої статистики, так і динаміка розвитку міжнародного партнерства. Згідно з офіційними даними Офісу Генерального прокурора, станом на листопад 2025 року загальна кількість зареєстрованих воєнних злочинів, вчинених з моменту початку повномасштабного вторгнення, перевищила позначку у 190 тисяч [2]. Такий колосальний масив правопорушень зумовив необхідність кардинальної трансформації підходів до збору доказів.

Саме тому робота з відкритими цифровими джерелами (OSINT) остаточно трансформувалася з розрізних волонтерських ініціатив у структуровану, високотехнологічну та системну державну політику. Важливість цього напряму підтверджується і на глобальному рівні: ще у листопаді 2023 року Європол ініціював створення спеціалізованої оперативної групи (OSINT Taskforce). Головною метою цієї структури стала координація зусиль та надання аналітичної підтримки у

розслідуванні ключових міжнародних злочинів (core international crimes), вчинених на території України, що фактично легітимізувало цифрову розвідку як один із пріоритетних інструментів сучасного правосуддя.

Таке поєднання великої кількості проваджень, швидкого накопичення цифрових слідів і окремого міжнародного інструменту підтримки показує, що відкриті джерела вже стали частиною документування міжнародних злочинів як в Україні, так і на рівні міжнародної співпраці [3; 4].

Процесуальна природа OSINT-матеріалів в кримінальному процесі не має окремої самостійної категорії, а тому їх використання відбувається в межах чинних правил доказування. КПК України визначає доказами фактичні дані, отримані у передбаченому законом порядку, а документами – матеріальні об'єкти, у яких зафіксовано відомості, що можуть бути використані як доказ, зокрема фото-, відеоматеріали, електронні документи та інші носії інформації. Кодекс також передбачає збирання доказів шляхом проведення слідчих і процесуальних дій, витребування та одержання документів і відомостей, а також огляд речей, документів і комп'ютерних даних, що безпосередньо впливає зі ст. 84, 93, 99 і 237 КПК України [1].

Через таку побудову OSINT-матеріал у кримінальному провадженні має значення не як звичайний контент із відкритого джерела, а як документ чи додаток до протоколу процесуальної дії, у межах якої зафіксовано джерело, зміст, спосіб отримання і технічні характеристики відповідного матеріалу. Просте посилення на публікацію, скриншот без опису походження або роздруковка без належного процесуального оформлення не усувають питання допустимості такого доказу.

Міжнародні стандарти роботи з відкритими цифровими джерелами також виходять з того, що основне значення має не публічність інформації, а спосіб її обробки. Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations [3], підготовлений Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини, прямо передбачає використання цифрової інформації з відкритих джерел у розслідуванні порушень міжнародного кримінального, гуманітарного права і прав людини, але пов'язує її доказову придатність із послідовною методикою виявлення, збереження, аналізу та перевірки.

Для досудового розслідування міжнародних злочинів це означає фіксацію першоджерела, дати і часу доступу, вебадреси,

технічних параметрів файлу, наявних метаданих, способу створення копії, а також перевірку змісту через геолокацію, хронологію, зіставлення з іншими відкритими джерелами, показаннями свідків, результатами огляду місця події або висновками спеціаліста та експерта.

Межі процесуального використання OSINT-матеріалів проявляються там, де органи досудового розслідування намагаються замінити ними інші способи збирання доказів. Відкрите відео може вказувати на місце події, вид озброєння або послідовність дій, але без фіксації джерела, перевірки автентичності, встановлення цілісності файлу та співвіднесення з іншими матеріалами провадження воно не дає достатньої процесуальної основи для самостійного доказового висновку. Межа допустимості проходить там, де відкритий цифровий матеріал або належно оформлений і перевірений, або залишається інформацією, що підлягає подальшій процесуальній перевірці.

Найскладнішими залишаються питання автентичності, повноти фіксації і збереження цифрової цілісності матеріалу. У провадженнях про міжнародні злочини органи досудового розслідування нерідко працюють з контентом, який уже був повторно опублікований, обрізаний, перекодований, перекомпресований або позбавлений частини метаданих. Крім того, відкрите цифрове джерело може бути видалене або змінене вже після того, як уповноважена особа його виявила. Через це процесуальна придатність OSINT-матеріалу безпосередньо залежить від того, чи зафіксовано URL-адресу, дату і час отримання, чи збережено оригінальний файл або його точну копію, чи описано технічний засіб фіксації, чи відображено у протоколі ознаки редагування, скорочення або втрати якості. Для цієї категорії проваджень доцільно точніше закріпити у процесуальній формі обов'язкові реквізити огляду відкритого цифрового джерела, включаючи спосіб збереження копії, відомості про носій та контрольну хеш-суму файлу, якщо вона може бути обчислена.

OSINT-матеріали в досудовому розслідуванні міжнародних злочинів виступають вагомим джерелом відомостей про обставини події, суб'єктний склад, задіяну техніку, а також часові та просторові координати правопорушення. Проте їхня трансформація з цифрової інформації у процесуальний доказ прямо залежить від дотримання критеріїв допустимості.

Сам факт публікації даних у мережі або їхня змістовна значущість не надають їм статусу доказу. Юридична сила OSINT-матеріалів забезпечується через: належне процесуальне оформлення (протоколювання огляду цифрового контенту); верифікацію автентичності та фіксацію технічних параметрів (хеш-суми, метадані); забезпечення цілісності (незмінності) цифрового об'єкта протягом усього розслідування; комплексну оцінку у сукупності з іншими доказами. Отже, OSINT є не альтернативою традиційним методам, а високоефективним інструментом, що за умови дотримання стандартів цифрової криміналістики інтегрується в загальну систему доказування у справах про міжнародні злочини.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.

2. Понад 190 тисяч воєнних злочинів: Офіс Генерального прокурора представив Комісії ООН масштаби злочинів РФ проти України // Офіс Генерального прокурора. 05.11.2025. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/ponad-190-tisjac-vojennix-zlociniv-ofis-genprokurora-predstaviv-komisiyi-onn-masstab-zlociniv-rf-proti-ukrayini>.

3. Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations: A Practical Guide on the Effective Use of Digital Open Source Information in Investigating Violations of International Criminal, Human Rights and Humanitarian Law // Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 2022. URL: <https://www.ohchr.org/en/publications/policy-and-methodological-publications/berkeley-protocol-digital-open-source>.

4. Europol sets up OSINT taskforce to support investigations into war crimes committed in Ukraine // Europol. 21 Nov. 2023. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/europol-sets-osint-taskforce-to-support-investigations-war-crimes-committed-in-ukraine>

Панасюк Тетяна Іванівна,
провідний науковий співробітник
наукової лабораторії № 1 Науково-
організаційного центру Національної
академії Служби безпеки України,
кандидат юридичних наук;
Цирюк Анатолій Григорович,
науковий співробітник Українського
науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових
експертиз Служби безпеки України

ЄВРОПЕЙСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ У СФЕРІ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ

Україна офіційно є країною-кандидатом на членство в ЄС. Передумовами для відкриття перемовин між ЄС та Україною за кластером «Основи» є проведення реформи у визначених сферах. Порядок та строки впровадження реформ визначено у затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України 14 травня 2025 року № 475-р Дорожній карті з питань верховенства права. Останніми днями ведуться активні дискусії щодо виконання Україною взятих зобов'язань, зокрема щодо так званого плану «Качка-Кос», результативність виконання якого викликає багато питань у експертів.

Основними нормативно-правовими актами ЄС є Директиви, положення яких імплементуються в національне законодавство країн-учасниць. Причому бракує чітко визначених механізмів чи форм імплементатії положень Директив, які кожна держава визначає відповідно до національного законодавства.

Нині основними документами ЄС щодо прав потерпілих є:

– Директива Ради Європейського Союзу 2004/80/ЄС щодо відшкодування потерпілим від злочинів від 29 квітня 2004 року [1], яка встановлює право потерпілого на належне відшкодування, навіть у випадках траскордонності. Вказана Директива покладає на державу обов'язок відшкодування збитків потерпілій особі у ситуаціях не встановлення особи, яка вчинила злочин, або відсутності у неї можливості відшкодування збитків.

– Директива 2012/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європи, що запроваджує мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочинів, а також замінює Рамкове рішення Ради 2001/220/JHA [2].

Слід зазначити, що положення вказаних Директив повністю не імплементовані в національне законодавство, але Україна здійснює активні кроки для цього. Зокрема експертами напрацьовано основні положення, що мають увійти в основу законопроекту «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень». Ці зміни до КПК і є механізмом імплементатії положень Директиви 2012/29/ЄС. За спільної організації Консультативної місії ЄС, Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем» та Координаційного центру підтримки потерпілих і свідків Офісу Генерального прокурора вказаний проєкт презентовано та обговорено під час конференції «Захист прав потерпілих. Законодавство ЄС та реформування кримінально-процесуального законодавства України», яка проходила 26 березня 2026 року у м. Києві [3].

Водночас ЄС продовжує активно працювати у напрямку захисту прав потерпілих, наукова та законодавча робота у цій сфері триває.

Нині основними тенденціями європейської політики щодо потерпілих є:

- робота над новою Директивою про права потерпілих (прийняття якої має відбутися протягом декількох наступних місяців);
- розроблення нової стратегії з прав потерпілих.

Нова Директива має замінити Директиву 2012/29/ЄС та розширити права потерпілого. Імплементатію її положень у національне законодавство необхідно провести протягом двох наступних років.

Розширення прав потерпілих передбачено у таких основних напрямах:

- потерпілий наділяється правами як учасник процесу не лише на стадіях досудового розслідування та судового розгляду, а й має права і після завершення судового розгляду справи, а таким чином має право на отримання допомоги та підтримки (support) після судового розгляду.

– На державу покладаються зобов'язання забезпечити дотримання прав потерпілого під час відбування покарання злочинцем, зокрема щодо уникнення/унеможливлення контакту злочинця та потерпілого; інформування потерпілого про місце перебування злочинця після винесення вироку (інформування про місце відбування покарання; переведення до іншого місця для відбування покарання, звільнення особи тощо).

– Посилена підтримка потерпілих від терористичних актів щодо глорифікації терористичних актів, зокрема у місцях проживання потерпілих. Належить відзначити актуальність цього питання для України. Стаття 436-2 КК України передбачає кримінальну відповідальність за глорифікацію учасників збройного агресії рф проти України, водночас вказана норма Директиви може бути поширена на ширше коло осіб, ніж передбачено статтею КК.

– Посилення права потерпілого на приватність. У цьому аспекті експертами пропонується розширити коло даних, які належать до персональних. У своїх дослідженнях нами також неодноразово наголошувалося на тому, що до персональних даних належать не лише прізвище, ім'я особи, а й ширше коло інформації, визначальним при цьому є можливість ідентифікації особи (зокрема і за населеним пунктом проживання та професією чи місцем роботи). У цьому аспекті Директива буде встановлювати, що за замовчуванням інформація про потерпілого є не публічною та має бути закрита від громадськості та від особи, яка вчинила злочин. Не викликає сумнівів, що право на приватність і конфіденційність інформації про потерпілого протистоїть/суперечить праву на інформацію (зокрема праву особи, яка вчинила злочин). Право потерпілого на приватність дійсно є актуальним в Україні, оскільки навіть у випадках проведення закритого судового розгляду відповідно до вимог КПК України та неоприлюднення судового рішення у ЄДРСР на порталі судова влада, інформацію про потерпілого не складно встановити за іншими ресурсами на цьому порталі або за оприлюдненими іншими рішеннями у цій справі.

– Обов'язковість державної гарячої лінії підтримки для потерпілих. Відповідно до Директиви 2012/29/ЄС така гаряча лінія запроваджується на розсуд держави. Але належить зауважити, що наразі у ЄС діє єдиний телефонний номер («гаряча лінія») для підтримки потерпілих – 116006. Дзвінки на цей номер є безкоштовними з території країн ЄС. Оператори цієї лінії надають особі первинну інформацію про ситуацію, з якою звернулася особа; за необхідності скеровують до необхідних служб допомоги; надають первинну психологічну підтримку. За допомогою такої гарячої лінії особа може повідомити про вчинений злочин. Доступ до гарячої лінії забезпечується і в онлайн режимі через вебсайти. Основними вимогами до функціонування гарячих ліній є: їх безкоштовність для користувача; інформативність; технологічна забезпеченість.

– Обов'язковість протоколів оцінки потреб та ризиків. Такі протоколи не мають бути єдиними для всіх країн, а розробляються та затверджуються різними службами країни відповідно до їх повноважень та обов'язків (СБУ, Національна поліція, інші). Впровадження протоколів оцінки потреб і ризиків дозволить проводити таку оцінку стандартизовано відповідно до національної практики, а відтак дозволять уникнути суб'єктивності оцінки відповідно до власного досвіду працівника, який проводить оцінку. Видається слушним зазначити, що це положення відповідає національній політиці, нині активно проводиться міжвідомча робота з підготовки таких протоколів органами правопорядку.

– Посилення права на правничу та медичну допомогу від держави (особливо у справах домашнього, гендерно зумовленого та сексуального насильства та для осіб з особливими потребами, до яких у загальному порядку буде віднесено потерпілих від катувань, геноциду та злочинів проти людяності). Належить відзначити, що національне законодавство надає потерпілим від гендерно зумовленого насильства право на безкоштовну вторинну правничу допомогу.

Підсумовуючи, варто зауважити, що європейське та національне законодавство не є сталим, робота над удосконаленням правового статусу потерпілого, забезпечення допомоги та підтримки здійснюється як з урахуванням загальноєвропейських підходів, так і з урахуванням досвіду України як країни з великою кількістю потерпілих від воєнних злочинів.

Список використаних джерел

1. Директива Ради Європейського Союзу 2004/80/ЕС щодо відшкодування потерпілим від злочинів від 29 квіт. 2004 р. // Відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів: європейські стандарти і зарубіжне законодавство / О. А. Банчук та ін. Київ : Москаленко О.М., 2015. С. 103–112.

2. Директива 2012/29/ЕС Європейського Парламенту та Ради Європи запроваджує мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочинів. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1421925131614&uri=CELEX%3A32012L0029&fbclid=IwAR0E_PiKKEhSN3Rl3VJgou.

3. «Захист прав потерпілих. Законодавство ЄС та реформування кримінально-процесуального законодавства України»: підсумки заходу та деталі про робочу групу. URL: <https://jurfem.com.ua/zakhyst-prav-poterpilykh/>.

Патрелюк Дмитро Андрійович,
докторант Донецького державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ШВИДКІСТЬ ЯК СТАНДАРТ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ

Стандарт швидкості є одним з ключових стандартів кримінального переслідування, який застосовується поруч з такими стандартами як незалежність, ретельність (сумлінність), прозорість, які у поєднанні один з одним визначають «маркери» ефективності кримінального переслідування.

Відповідно до положень ст. 6 Європейської конвенції з прав людини кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [1]. Суть цього права ґрунтується на постулаті про те, що особа, проти якої висунуто кримінальне обвинувачення, не повинна протягом тривалого часу чекати доки воно, а разом з ним і доля людини, буде остаточно вирішене постановленням виправдувального чи обвинувального вироку суду [2, с. 77–78].

Т. О. Лоскутов зауважує, що існує безпосередній зв'язок між унормуванням кримінальних процесуальних строків і забезпеченням прав учасників кримінального провадження. Здійснення прав людини у перебігу кримінального провадження зумовлюється правовим регулюванням процесуальних строків [3, с. 212]. Повністю поділяємо цю тезу, оскільки якість унормування процесуальних строків зумовлює ефективність забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінальної процесуальної діяльності. Це зв'язок між «строками» та «правами» має особливе значення в контексті дослідження швидкості як стандарту кримінального переслідування.

Далі проаналізуємо окремі випадки порушення стандарту швидкості кримінального переслідування та їх вплив на дотримання прав і свобод людини:

1. Затягування строків кримінального переслідування у зв'язку з зупиненням досудового розслідування. Частина 1 статті 280 КПК України містить виключний перелік підстав, коли досудове розслідування може бути зупинене після повідомлення особі про підозру. Рішення про зупинення та відновлення досудового розслідування зупиняє відлік строків досудового розслідування [4]. Сторона обвинувачення має повноваження самостійно зупиняти та відновлювати досудове розслідування, при цьому строк такої перерви у кримінальному переслідуванні не визначений, як і максимальна кількість таких перерв у кримінальному провадженні [5, с. 101].

О. М. Федорів звертає увагу на те, що з огляду на положення ч. 5 ст. 219 КПК України, строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею включається у строки, передбачені цією статтею. Автор вважає, що для збереження балансу приватних і публічних інтересів чинна норма не має права на існування, оскільки ухвалі слідчого судді надається ретроактивна дія, що неправильно навіть із позицій формальної логіки. Аргументом на користь скасування цієї норми є те, що сторона обвинувачення зараз позбавлена можливості оскаржити таку ухвалу слідчого судді через обмеження у ст. 309 КПК України [6, с. 125–126]. Зміст положень ч. 5 ст. 219 КПК України пояснюється необхідністю наявності «запобіжника» від необґрунтованого прийняття рішення про зупинення досудового розслідування, тим самим зупинивши строки досудового розслідування, що в свою чергу суттєво впливає на забезпечення прав підозрюваного, потерпілого та інших учасників. Зазначене проблемне питання можна вирішити категорично, а саме повноваження щодо зупинення досудового розслідування «віддати» слідчому судді, що, на наш погляд, враховуючи «процесуальні ризики» як для сторони захисту, так і сторони обвинувачення, буде ефективнішим.

2. Затягування кримінального переслідування у зв'язку з неправомірним і необґрунтованим продовженням строків досудового розслідування. Законом встановлено загальне правило – досудове слідство має бути завершено протягом двох місяців [4], а продовження цього строку є винятком з цього правила. Додержання строків слідства є однією з умов виконання завдань швидкого й повного розкриття злочинів [7]. Слушним є твердження

Т. О. Лоскутова про те, що встановлена у КПК України процедура продовження строку досудового розслідування й оскарження недотримання розумних строків досудового провадження не відповідають принципу рівності сторін кримінального переслідування (обвинувачення) та захисту. Остання явно опиняється у не вигідному становищі, коли сторона обвинувачення (прокурор) уповноважена «сама для себе», за відсутності слідчого судді, продовжувати строк досудового розслідування [8, с. 94]. Прокурору, який за КПК України керує досудовим провадженням, іноді буде не вигідно об'єктивно застосовувати підстави щодо продовження строків останнього [5, с. 91].

Наявність строків кримінального переслідування на досудовій стадії є гарантією оперативності провадження, останні стимулюють сторону обвинувачення до активних дій. Необ'єктивне рішення про продовження строку досудового розслідування суттєво обмежує право особи на справедливий суд, залишає підозрюваного на більш тривалий час у стані невизначеності щодо своєї подальшої долі. На наше переконання, прийняття рішення про продовження строку досудового розслідування представниками сторони обвинувачення не можна вважати неупередженим. З огляду на це, ми переконані, що виключно суд має бути наділений повноваженнями щодо прийняття такого рішення. Тому пропонуємо повноваження щодо продовження строку досудового розслідування до трьох місяців надати слідчому судді, за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором.

Водночас прийняття рішення про продовження строків досудового розслідування слідчим суддею, в окремих випадках, може бути необґрунтованим. Ідеться про випадки, коли слідчий суддя приймає рішення про продовження строків досудового розслідування формально – тобто не досліджуючи ретельно підстави для продовження строків досудового розслідування. За таких умов, попри прийняття такого рішення належним суб'єктом, кримінальне переслідування особи затягується у зв'язку з необґрунтованим рішенням слідчого судді.

Отже, кожне кримінальне провадження, а отже й пізнавальна діяльність слідчого, дізнавача, прокурора є унікальними та залежать від різних обставин, а тому потребують індивідуального (ситуативного) підходу до виконання стандарту швидкості в конкретному кримінальному провадженні.

Порушення стандарту швидкості кримінального переслідування може відбуватись у разі: затягування строків кримінального переслідування у зв'язку з зупиненням досудового розслідування; затягування кримінального переслідування у зв'язку з неправомірним та необґрунтованим продовженням строків досудового розслідування. Однак цей перелік не можна вважати вичерпним.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

2. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес : навч. посіб. Київ : Ваїте, 2014. 280 с.

3. Лоскутов Т. Зв'язок між правовою регламентацією процесуальних строків та забезпеченням прав учасників кримінального провадження. *Evropský politický a právní diskurz*. 2015. Sv. 2 Vyd. 6. С. 208–212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2015_2_6_34.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон від 13.04.2012. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

5. Лоскутов Т. О. Предмет регулювання кримінального процесуального права : монографія. Київ : Юрид. світ, 2016. 416 с.

6. Федорів О. М. Європейські стандарти ефективності досудового розслідування : дис. ... д-ра філософії. Львів, 2023. 240 с.

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням ВСУ щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України від 30 січ. 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text>.

8. Лоскутов Т. О. Аналіз окремих положень Кримінального процесуального кодексу України крізь призму європейських стандартів забезпечення прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 11 (215). С. 91–95.

Петченко Інна Володимирівна,
здобувач ступеня доктора філософії
Національної академії внутрішніх справ

РЕТРИБУТИВНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК КЛЮЧОВА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ МОРАЛЬНИХ ЗАСАД У КОНТЕКСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ОСОБЛИВО ТЯЖКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДІТЕЙ

За кожне вкрадене дитинство – найвища міра відплати. Чи вистачить політичній волі в країні, щоб упровадити законопроект, що поданий Офісом Генерального прокурора України до Верховної Ради України про посилення відповідальності за особливо тяжкі злочини проти дітей [1]?

З цим питанням виникає багато роздумів і всі вони стосуються низки злочинів, про які останнім часом правоохоронні органи надають розголосу в медіа. До прикладу, всіх сколихнула новина про те, що в Чернівцях батько чотирьох дітей систематично гвалтував 13-річну доньку співмешканки, за що йому було призначено покарання у вигляді довічного позбавлення волі через виняткову тяжкість вчиненого, зокрема, в її день народження. Причому чоловік не лише не визнав вини, а й заявляв про наклеп, просив суд його виправдати [2].

Руслан Кравченко зауважує, що «захист прав українських дітей – наша спільна мета та мій особистий пріоритет на посаді Генерального прокурора... ми послідовно змінюємо систему, яка роками не забезпечувала належний захист. Моя позиція незмінна: практика, за якої за вбивство, зґвалтування чи інші тяжкі злочини проти дітей злочинці отримують лише від 10 до 15 років позбавлення волі, не є справедливою. Ми системно працюємо над тим, щоб міра покарання відповідала тяжкості скоєного» [3].

Ретрибутивна справедливість (або справедливість відплати) – це підхід до правосуддя, який базується на принципі покарання за вчинене правопорушення, де міра покарання має відповідати тяжкості злочину [4, с. 144].

Як зазначають учені, «першою формою справедливості, яку ми знаходимо в історії людського суспільства, була якраз справедливість відплати, або ретрибутивна справедливість, що передбачала таке покарання за порушення норм первісної моральності, яке цілком відповідало б самому цьому порушенню. Інакше кажучи, порушникові належало відплачувати його ж монетою, і тривалі тисячоліття ключовим принципом людської

справедливості залишалося правило таліону (*від латин. помста*)» [4, с. 144]. У сучасному праві принцип таліону інтегрувався у принцип пропорційності, що виявляється у:

1) *відмові від фізичної ідентичності* (за вбивство дитини не відбувається вбивства суб'єкта злочину). Фізичну розправу («око за око») замінено на позбавлення волі;

2) *гуманізації*, згідно з якою виключно держава монополізувала право на покарання, що унеможливило приватну помсту. Причому мета змістилася у бік перевиховання та запобігання новим злочинам;

3) *справедливій мірі покарання*, де зберігається лише сутність ідеї про те, що тяжкість покарання має відповідати тяжкості злочину. Але це відбувається виключно в межах закону та прав людини (а законодавство взагалі не передбачає смертної кари).

На нашу думку, саме ці ознаки дають змогу говорити про сутність справедливості в сучасних умовах воєнного стану в Україні. У такі часи посилюється чутливість до справедливості, загострюється відповідь на протиправні дії, оскільки суспільство як рана, що кровоточить. У давні часи з виникненням класів і держави почали з'являтися писані закони, право, які претендували на статус справжньої справедливості [4, с. 148]. Відтак і сьогодні саме через закони держава намагається вкотре змінити вектор у бік найпотужнішого захисту й охорони прав дітей.

Видається особливо цінним у таких умовах активно підтримати позицію щодо посилення відповідальності за злочини проти дітей, оскільки саме в ці часи, до прикладу, вбивство або згвалтування дитини завдає непоправної шкоди не лише родині загиблої/потерпілої дитини, а й суспільству загалом, суспільній моралі. Строк у 10-15 років позбавлення волі для злочинців за такі злочини сприймаються суспільством як недостатній, оскільки він залишає шанс злочинцю вийти на волю в працездатному віці, натомість життя дитини або обірване, або зруйноване чи має надто тяжкі наслідки. Саме тому посилюється взаємодія з міжнародними організаціями, наприклад, з ЮНІСЕФ, яку представлено як «провідний голос світу для дітей та молоді, а також голос самих дітей» [5].

У своєму зверненні Генеральний прокурор зазначив, що «вдячний команді ЮНІСЕФ за постійну експертну допомогу та розвиток правосуддя, дружнього до дитини. Наша

співпраця вже має конкретні результати: в Україні працюють 15 центрів «Барнахус»» [3].

У своїх працях раніше ми вказували на складність розслідування особливо тяжких злочинів проти дітей, на міжнародний вимір цього питання, на те, що всі діти світу плачуть однією мовою, тому важливо розробити такий механізм, що допомагав би дитині не боятися правоохоронців, розуміти їх участь в процесі не з метою вирішення його завдань, а для допомоги дитині та суспільству, де конкретній дитині належить гідне місце в системі прав і свобод людини [6; 7].

З іншого погляду, є вчені, які визначають реалізацію прав дитини через інститут її первісності та запевняють, що саме відношення до дитини, посилення гарантій захисту її в державі є предтеchoю формування механізму захисту прав людини [8, с. 67].

Ми повністю поділяємо зазначену позицію, оскільки формування будь-якого цивілізованого суспільства цілком залежить від того, яким чином відбувається захист найуразливіших її категорій.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за вчинення злочинів щодо неповнолітніх осіб : проект Закону України від 16 жовт. 2025 р. № 14124. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57758>.

2. Офіс Генерального прокурора України. «Правду ніхто не почує»: батько 4-х дітей систематично гвалтував 13-річну доньку співмешканки. *Facebook*. [допис від 29 квіт. 2026 р.]. URL: <https://www.facebook.com/share/p/17bGUQvaoK/>.

3. Кравченко Р. Провів робочу... : [допис від 30 квіт. 2026 р.]. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/share/1BPWjeWH9X/>.

4. Беглиця В. П., Ярошенко В. М. Лекція 5. Антиномія свободи, рівності й соціальної справедливості в політиці. Політична етика : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2016. С. 143–177.

5. Про ЮНІСЕФ : вебсайт. ЮНІСЕФ Україна. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/about-unicef>.

6. Петченко І. В. До питання зарубіжного досвіду розслідування особливо тяжких злочинів проти дітей. *Глобальний міждисциплінарний саміт: межі науки та технології майбутнього* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. (Khalifa University Campus, Dubai, UAE, 3 квіт. 2026 р.). С. 100–104. https://phes.com.ua/files/conferences/conf_Dubai.pdf.

7. Петченко І. В. Імплементація правосуддя дружнього до дитини в практичну діяльність: процесуальні виклики під час розслідування особливо тяжких злочинів проти дітей. *Наукові горизонти: цифрова трансформація та глобальний шоквий шлях знань* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. (Tsinghua University Campus, Beijing, China, 20 берез. 2026 р.). С. 40–44. https://phes.com.ua/files/conferences/ Conf_Beijing.pdf <https://doi.org/10.65237/1-3-2026-5>.

8. Семотюк С. Д. Місце захисту прав дитини в кримінальному провадженні як предтеча формування механізму захисту прав людини. *Національні та міжнародні механізми захисту прав людини* : матеріали Всеукраїнського круглого столу, (Кам'янець-Подільський, 25 черв. 2024 р.). Кам'янець-Подільський, 2024. С. 67–70.

Піхало О. В.,

здобувач Науково-дослідного інституту
публічного права

ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ СУДДІВ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Притягнення суддів до кримінальної відповідальності є однією з найбільш чутливих сфер кримінального процесу, оскільки воно безпосередньо пов'язане з балансом між двома конституційними цінностями: невідворотністю відповідальності за вчинення кримінального правопорушення та гарантіями незалежності судової влади. Особливий порядок кримінального провадження щодо суддів не є їхнім особистим привілеєм. Його призначення полягає у тому, щоб запобігти використанню кримінального переслідування як засобу тиску на суддю, втручання у здійснення правосуддя або дискредитації судової влади [5].

Гарантії суддівської незалежності мають публічно-правову природу. Вони встановлені не для захисту судді як приватної особи, а для забезпечення права кожного на справедливий розгляд справи незалежним і безстороннім судом. Саме тому кримінальне провадження щодо судді повинно здійснюватися так, щоб, з одного боку, не допустити уникнення відповідальності у разі вчинення кримінального правопорушення, а з іншого – унеможливити свавільне або політично мотивоване кримінальне переслідування [1; 5].

Особливості притягнення суддів до кримінальної відповідальності охоплюють спеціальний порядок повідомлення про підозру, затримання, застосування запобіжних заходів, проведення окремих процесуальних дій, а також участь компетентних органів, покликаних забезпечити інституційний баланс між потребами кримінальної юстиції та гарантіями незалежності судової влади. Ці особливості мають оцінюватися не як перешкода для розслідування, а як додатковий процесуальний запобіжник від зловживань [3; 4; 5].

Ключовим етапом кримінального провадження щодо судді є повідомлення про підозру. Воно має особливе значення, оскільки з цього моменту особа набуває статусу підозрюваного, а кримінальне провадження переходить у нову процесуальну якість. У справах щодо суддів повідомлення про підозру повинно відповідати не лише загальним вимогам кримінального процесуального закону, а й спеціальним правилам, установленим для окремої категорії осіб [4; 6].

У науковій літературі обґрунтовано, що проблема повідомлення судді про підозру не може зводитися лише до формального питання про суб'єкта, уповноваженого підписати чи вручити відповідний процесуальний документ. Значення мають також достатність доказів для підозри, конкретність викладення фактичних обставин, належна кримінально-правова кваліфікація, дотримання процедури вручення, забезпечення права на захист і недопущення використання підозри як інструменту впливу на суддю [4].

Підозра судді має бути реально обґрунтованою, а не декларативною. Сам факт скасування судового рішення, наявність дисциплінарної скарги, суспільного резонансу або конфлікту навколо конкретної справи не можуть автоматично свідчити про наявність ознак кримінального правопорушення. Для повідомлення судді про підозру необхідна сукупність фактичних даних, які вказують на можливе вчинення саме кримінально караного діяння, а не лише суддівської помилки, процесуального порушення чи дискусійного застосування права [1; 2; 4].

Особливо складним є питання кримінальної відповідальності суддів за ухвалення судових рішень. У наукових працях звертається увага на небезпеку ототожнення неправосудності рішення з фактом його скасування або зміни судом вищої інстанції [2]. Судове рішення може бути помилковим, необґрунтованим або таким, що підлягає скасуванню, однак це саме по собі ще не означає наявності складу

кримінального правопорушення. Кримінальна відповідальність судді можлива лише за умови встановлення всіх необхідних ознак кримінального правопорушення, зокрема вини, суспільно небезпечного діяння, причинного зв'язку, мотиву, мети та інших юридично значущих обставин [2; 5].

Суддівська незалежність не означає безвідповідальності, проте й кримінальне провадження не може підміняти апеляційний, касаційний або дисциплінарний порядок перевірки судових рішень. Якщо кожне скасоване або спірне рішення розглядати як потенційний злочин, це створюватиме небезпечний вплив на суддівську незалежність. Суддя може почати ухвалювати рішення не відповідно до закону та внутрішнього переконання, а з огляду на ризик кримінального переслідування. Такий підхід суперечить самій природі правосуддя [1; 2; 5].

Важливим елементом спеціального порядку є участь Вищої ради правосуддя у вирішенні окремих питань, пов'язаних із кримінальним провадженням щодо судді. Її роль полягає не в тому, щоб унеможливити кримінальну відповідальність судді, а в тому, щоб забезпечити перевірку наявності ознак неправомірного тиску, свавільного переслідування чи втручання в діяльність судової влади. Тому участь Вищої ради правосуддя слід розглядати як елемент інституційної гарантії незалежності суду [5].

Водночас спеціальний порядок не повинен перетворюватися на механізм уникнення відповідальності. Якщо суддя вчинив кримінальне правопорушення, держава зобов'язана забезпечити ефективне, повне, об'єктивне та неупереджене розслідування. Сутність балансу полягає в тому, що суддя не має перебувати ні в привілейованому, ні в дискримінаційному процесуальному становищі. Особливий порядок зумовлений виключно характером публічної функції, яку виконує суддя [1; 3; 5].

Особливого значення у таких провадженнях набуває судовий контроль. Він має забезпечувати законність і обґрунтованість процесуальних рішень, перевіряти пропорційність втручання у права особи, гарантувати допустимість доказів і запобігати зловживанню процесуальними повноваженнями. Судовий контроль у кримінальному процесі є не формальною процедурою, а важливим засобом забезпечення справедливого та допустимого доказування [3].

У кримінальних провадженнях щодо суддів судовий контроль виконує подвійну функцію. По-перше, він захищає права конкретної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження. По-друге, він охороняє інституційну незалежність судової влади, оскільки перешкоджає свавільному застосуванню

кримінального процесуального примусу щодо судді. Саме тому будь-яке втручання у права судді має бути законним, необхідним, пропорційним і належно мотивованим [3; 5].

Доказування у кримінальних провадженнях щодо суддів повинно відповідати підвищеним вимогам якості. Йдеться про належність, допустимість, достовірність і достатність доказів, а також про дотримання належної правової процедури під час їх отримання. Докази, здобуті з істотним порушенням прав людини або з порушенням процесуальної форми, не можуть бути основою для легітимного притягнення судді до кримінальної відповідальності [1; 3].

Верховенство права у цій сфері вимагає, щоб кримінальне провадження щодо судді не залежало від політичного запиту, суспільного тиску, інформаційної кампанії чи корпоративних інтересів. Його результат має ґрунтуватися виключно на законі, належній правовій процедурі та допустимих доказах. Саме такий підхід забезпечує довіру як до кримінальної юстиції, так і до судової влади [1].

Окремої уваги потребує співвідношення кримінальної та дисциплінарної відповідальності судді. Дисциплінарна відповідальність може наставати за порушення правил суддівської етики, процесуальної дисципліни чи стандартів поведінки судді. Кримінальна відповідальність має іншу правову природу і потребує встановлення складу кримінального правопорушення. Змішування цих видів відповідальності є небезпечним, оскільки може призвести або до необґрунтованої криміналізації суддівської діяльності, або до фактичного уникнення відповідальності за суспільно небезпечні діяння [2; 5].

Отже, особливості притягнення суддів до кримінальної відповідальності полягають у поєднанні загальних засад кримінального провадження зі спеціальними гарантіями суддівської незалежності. Ці гарантії не є імунітетом від відповідальності, а виступають правовим механізмом захисту правосуддя від неправомірного впливу. Ефективна модель кримінального провадження щодо судді має забезпечувати реальну можливість притягнення винної особи до відповідальності; недопущення використання кримінального процесу як засобу тиску на суддю; дотримання стандартів допустимого доказування; збереження довіри до судової влади та верховенства права.

Притягнення суддів до кримінальної відповідальності має здійснюватися з урахуванням особливого процесуального порядку, зумовленого публічно-правовою природою суддівської незалежності. Повідомлення судді про підозру є ключовим

процесуальним актом, який повинен відповідати підвищеним вимогам законності, обґрунтованості, конкретності та доказової достатності. Суддівська незалежність не виключає кримінальної відповідальності, але не допускає ототожнення суддівської помилки, скасованого рішення чи дисциплінарного проступку з кримінально караним діянням. Участь Вищої ради правосуддя, належний судовий контроль і стандарти допустимого доказування мають забезпечити баланс між ефективністю кримінального переслідування та захистом судової влади від неправомірного впливу. Саме такий підхід відповідає принципу верховенства права, справедливому кримінальному процесу та європейській логіці гарантування незалежного правосуддя.

Список використаних джерел

1. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-275>.
2. Погорецький М. А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України: проблемні питання матеріального та процесуального права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 223–234. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/686/608>.
3. Погорецький М. А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 3. № 4. С. 269–279. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.40>.
4. Погорецький М. А., Гринюк В. О. Повідомлення судді про підозру: проблемні питання правового регулювання, теорії та практики. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 58–71. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/272/244>.
5. Погорецький М. А., Польовий О. Л., Яновська О. Г. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності: монографія. Київ : Дакор, 2014. 308 с. URL: <https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8488>.
6. Ярошенко. Особливості повідомлення про підозру окремій категорії осіб за законодавством України. *Протидія злочинності: теорія та практика* : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 622–624.

Плетенець Віктор Миколайович,
т.в.о. завідувача кафедри криміналістики
та домедичної підготовки Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор;
Некlesa Тетяна Костянтинівна,
курсант Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЛИ В ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ АБО В ПОЛОНІ (ПСИХОЛОГІЧНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ)

Бойові дії, окупація окремих територій, перебування військових і цивільних осіб у полоні мають серйозний вплив на психічний стан людини. Пережитий страх, насильство, приниження, тривале очікування небезпеки можуть спричинити гострі стресові реакції, порушення пам'яті, емоційну замкненість, недовіру до інших осіб, а в окремих випадках – вияви посттравматичного стресового розладу. Допит осіб, які пережили полон або перебували в зоні бойових дій, не може зводитися тільки до фіксації показань за правилами КПК України. Тактика допиту має враховувати не лише криміналістичні прийоми, а й психоемоційний стан допитуваного, можливі вияви сильного стресу, ПТСР і необхідність обережного встановлення психологічного контакту.

Слідчому треба брати до уваги, що психічні наслідки перебування в зоні бойових дій або в полоні можуть мати різні симптоми, такі як тривога, депресія, посттравматичний стресовий розлад і зміни в настрої та поведінці. Люди можуть мати труднощі у повсякденному житті, відчувати роздратування, сонливість, проблеми з концентрацією та взаємодією з оточуючими [1, с. 192].

Як справедливо зазначає В. М. Плетенець, пошук ефективних методів отримання інформації повинен здійснюватися з урахуванням необхідності мінімізації психологічного травмування допитуваних [2, с. 70].

Почати варто з обстановки, у якій проводиться допит. Вона має бути спокійною, без зайвих осіб і без відчуття поспіху. Для людини, яка пережила полон або перебувала в зоні бойових дій, навіть звичайні деталі можуть мати травмуюче значення:

зачинені двері, присутність кількох працівників, гучний голос, різкий наказовий тон, довге очікування в коридорі. Якщо стан особи нестабільний, доцільною може бути участь психолога, особливо коли йдеться про неповнолітніх, потерпілих від катувань або осіб із вираженими ознаками травматизації. У цьому контексті можна згадати і методику «зеленої кімнати», яка спрямована саме на зменшення психологічного навантаження під час отримання показань.

«Зелена кімната», як зауважує А. Я. Хитра становить собою спеціально облаштований простір, що складається з двох приміщень: терапевтичного залу, де психолог працює безпосередньо з дитиною, та кімнати для спостереження, де перебувають працівники правоохоронних органів» [3, с. 185].

У полоні людина могла перебувати в умовах голоду, побиття, ізоляції, постійного страху. Після звільнення вона часто не готова говорити про все. Їй може бути соромно за те, що вона вижила, за те, що щось підписувала, за те, що не допомогла іншому. Хоча об'єктивно вона могла не мати жодної можливості діяти інакше. Слідчий не повинен формулювати питання так, ніби перевіряє моральну поведінку людини: «Чому ви не втекли?», «Чому не запам'ятали?», «Чому не чинили опір?». Такі питання руйнують контакт.

Симптоми ПТСР ускладнюють доступ до спогадів, а також до деталей цих спогадів [4, с. 63]. У стані сильного стресу увага часто звужується. Людина добре запам'ятовує окрему деталь – звук пострілу, обличчя військового, колір пов'язки, фразу, маршрут до підвалу, але не може точно сказати дату або годину. Буває і навпаки: вона називає день, але не пам'ятає, хто стояв поруч. Для слідчого це створює складність: показання можуть бути правдивими за змістом, але неточними за формою. Тому слідчому краще не починати з вимоги «розкажіть усе послідовно». Для такої особи це іноді майже неможливо. Доцільніше рухатися від більш безпечних питань до складніших: де перебували, з ким, що бачили, що чули, що сталося потім.

Допитуваний має розуміти, хто з ним говорить, для чого ставляться питання, чи можна зробити паузу, чи можна пити воду, чи буде хтось сторонній у кабінеті. Для колишнього полоненого закриті приміщення, різкий тон, сидіння навпроти кількох людей одразу можуть нагадувати не процесуальну дію, а допит у полоні. Це дуже небезпечний момент. Людина може замкнутися, відповідати коротко, погоджуватися з формулюваннями слідчого або навпаки – проявити агресію.

Такт слідчого має виявлятися в конкретних речах. Не перебивати під час вільної розповіді. Не оцінювати словами «це неможливо», «ви плутаєте», «чому раніше не сказали». Не повторювати одне й те саме питання в обвинувальній інтонації. Якщо людина замовкла, іноді краще витримати паузу, а не одразу тиснути наступним питанням. Контакт встановлюється через спокійну поведінку, передбачуваність, пояснення кожного етапу допиту.

Отже, допит осіб, які пережили бойові дії або полон, потребує від слідчого не лише знання процесуального порядку, а й уважного ставлення до психічного стану допитуваного. У таких випадках різкий тон, поспіх, тиск або невдало поставлене питання можуть зруйнувати контакт і вплинути на достовірність показань. Правильнішою є тактика спокійної розмови, поступового переходу до складних обставин, коротких і зрозумілих питань, можливості зробити паузу та залучення психолога за потреби.

Список використаних джерел

1. Булдакова А. Є., Павлова Н. В. Психологічно-тактичний аспект допиту осіб, які постраждали від збройної агресії рф. *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності в сучасних умовах* : матеріали Всеукр. наук. конф. 2023. С. 191–193. URL: https://studgorodok.khai.edu/assets/documents/6684/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_26.05.2023.pdf#page=191.

2. Плетенець В. М. Особливості підготовки до допиту неповнолітніх за фактами подій насильницького, сексуального чи трагічного характеру в умовах воєнного стану *Наука і техніка сьогодні (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»)* : журнал. № 13(13) 2022. С. 489. С. 67–76.

3. Хитра А. Я. Особливості допиту дітей під час розслідування злочинів в умовах воєнного стану. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану*. 2025. С. 184–186. URL: <https://surl.li/qeqbxw>.

4. Методика формування стійкого балансу локусу контролю як провідного фактору зміцнення ментального здоров'я української молоді в умовах війни / В. В. Предко. Київ : ДІА, 2024. 108 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743964/>.

Погорецький Микола Анатолійович,
перший проректор Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

СПЕЦІАЛЬНЕ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ (IN ABSENTIA): ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Спеціальне досудове розслідування (in absentia) є винятковим порядком досудового провадження, актуальність якого посилилася в умовах збройної агресії, тимчасової окупації частини територій та фактичної недоступності окремих підозрюваних. Водночас цей порядок не може сприйматися як процесуальне спрощення. Його легітимність залежить від одночасного забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності, верховенства права, допустимості доказів, процесуальної доброчесності та реального судового контролю [5, с. 275–299; 6, с. 22–59].

Першою проблемою є встановлення підстав для in absentia. Фізична відсутність особи, перебування на окупованій території, за кордоном або на території держави-агресора не тотожні свідомому ухиленню. Тому має перевірятися не лише місцезнаходження підозрюваного, а й дані про його обізнаність щодо провадження, реальну можливість прибути, повідомити про причини неявки або скористатися правничою допомогою. Судовий дозвіл на спеціальне розслідування повинен ґрунтуватися не на формальному наборі документів, а на змістовній перевірці обґрунтованості підозри, належного повідомлення та доказів ухилення [4, с. 269–279; 5].

Другою проблемою є забезпечення права на захист. Участь захисника у такому провадженні не повинна бути номінальною, оскільки саме захисник стає основним процесуальним механізмом реалізації прав відсутнього підозрюваного. Він має діяти як активний суб'єкт доказування: збирати й подавати докази, заявляти клопотання, ініціювати перевірку версії захисту, оскаржувати рішення та заперечувати проти застосування спеціальної процедури [2, с. 480–482]. Без цього in absentia втрачає гарантійний зміст і перетворюється на односторонню доказову конструкцію.

Третьою проблемою є процесуальні строки. Відсутність підозрюваного не скасовує вимоги розумного строку, а посилює потребу в юридичній визначеності та процесуальній дисципліні [1, с. 279–293]. Особливої уваги потребують негласні слідчі (розшукові) дії: строк їх проведення є не технічним реквізитом

ухвали слідчого судді, а гарантією законності втручання, доброякісності доказів і меж їх подальшого використання [8, с. 312–333]. Отже, результати НСРД у провадженні *in absentia* мають оцінюватися з урахуванням строків дозволу, продовження, фіксації та відкриття матеріалів стороні захисту.

Четвертою проблемою є допустимість і доброчесність доказування. У спеціальному провадженні сторона обвинувачення повинна довести не лише належність фактичних даних, а й правомірність джерела, способу отримання, фіксації та збереження доказової інформації. Процесуальна доброчесність охоплює законність походження доказу, добросовісність поведінки органів розслідування, повноту розкриття інформації та відсутність маніпуляцій [6, с. 22–59]. Для *in absentia* це особливо важливо, адже відсутній підозрюваний має обмежені можливості оперативного спростовувати докази обвинувачення.

П'ятою проблемою є цифровий вимір доказування. У провадженнях *in absentia* часто використовуються електронні комунікації, відеозаписи, геолокаційні дані, відкриті джерела та інші цифрові носії інформації. При цьому необхідно розмежовувати доказ і цифрову форму його фіксації: електронна форма не змінює процесуальної природи доказу, але підвищує вимоги до автентичності, цілісності, відтворюваності, ланцюга збереження та можливості перевірки стороною захисту [7, с. 115–125].

Шостою проблемою є підслідність. У справах, де особа відсутня, помилки у визначенні органу досудового розслідування, передачі матеріалів або зміні підслідності можуть безпосередньо впливати на законність процесуальних рішень і допустимість доказів. Інститут підслідності спрямований на належну організацію розслідування, ефективність реалізації функції обвинувачення та недопущення участі неналежного суб'єкта у доказуванні [3, с. 60–68].

Отже, спеціальне досудове розслідування має застосовуватися як гарантійно орієнтований виняток. Пріоритетними напрямками вдосконалення практики є: чітке розмежування відсутності особи та свідомого ухилення; підвищення стандартів повідомлення; активна участь захисника; змістовний судовий контроль; дотримання строків, зокрема строків НСРД; правильне визначення підслідності; перевірка допустимості, достовірності та цифрової цілісності доказів. Лише за таких умов *in absentia* може забезпечити ефективність кримінального провадження без втрати його справедливого правового характеру.

Список використаних джерел

1. Погорецький М. А. Строки у кримінальному провадженні: проблемні питання. *Право.ua*. 2023. № 4, ч. 2. С. 279–293. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2023-4-2/Pravo_ua_2023_4_2_279.pdf.

2. Погорецький М. А. Захисник – суб'єкт доказування на досудовому провадженні за чинним КПК України: проблемні питання. *Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 23 травня 2014 р.). Київ: Принт-Сервіс, 2014. С. 480–482.

3. Погорецький М. А., Гринюк В. О. Визначення прокурором підслідності кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 60–68. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2016_Pogoretskyi_Grunyk.pdf.

4. Погорецький М. А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 3. № 4. С. 269–279. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.40>.

5. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-275>.

6. Погорецький М. А. Допустимість доказів у кримінальному процесі та процесуальна доброчесність: доктрини і практика (порівняльно-правове дослідження). *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 1–2. С. 60–82. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/22-59>.

7. Погорецький М. А. Цифрові (електронні) докази та цифрова (електронна) форма доказів: розмежування понять і його значення для кримінального процесуального доказування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Вип. 2026. № 01, ч. 3. С. 115–125. ISSN 2788-6018. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.18>.

8. Погорецький М. А., Членов М. В. Строки проведення негласних слідчих (розшукових) дій як процесуальна гарантія доброякісності доказів: проблеми обчислення, судового контролю та правової визначеності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2026. № 94. Ч. 3. С. 312–333. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.3.43>.

Погорецький Микола Миколайович,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології Навчально-наукового
гуманітарного інституту Національної
академії Служби безпеки України, доктор
юридичних наук, старший дослідник

**ДОКАЗУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СТАНДАРТИ
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА**

Збройна агресія російської федерації проти України й тривале функціонування правового режиму воєнного стану істотно змінили зміст і практичні умови кримінального провадження щодо злочинів проти основ національної безпеки України. Ідеться про категорію кримінальних правопорушень, які посягають не лише на окремі державні інтереси, а на фундаментальні засади існування України як суверенної, незалежної, демократичної та правової держави. У доктрині кримінального права ці злочини традиційно розглядаються як особливо небезпечні діяння, пов'язані з посяганням на конституційний лад, територіальну цілісність, обороноздатність, державну безпеку та інші базові елементи національної безпеки [1; 4].

Водночас в умовах воєнного стану проблема протидії таким злочинам не може зводитися лише до їх кримінально-правової кваліфікації. Не менш важливого значення набуває питання доказування: яким чином виявляти, документувати, перевіряти й оцінювати відомості про підривну діяльність; як забезпечити допустимість доказів; якими мають бути межі використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності; як поєднати потребу оперативного реагування держави із гарантіями прав людини, правом на захист, судовим контролем і верховенством права [5; 7; 8; 10; 12].

Воєнний стан об'єктивно ускладнює здійснення кримінального провадження. Він впливає на строки досудового розслідування, можливість доступу до окремих територій, безпеку учасників кримінального процесу, збирання доказів, проведення слідчих і процесуальних дій, взаємодію слідчих, прокурорів, оперативних підрозділів та суду. У науковій літературі справедливо зазначається, що виконання завдань

кримінального провадження в умовах воєнного стану потребує організаційної гнучкості, процесуальної адаптації та врахування безпекових ризиків [2; 11]. Проте така адаптація не може означати відмову від базових стандартів кримінального процесу.

Саме в цьому аспекті ключового значення набуває верховенство права. Воно не є абстрактною декларацією або зовнішнім обмеженням для діяльності органів правопорядку. Навпаки, верховенство права виступає методологічною основою належного доказування, оскільки визначає межі допустимого втручання держави, вимоги до правової визначеності, пропорційності, заборони свавілля, мотивованості процесуальних рішень, судового контролю, права на захист і допустимості доказів [8; 9; 10].

У кримінальному процесуальному доказуванні злочинів проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану можна виокремити кілька ключових стандартів верховенства права.

Першим є стандарт законності. Будь-яке отримання, фіксація та використання доказової інформації мають спиратися на належну правову підставу, здійснюватися уповноваженим суб'єктом і у передбаченій процесуальній формі. Особливої уваги це потребує у випадках, коли відомості про злочин первинно одержуються внаслідок оперативно-розшукової діяльності або інших спеціальних форм документування. Матеріали оперативно-розшукової діяльності можуть мати важливе орієнтовне, організаційне і доказове значення, однак вони не повинні механічно переноситися у кримінальне провадження як готові докази без належної процесуальної легалізації [7; 12].

Другим є стандарт допустимості доказів. Допустимість означає не лише формальну відповідність доказу вимогам закону, а й перевірку законності джерела, способу отримання, суб'єкта, процедури, дотримання прав людини та можливості судової оцінки. У працях, присвячених доказуванню, обґрунтовано, що доказ не може оцінюватися ізольовано від процесуальної форми його отримання, оскільки саме форма забезпечує перевірюваність, достовірність і справедливості доказового процесу [5; 10].

Третім є стандарт достовірності. В умовах воєнного стану органи досудового розслідування нерідко працюють у ситуації дефіциту часу, безпекових ризиків, обмеженого доступу до місця події або неможливості негайного отримання всіх доказів. Проте ці обставини не можуть виправдовувати використання

неперевіреної, фрагментарної або сумнівної інформації як підстави для остаточних процесуальних висновків. Достовірність потребує перевірки походження доказової інформації, її внутрішньої узгодженості, співвідношення з іншими доказами та можливості критичної оцінки судом.

Четвертим є стандарт достатності доказів. У справах про злочини проти основ національної безпеки особливе значення має не окремий доказ сам по собі, а їх сукупність. Саме сукупність доказів має підтверджувати подію кримінального правопорушення, спосіб вчинення, роль особи, форму вини, мотив, мету, зв'язок із державою-агресором або іншими суб'єктами підривної діяльності. Окремі відомості, здобуті в умовах оперативної необхідності, можуть мати значення для побудови версій, однак не завжди є достатніми для обґрунтування підозри, обвинувачення або обвинувального вироку.

П'ятим є стандарт пропорційності втручання у права людини. Розслідування злочинів проти основ національної безпеки часто передбачає втручання у приватне життя, приватне спілкування, інформаційну автономію особи, доступ до речей, документів, електронних даних, комунікацій і матеріалів, що можуть мати режим обмеженого доступу. Легітимна мета захисту національної безпеки не усуває обов'язку держави діяти пропорційно. Чим інтенсивнішим є втручання, тим переконливішим має бути його обґрунтування, а судовий контроль – змістовним, а не формальним [8; 9].

Шостим є стандарт судового контролю. У справах про злочини проти основ національної безпеки судовий контроль має забезпечувати баланс між інтересами державної безпеки і правами людини. Він покликаний перевіряти не лише формальну наявність процесуального рішення або посилення на воєнний стан, а й реальну необхідність втручання, законність способу отримання доказів, допустимість використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, обґрунтованість обмеження прав сторони захисту та достатність доказової бази. Гарантії суддівської незалежності у цьому контексті мають особливе значення, оскільки саме незалежний суд здатний забезпечити неупереджену оцінку доказів у справах підвищеної суспільної чутливості [8; 9].

Сьомим є стандарт права на захист. Обвинувачення у злочинах проти основ національної безпеки є надзвичайно серйозним, а тому сторона захисту повинна мати реальну

можливість перевіряти докази, ставити під сумнів їх допустимість, достовірність і достатність, заявляти клопотання, залучати фахівців, оскаржувати процесуальні рішення та брати участь у судовій перевірці доказів. Режим воєнного стану, державної таємниці або безпекова чутливість матеріалів можуть зумовлювати певні процесуальні особливості, але не повинні перетворювати право на захист на формальність.

Окремої уваги потребує проблема використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності у доказуванні злочинів проти основ національної безпеки. У відповідних дослідженнях обґрунтовано, що оперативно-розшукова діяльність має важливе функціональне призначення у виявленні, попередженні та документуванні злочинів, зокрема тих, які мають латентний, організований або конспіративний характер [7; 12]. Проте результати такої діяльності повинні набувати доказового значення лише за умови їх належного процесуального оформлення, перевірки і судової оцінки. Інакше існує ризик підміни доказування оперативною інформацією, службовими висновками або припущеннями.

У цьому контексті доцільно розмежовувати три рівні роботи з інформацією. Перший – орієнтовно-аналітичний, коли інформація використовується для виявлення загрози, побудови версій і організації розслідування. Другий – документувальний, коли відомості фіксуються в межах оперативно-розшукової, контррозвідальної або процесуальної діяльності. Третій – доказовий, коли інформація набуває належної процесуальної форми, стає доступною для перевірки стороною захисту і підлягає оцінці судом. Лише на третьому рівні відповідні відомості можуть розглядатися як докази у кримінальному провадженні.

Злочини проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану нерідко пов'язані з гібридними загрозами, інформаційним впливом, координацією дій через цифрове середовище, використанням відкритих джерел, електронних каналів комунікації, прихованих форм співпраці з державою-агресором. Дослідження гібридних загроз свідчать, що сучасні безпекові виклики поєднують військові, інформаційні, політичні, кібернетичні й соціальні інструменти впливу [3]. Це, своєю чергою, змінює доказову архітектуру кримінального провадження, оскільки органи досудового розслідування мають встановлювати

не лише факт конкретної дії, а й її контекст, спрямованість, зв'язок із агресором, мотив і мету поведінки особи.

Видається, що в умовах воєнного стану верховенство права має виконувати подвійну функцію. З одного боку, воно є гарантією прав людини у кримінальному провадженні; з іншого – слугує умовою легітимності державної політики безпеки. Недопустимі, неперевірені або сумнівні докази здатні підірвати не лише права конкретної особи, а й довіру до кримінальної юстиції, суду та держави загалом. Тому теза про те, що воєнний стан дозволяє відступити від стандартів доказування, є методологічно хибною. Навпаки, чим серйознішою є безпекова загроза, тим вищими мають бути вимоги до якості доказування.

На підставі викладеного можна сформулювати кілька практичних положень. По-перше, у провадженнях щодо злочинів проти основ національної безпеки України необхідно забезпечувати чітке розмежування оперативної інформації та процесуальних доказів. Оперативні матеріали можуть бути важливими для виявлення загрози, однак їх доказове використання можливе лише після належної процесуальної легалізації [7; 12]. По-друге, воєнний стан має розглядатися не як підстава для процесуального спрощення, а як обставина, що потребує належної процесуальної адаптації. Така адаптація повинна забезпечувати ефективність розслідування, але не скасовувати законність, допустимість доказів, право на захист і судовий контроль [2; 6; 11]. По-третє, судовий контроль у справах цієї категорії має бути змістовним. Суд повинен перевіряти не лише формальну сторону отримання доказів, а й пропорційність втручання, обґрунтованість обмеження прав людини, допустимість використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності та достатність доказової бази [8; 9]. По-четверте, право на захист має зберігати реальний, а не формальний характер. Сторона захисту повинна мати можливість ставити питання про допустимість, достовірність і достатність доказів, а також про законність їх отримання, навіть якщо кримінальне провадження здійснюється в умовах воєнного стану або стосується особливо чутливої категорії злочинів [8; 10].

Отже, доказування злочинів проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану повинно ґрунтуватися на поєднанні ефективності безпекового реагування і стандартів верховенства права. Воєнний стан об'єктивно змінює організаційні умови кримінального провадження, однак не

скасовує вимог законності, допустимості, достовірності, достатності та судової перевірюваності доказів. Верховенство права у цій сфері є не перешкодою для протидії підпривній діяльності, а необхідною умовою її ефективності, справедливості та легітимності.

Список використаних джерел

1. Бантишев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія. 2-е вид., перероб. та доп. Київ : Науково-видавничий відділ НА СБ України, 2010. 168 с.
2. Бортнік О. Г., Голембівський К. В. Виконання завдань кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25 листоп. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 85–88. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi71/0052090.pdf>
3. Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і Східного партнерства / за заг. ред. В. Мартинюка. Київ : Центр глобалістики «Стратегія ХХІ», 2018. 48 с.
4. Ліпкан В. А., Діордіца І. В. Національна безпека України: кримінально-правова охорона : навчальний посібник. Київ : КНТ, 2007. 292 с.
5. Погорецький М. А. Доказування у кримінальному процесі: поняття, зміст, структура. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Одеса, 27 листопада 2013 р.). Одеса : Юридична література, 2013. С. 17–21.
6. Погорецький М. А. Кримінальний процесуальний кодекс України: реальність та ілюзії (до 10-річчя набуття чинності). *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 1-2. С. 72–90. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/72-90>.
7. Погорецький М. А. Теоретичні і практичні проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі (за матеріалами Служби безпеки України) : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук : спец. спец. 12.00.09. Київ : КНУВС, 2006. 36 с.
8. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-275>.

9. Погорецький М. А., Польовий О. Л., Яновська О. Г. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності : монографія. Київ : Дакор, 2014. 308 с. URL: <https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8488>.

10. Сергєєва Д. Б. Допустимість доказів в теорії та КПК 2012 року. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 80–87. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/708/625>.

11. Топчій В. В. Особливості здійснення та реалізації кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. Вип. 2 (15). С. 233–242. DOI: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-2\(15\)-2024-233-242](https://doi.org/10.33244/2617-4154-2(15)-2024-233-242).

12. Шумило М. Є., Погорецький М. А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні у кримінальних справах: теоретичний та практичний аспекти. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ*. Луганськ : РВВ ЛІВС, 2001. Вип. 3. С. 199–209.

Римарчук Ольга Вікторівна,
професор кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент;
Бейгул Владислав Сергійович,
ад'юнкт кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ

АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЩОДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ І ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ В КОНТЕКСТІ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України актуалізувала питання міжнародно-правової оцінки ефективного документування воєнних злочинів і злочинів проти людяності. У цьому контексті особливого значення набуває діяльність Міжнародного кримінального суду (далі – МКС, Суд), на який покладено обов'язок здійснювати розслідування найбільш тяжких міжнародних злочинів та формує практику їх правової кваліфікації. Аналіз судових рішень МКС має не лише теоретичне, а й вагоме практичне значення для

вдосконалення діяльності українських правоохоронних органів у сфері доказування міжнародних злочинів.

Міжнародний кримінальний суд є постійною міжнародною судовою установою, створеною на підставі Римського статуту від 17 липня 1998 року [2]. Його юрисдикція поширюється на найбільш тяжкі злочини, що викликають занепокоєння міжнародного співтовариства, а саме: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. Основною метою діяльності МКС є притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні зазначених діянь, за умови, що національні системи правосуддя не можуть або не бажають здійснювати належне кримінальне переслідування. Важливою подією для України стала ратифікація Римського статуту та набуття статусу держави-учасниці МКС. Це створило додаткові можливості для розвитку міжнародного співробітництва у сфері розслідування міжнародних злочинів, використання напрацьованих стандартів доказування та імплементації міжнародного досвіду у вітчизняну правозастосовну практику.

Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України правоохоронні органи зіткнулися з необхідністю фіксації значної кількості фактів порушення норм міжнародного гуманітарного права. Збирання доказів здійснюється шляхом проведення процесуальних дій уповноваженими органами, а також за допомогою спеціалізованих інформаційних ресурсів, зокрема платформи фіксації воєнних злочинів. Отримані матеріали використовуються як у національних кримінальних провадженнях, так і для забезпечення діяльності міжнародних судових інституцій.

Особливий інтерес для аналізу становлять справи «Прокурор проти Томаса Лубанги Дійло» [3] та «Прокурор проти Домініка Онгвена» [4], які стали важливими прецедентами у практиці МКС.

У справі Томаса Лубанги [3] МКС досліджував обставини вербування та використання дітей-солдат у збройному конфлікті в Демократичній Республіці Конго. Судом було встановлено, що обвинувачений фактично здійснював контроль над збройними формуваннями та сприяв реалізації злочинного плану щодо використання неповнолітніх у бойових діях. За результатами розгляду справи було доведено наявність необхідного обсягу доказів для постановлення обвинувального рішення.

Міжнародний кримінальний суд у справі Домініка Онгвена [4] розглядав широкий спектр воєнних злочинів і злочинів проти

людяності, вчинених під час діяльності Армії опору Господа в Уганді. Важливою особливістю цієї справи стало тривале розслідування та судовий розгляд, що свідчить про складність доведення міжнародних злочинів та необхідність ретельного аналізу значного масиву доказової інформації. Остаточні рішення у таких справах можуть прийматися через багато років після вчинення злочинів.

Однією з ключових особливостей діяльності МКС є застосування високого стандарту доказування – «поза розумним сумнівом». Практика Суду свідчить, що навіть значна кількість доказів не завжди є достатньою для постановлення обвинувального рішення. Вирішальне значення має не кількість, а якість, достовірність, взаємоузгодженість і належність доказів.

Показовою у цьому контексті є справа Жан-П'єра Бемби [5], у якій апеляційна інстанція дійшла висновку про недостатність доказів для підтвердження відповідальності обвинуваченого як командира. Незважаючи на значний обсяг зібраних матеріалів, Суд визнав, що обвинувачення не довело винуватість особи відповідно до встановленого стандарту доказування.

Зазначена практика демонструє необхідність забезпечення належної процесуальної фіксації доказів уже на початкових етапах розслідування. Для України це має особливе значення з огляду на масштаб документування злочинів, вчинених під час збройної агресії.

Починаючи з березня 2022 року, МКС здійснює розслідування у межах провадження «Ситуація в Україні» [6]. У межах цього провадження вже видано низку ордерів на арешт осіб, які підозрюються у вчиненні воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Серед них – вищі посадові особи російської федерації, щодо яких існують обґрунтовані підозри у незаконній депортації та примусовому переміщенні українських дітей з тимчасово окупованих територій України. Розслідування Суду щодо подій в Україні продовжується, а обсяг доказової бази постійно зростає. Важливим фактором ефективності такого розслідування є належна взаємодія між українськими правоохоронними органами та міжнародними інституціями.

Судова практика Міжнародного кримінального суду підтверджує, що розслідування міжнародних злочинів є складним та тривалим процесом, який потребує дотримання високих стандартів доказування. Аналіз справ свідчить про визначальне значення належного документування фактів, які можуть становити воєнні злочини або злочини проти людяності.

Для України практичне значення діяльності МКС полягає не лише в перспективі притягнення винних осіб до міжнародної кримінальної відповідальності, а й у можливості використання міжнародних стандартів доказування та методик документування злочинів. Врахування відповідного досвіду сприятиме підвищенню ефективності національної системи кримінальної юстиції та забезпеченню невідворотності відповідальності за найтяжчі порушення міжнародного гуманітарного права.

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серп. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#n1361.

2. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

3. Прокурор проти Лубанга (The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo). URL: <https://www.icc-cpi.int/taxonomy/term/1209>

4. Прокурор проти Онгвена (The Prosecutor v. Dominic Ongwen). URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-04/OngwenEng.pdf>.

5. Прокурор проти Бемба (The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo). URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2016_02238.PDF.

6. Розслідування МКС в Україні: краш-тест для доказів, створених користувачами. (2 березня 2022). URL: <https://www.justsecurity.org/80470/>.

Свириденко Станіслав Володимирович,
доцент кафедри кримінальної юстиції
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Принцип правової визначеності у практиці Європейського суду з прав людини [1] поступово набув значення одного з ключових критеріїв оцінки кримінального процесуального закону, джерел кримінального процесуального права та кримінального провадження як такого. Аналіз рішень ЄСПЛ свідчить, що Суд розглядає правову визначеність як комплексну гарантію захисту особи від свавільного втручання держави у

сфері кримінальної юстиції. У кримінальному процесі цей принцип набуває особливої ваги, оскільки саме кримінальне провадження пов'язане із застосуванням найбільш обмежувальних заходів щодо прав людини.

Помітно також, що практика ЄСПЛ демонструє тенденцію до посилення вимог щодо передбачуваності кримінального процесуального закону. Суд послідовно виходить із того, що особа повинна мати можливість достатньо чітко передбачити правові наслідки процесуальних рішень держави, а також розуміти межі повноважень уповноважених органів. Особливо виразно цей підхід проявився у справах щодо негласних слідчих (розшукових) дій, затримання, тримання під вартою та обмеження права на захист. Зокрема, Суд підкреслив, що законодавство, яке регулює прослуховування телефонних розмов, повинно містити достатньо чіткі та детальні правила щодо підстав, порядку та меж застосування такого заходу. Відсутність належної конкретизації процесуальних повноважень створює ризик свавільного втручання держави та суперечить принципу правової визначеності [2].

Важливо, що однією з ключових тенденцій практики ЄСПЛ є функціональне розуміння кримінального процесуального закону. Суд дедалі частіше оцінює не лише формальне існування нормативного регулювання, а й його здатність реально гарантувати передбачуваність та стабільність кримінального провадження. Саме тому навіть формально чинний процесуальний закон може бути визнаний таким, що не відповідає вимогам Конвенції, якщо він допускає надмірно широку дискрецію органів державної влади. Суд наголосив, що позбавлення свободи повинно ґрунтуватися на достатньо чіткій правовій основі, а сама процедура тримання під вартою має бути передбачуваною для особи. Наявність прогалин або суперечностей у процесуальному регулюванні несумісна із принципом правової визначеності [3].

Практика ЄСПЛ свідчить також про розширення змісту принципу правової визначеності на сферу джерел кримінального процесуального права. Суд фактично визнає, що джерелом процесуального регулювання може бути не лише закон у формальному розумінні, а й усталена судовою практикою. Водночас така практика повинна бути послідовною, стабільною та достатньо передбачуваною. Суд сформулював підхід, відповідно до якого поняття «law» охоплює як писане право, так і судову практику його застосування [4]. Надалі ця концепція отримала

розвиток у кримінально-процесуальному контексті, де саме практика національних судів часто визначає реальний зміст процесуальних гарантій.

Тому вкрай важливою тенденцією практики ЄСПЛ є підвищення вимог до єдності судової практики у кримінальному провадженні. Суд виходить із того, що суттєві та тривалі розбіжності у практиці національних судів створюють стан правової невизначеності та підривають довіру до правосуддя. Особливо це стосується процесуальних питань, від яких залежить реалізація права на свободу чи права на захист. Суд наголошує, що саме держава повинна забезпечити механізми уніфікації судової практики та усунення суперечностей у тлумаченні закону [5].

Аналіз практики ЄСПЛ дозволяє виокремити ще одну тенденцію, а саме поступове посилення вимог до визначеності процесуальних строків та процедур. Суд розглядає процесуальну невизначеність як самостійний фактор порушення права на справедливий суд. Суд підкреслив, що надмірна тривалість кримінального провадження породжує стан правової невизначеності для особи та несумісна із принципом ефективного правосуддя [6]. У подальшій практиці ЄСПЛ дедалі частіше оцінює розумні строки саме як елемент правової визначеності.

Суттєвого розвитку у практиці ЄСПЛ набув підхід до правової визначеності у сфері застосування запобіжних заходів. Суд неодноразово наголошував, що кримінальний процесуальний закон повинен чітко визначати підстави, строки та процедури обмеження свободи особи. Велика палата ЄСПЛ сформулювала підхід, відповідно до якого автоматичне продовження тримання під вартою без належного обґрунтування суперечить принципу правової визначеності та створює ризик свавільного позбавлення свободи [7]. Отже, Суд фактично пов'язав передбачуваність кримінального процесуального закону з обов'язком держави забезпечити індивідуалізований судовий контроль.

Щодо права на захист, то практика ЄСПЛ також демонструє тенденцію до розширення принципу правової визначеності на цю сферу. Суд виходить із того, що процесуальні права підозрюваного чи обвинуваченого повинні бути сформульовані достатньо чітко та реалізовуватися у передбачуваний спосіб. Суд наголосив, що право на доступ до адвоката має бути забезпечене вже з моменту першого допиту особи. Відсутність чітких процесуальних гарантій доступу до захисника створює стан невизначеності щодо процесуального

статусу особи та ставить під сумнів справедливість усього кримінального провадження [8].

Одним із найважливіших напрямів практики ЄСПЛ є формування стандартів правової визначеності щодо допустимості доказів. Суд поступово сформував підхід, відповідно до якого правила отримання та використання доказів повинні бути достатньо чіткими, передбачуваними та сумісними із принципом справедливого суду. Особливо суворими є вимоги Суду у справах щодо використання доказів, отриманих із порушенням фундаментальних прав людини. Суд підкреслив, що використання доказів, отриманих шляхом примусового медичного втручання, несумісне з принципом справедливого процесу та підриває довіру до кримінального правосуддя [9].

Окремою тенденцією практики ЄСПЛ є посилення вимог до передбачуваності процесуального статусу особи у кримінальному провадженні. Суд дедалі частіше звертає увагу на необхідність чіткого визначення моменту, з якого особа фактично набуває статусу підозрюваного та повинна користуватися процесуальними гарантіями. Суд зазначив, що поняття «обвинувачення» має автономний зміст і охоплює не лише офіційне повідомлення про підозру, а й будь-які дії держави, які істотно впливають на становище особи [10].

Отже, аналіз практики ЄСПЛ свідчить, що Суд послідовно сформував правову позицію щодо правової визначеності у кримінальному процесі. Її сутність полягає в тому, що процесуальний закон і практика його застосування мають не лише формально існувати, а й реально забезпечувати передбачуваність поведінки держави, стабільність процесуального статусу особи й ефективний захист від свавілля. Причому правова визначеність дедалі більше розглядається Судом як складова довіри до кримінального правосуддя, що має стратегічне значення для нормотворення та правозастосування.

Важливою також є інтеграція принципу правової визначеності з іншими елементами верховенства права. У практиці ЄСПЛ передбачуваність кримінального процесуального закону тісно пов'язується з принципами рівності сторін, змагальності, доступу до суду, *res judicata* й ефективності судового контролю. Таким чином, можна сказати, що правова визначеність фактично виконує системоутворювальну функцію в структурі кримінального процесу.

Узагальнення практики ЄСПЛ дозволяє виснувати, що принцип правової визначеності у кримінальному процесі є комплексним стандартом захисту особи від процесуального свавілля. Суд оцінює кримінальне провадження через здатність держави забезпечити стабільність та передбачуваність процесуального регулювання і джерелами кримінального процесуального права у розумінні ЄСПЛ виступають не лише нормативні акти, а й послідовна та прогнозована судова практика. Тому правова визначеність у кримінальному провадженні охоплює не лише законодавчий рівень, а й практику застосування процесуальних норм, діяльність судів та поведінку органів кримінальної юстиції.

Отже, сучасний кримінальний процес у демократичній державі має будуватися не лише на ефективності боротьби зі злочинністю, а й на принципі передбачуваності державного втручання. Саме тому правова визначеність слугує фундаментальною гарантією справедливого кримінального провадження та одним із ключових критеріїв оцінки якості кримінального процесуального закону.

Список використаних джерел

1. Огляд практики Європейського суду з прав людини щодо застосування принципу юридичної визначеності: окремі аспекти. Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://rm.coe.int/17-10-web-overview-of-the-practice-of-the-european-court-of-human-right/1680ad380c>.

2. *Kruslin v. France*, application no. 11801/85, judgment of 24 April 1990 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57626>.

3. *Baranowski v. Poland*, application no. 28358/95, judgment of 28 March 2000 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58525>.

4. *Sunday Times v. the United Kingdom* (No. 1), application no. 6538/74, judgment of 26 April 1979 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57584>.

5. *Nejdet Şahin and Perihan Şahin v. Turkey*, application no. 13279/05, judgment of 20 October 2011 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107156>.

6. *Kudła v. Poland*, application no. 30210/96, judgment of 26 October 2000 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58920>.

7. Buzadji v. the Republic of Moldova, application no. 23755/07, judgment of 5 July 2016 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164654>.

8. Salduz v. Turkey, application no. 36391/02, judgment of 27 November 2008 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89893>.

9. Jalloh v. Germany, application no. 54810/00, judgment of 11 July 2006 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76307>.

10. Deweer v. Belgium, application no. 6903/75, judgment of 27 February 1980 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57469>.

Сергєєва Діана Борисівна,
головний науковий співробітник
Національної академії Служби
безпеки України, доктор юридичних
наук, професор

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІ РЕЙДЕРСТВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Рейдерство є складним кримінально-правовим, кримінальним процесуальним і криміналістичним явищем, що посягає не лише на майно підприємства, установи чи організації, а й на корпоративні права, стабільність господарського обороту, правову визначеність, довіру до державних реєстрів, нотаріальних, реєстраційних і судових процедур. Його суспільна небезпечність полягає в тому, що протиправне заволодіння активом нерідко здійснюється не відкрито, а через використання зовні правомірних юридичних форм: рішень органів управління юридичної особи, договорів, довіреностей, реєстраційних записів, нотаріальних посвідчень, судових актів або інших документів, які формально створюють видимість законності. Саме ця особливість істотно ускладнює виявлення, кваліфікацію та доказування рейдерських посягань, оскільки предметом перевірки має бути не лише факт зміни власника, керівника чи складу учасників, а весь механізм незаконного переходу контролю над активом.

Тому рейдерство не можна зводити до приватного корпоративного конфлікту або звичайного спору між учасниками господарських відносин. За своєю природою воно становить

загрозу економічній безпеці, недоторканності права власності, стабільності підприємництва, авторитету правосуддя та верховенству права. Ефективна протидія рейдерству потребує поєднання криміналістичного аналізу способів підготовки, вчинення й приховування таких посягань, належного процесуального доказування, перевірки документальних і цифрових слідів, а також змістовного судового контролю за втручанням у майнові та корпоративні права [1; 2; 5; 14].

До потенційних учасників рейдерської схеми можуть належати організатори, виконавці, пособники, підставні особи, юридичні радники, службові особи, державні реєстратори, нотаріуси, представники приватних структур, а також особи, які сприяють використанню адміністративних чи судових процедур у неправомірних цілях. Криміналістичне значення має не лише формальне встановлення їх участі, а й визначення функціональної ролі кожного з них у підготовці, реалізації, документальному прикритті або приховуванні незаконного переходу контролю над активом.

Тому завдання розслідування полягає не лише у встановленні факту зміни власника, керівника або складу учасників юридичної особи, а й у з'ясуванні реального механізму незаконного переходу контролю над майном чи корпоративними правами. Для цього необхідно встановити, хто ініціював схему, хто забезпечував підготовку або використання документів, хто здійснював реєстраційні, нотаріальні, корпоративні чи фінансові дії, хто координував комунікацію між учасниками та хто отримав фактичну вигоду від зміни контролю над активом. Саме така деталізація дає змогу відмежувати випадкову або формальну участь окремих осіб від усвідомленого сприяння рейдерській схемі та забезпечити належну кримінально-правову і процесуальну оцінку дій кожного учасника [2; 3; 6].

Предмет доказування у кримінальних провадженнях щодо рейдерства має комплексний характер. Він повинен охоплювати спосіб підготовки та реалізації схеми, походження документів, законність реєстраційних, нотаріальних, корпоративних і фінансових дій, причинний зв'язок, розмір шкоди, форму вини, мотив, мету, а також добросовісність або недобросовісність набуття прав. Доказування має бути спрямоване не на ізольовану перевірку окремого документа, а на встановлення його місця у загальній системі протиправних дій [3; 6; 7].

Основними джерелами доказової інформації є документальні, реєстраційні, корпоративні, фінансові,

комунікаційні та цифрові сліди. До них належать установчі документи, протоколи загальних зборів, договори, довіреності, реєстраційні заяви, нотаріальні документи, банківські матеріали, службове й корпоративне листування. Окремого значення набувають електронні документи, кваліфіковані електронні підписи, журнали доступу до державних реєстрів, метадані файлів, електронне листування, банківські електронні операції та цифровий ланцюг збереження доказів [6; 11].

Цифрові докази у кримінальному провадженні мають оцінюватися не ізольовано, а в системному зв'язку з іншими доказами, обставинами їх отримання та загальним механізмом доказування. Вирішальне значення мають законність способу їх одержання, автентичність, цілісність, походження, відсутність ознак зміни або спотворення, а також можливість перевірки відповідних даних стороною захисту, прокурором, слідчим суддею і судом. Сам факт наявності електронного документа, електронного листування, журналу доступу до реєстру, метаданих чи банківської електронної операції ще не означає їх автоматичної доказової придатності. Такі дані набувають належного доказового значення лише за умови підтвердження їх походження, процесуальної форми отримання та зв'язку з обставинами, що підлягають доказуванню.

Для забезпечення достовірності й допустимості цифрових доказів необхідно фіксувати джерело походження даних, час і спосіб їх отримання, особу, яка здійснювала вилучення, копіювання або технічну фіксацію, технічні умови збереження, використані носії, програмні засоби, а також незмінність інформації з моменту її отримання до подальшого використання у кримінальному провадженні. Особливого значення набуває дотримання цифрового ланцюга збереження доказів, оскільки будь-який розрив у ньому може поставити під сумнів автентичність, цілісність і доказову цінність відповідної інформації. У справах про рейдерство це має принципове значення, адже саме цифрові сліди часто підтверджують послідовність реєстраційних дій, використання електронних підписів, комунікацію між учасниками схеми та реальний механізм незаконного переходу контролю над активом. Порушення вимог щодо отримання, фіксації, збереження або перевірки цифрових доказів може спричинити сумнів у їх достовірності та допустимості, а отже – істотно послабити доказову основу кримінального провадження [3; 7; 11].

Воєнний стан істотно ускладнює виявлення, фіксацію, збереження та перевірку доказів у провадженнях щодо рейдерства. Переміщення власників, керівників і працівників підприємств, обмежений доступ до офісів, архівів, серверів, первинних документів і державних реєстрів створюють ризики втрати доказової інформації. Водночас воєнний стан не скасовує вимог законності, розумності строків, мотивованості процесуальних рішень, допустимості доказів, пропорційності втручання у право власності та ефективного судового контролю [12; 13].

Стандарти доказування у справах про рейдерство мають запобігати двом протилежним ризикам: безкарності складних рейдерських схем і використанню кримінального провадження як інструменту корпоративного тиску. Повідомлення про підозру, тимчасовий доступ до речей і документів, обшук, арешт майна чи корпоративних прав, заборона реєстраційних дій та інші процесуальні рішення мають ґрунтуватися на сукупності належних, допустимих, достовірних і достатніх доказів, а не на припущеннях чи формальному посиланні на корпоративний спір [7; 10; 12].

Отже, суддівська незалежність є однією з ключових судово-інституційних гарантій протидії рейдерству, оскільки саме незалежний, неупереджений і процесуально відповідальний суд здатний запобігти використанню судових процедур як засобу незаконного перерозподілу власності. Її значення полягає не в наданні судді корпоративного імунітету чи професійної переваги, а в забезпеченні справедливого судового розгляду, реального захисту права власності, правової визначеності та довіри до правосуддя. Водночас суддівська незалежність не може тлумачитися як безвідповідальність. Якщо судові рішення, процесуальна дія або сама судова процедура використовуються для легалізації рейдерської схеми, такі факти мають отримувати належну правову оцінку. Однак ця оцінка повинна здійснюватися виключно з дотриманням належної процедури, високих стандартів доказування, гарантій незалежності суду та заборони використання юридичної відповідальності як інструменту тиску на суддів. Тому оптимальна модель протидії рейдерству має поєднувати три взаємопов'язані елементи: захист суддівської незалежності, ефективну відповідальність за доведені зловживання та реальний захист потерпілих від незаконного заволодіння майном чи корпоративними правами.

Список використаних джерел

1. Березняк В. С. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних із захопленням землі

та об'єктів корпоративної власності. *Юридична наука*. 2020. № 9 (111). URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/view/499>.

2. Гусева В. О. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, елементи їх криміналістичних характеристик. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. № 3 (99). С. 242–252. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/241da030-435b-4bc9-93be-658af345972d>.

3. Дульський О. Л. Криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження: міжнародні, європейські, національні стандарти : монографія. Одеса : Юридика, 2025. 458 с.

4. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан : монографія. Харків : Право, 2021. 448 с.

5. Кальман О. Г., Погорецький М. А. Рейдерство: причини та заходи протидії. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 3. С. 150–160.

6. Кушнір С. С. Доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації : дис. ... д-ра філософії. Київ, 2025. URL: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/36323>.

7. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-275>.

8. Погорецький М. А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України: проблемні питання матеріального та процесуального права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 223–234. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2015_Pogoretskyi.pdf.

9. Погорецький М. А., Польовий О. Л., Яновська О. Г. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2014. 308 с. URL: <https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8488>.

10. Погорецький М. А. Кримінальний процесуальний кодекс України: реальність та ілюзії (до 10-річчя набуття чинності). *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 1-2. С. 72–90. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/72-90>.

11. Сергєєва Д. Б. Виявлення і документування способів учинення службових правопорушень: методика, тактика, цифрові сліди та ланцюг збереження доказів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. Вип. 91, ч. 4. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.60>.

12. Старенький О. С. Захист прав суб'єктів господарювання у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: проблеми правозастосування та напрями вдосконалення законодавства України. *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 1–2. С. 123–148. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/123-148>.

13. Таран О. В. Нормативне регулювання початку досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 3–4. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.3-4/144-152>.

14. Чернявський С. С. Поняття та сутність рейдерства. Стан і перспективи поширення цього явища в Україні. *Розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ* : зб. метод. рек. / С. С. Чернявський, О. Є. Користін, Я. В. Монастирський ; за заг. ред. П. В. Коляди. Київ : УВПД ГШ МВС України, 2010. С. 96–144.

Сиза Наталія Петрівна,

головний науковий співробітник науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА «СУД, ВСТАНОВЛЕНИЙ ЗАКОНОМ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Роль суду в умовах воєнного стану є визначальною для забезпечення верховенства права та захисту прав і свобод людини від порушень у кримінальному провадженні. Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) проголошує право на справедливий суд, однією із складових якого є право на «суд, встановлений законом». Пунктом 1 статті 15 Конвенції визначено, що під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за Конвенцією виключно в тих межах, яких вимагає

серйозність ситуації, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом [1].

Реалізація права на «суд, встановлений законом» у кримінальному провадженні передбачає, зокрема, здійснення правосуддя судом відповідно до встановлених правил підсудності та порядку визначення судді для розгляду конкретної справи, а також застосування положень Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [2] щодо складу суду.

Перш за все, звернемось до питання визначення підсудності, тобто встановлення за сукупністю юридичних ознак компетентного суду для розгляду кримінального провадження.

Постановою Верховної Ради України від 21 травня 2015 року № 462-VIII ухвалено Заяву «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод», у якій, зокрема, обґрунтовано необхідність зміни територіальної підсудності судових справ (пункт 7) [3]. Заяву про відступ було підтверджено Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України» від 21 квітня 2022 року № 2217-IX [4].

Відповідно до ч. 9 ст. 615 КПК під час дії воєнного стану обвинувальні акти, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності скеровуються та розглядаються судами, у межах територіальної юрисдикції яких вчинено кримінальне правопорушення, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – судом, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що закінчив досудове розслідування, або іншим судом, визначеним у порядку, передбаченому законодавством.

Зміна територіальної підсудності судових справ у разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, передбачена положеннями ч. 3 ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5].

Порядок вирішення питання про зміну територіальної підсудності у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного стану визначається Законом

України «Про судоустрій і статус суддів». Відповідно до ч. 7 ст. 147 Закону за таких умов може бути змінено територіальну підсудність судових справ за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється [6].

Наступна проблема здійснення правосуддя у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану пов'язана з визначенням складу суду для розгляду конкретного кримінального провадження.

Відповідно до ст. 35 КПК визначення судді (запасного судді, слідчого судді), а в разі колегіального розгляду – судді-доповідача для розгляду конкретного провадження здійснюється Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою, що забезпечує об'єктивний і неупереджений розподіл матеріалів кримінального провадження між суддями з додержанням принципів черговості та однакової кількості проваджень для кожного судді.

Проте у разі введення воєнного стану та якщо відсутня технічна можливість доступу до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи – розподіл матеріалів кримінального провадження між суддями забезпечує голова суду, а за його відсутності – заступник голови суду, у порядку черговості та із забезпеченням рівномірного навантаження на суддів. У разі відсутності голови суду та його заступника розподіл матеріалів кримінального провадження між суддями забезпечує найстарший за віком суддя (п. 4 ч. 1 ст. 615 КПК).

Важливо зазначити, що норми ст. 35 КПК щодо автоматизованого визначення складу суду є важливою гарантією здійснення законного, справедливого й ефективного правосуддя та мають застосовуватися і під час дії воєнного стану, а положення п. 4 ч. 1 ст. 615 КПК, як виняток із загального правила, діють лише за умов відсутності технічної можливості доступу до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та з дотриманням порядку черговості й забезпеченням рівномірного навантаження на суддів.

Зміна загальних правил КПК щодо складу суду в умовах воєнного стану передбачена також положеннями ч. 10 ст. 615 КПК, відповідно до якої кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, крім здійснення кримінального провадження у суді, в якому до моменту введення воєнного стану та набрання чинності цією частиною було визначено склад суду за участю присяжних.

Ще одна норма, яка надає можливість відходу від загальних положень щодо визначення складу суду, передбачена ч. 13 ст. 615 КПК. Зокрема, в умовах воєнного стану може не застосовуватися положення ч. 14 ст. 31 КПК про здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітньої особи суддею, уповноваженим згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх, якщо наявні обставини, які унеможливають участь такого судді.

Отже, нормами КПК в умовах воєнного стану передбачено відступ від загального порядку визначення підсудності та складу суду в кримінальному провадженні. Для забезпечення права на «суд, встановлений законом» мають бути дотримані гарантії захисту прав учасників судового провадження і досягнення інтересів правосуддя.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод: Заява Верховної Ради України, ухвалена Постановою Верховної Ради України від 21 трав. 2015 р. № 462-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text>.

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України: Закон України від 21 квіт. 2022 р. № 2217-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2217-20#Text>.

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

Соловийов Едуард Петрович,
професор кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, доцент;
Хізанов Олексій Дмитрович,
здобувач вищої освіти навчально-
наукового інституту поліцейської
діяльності Національної академії
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА ПАРАЛЕЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ВИМІРИ ЗА НАЙТЯЖЧІ ЗЛОЧИНИ

Злочин агресії є першоосновою в ієрархії міжнародних злочинів у контексті подій в Україні. Саме акт збройної агресії РФ став тим детермінуючим фактором, що уможливив подальше вчинення воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду на українських територіях. Через це питання відповідальності за агресію не зводиться лише до загального документування наслідків збройної агресії РФ, а прямо пов'язане з тим, який саме орган уповноважений давати правову оцінку самому злочину агресії, а який – іншим міжнародним злочинам, учиненим у її межах.

Згідно зі статистикою Офісу Генерального прокурора, на листопад 2025 року зафіксовано понад 190 тисяч воєнних злочинів. Такий масштаб робить критично важливим чітке розмежування підслідності та повноважень органів розслідування, прокуратури й суду щодо кожного конкретного правопорушення [1].

Юрисдикція українських органів правосуддя в цій системі є найширшою за обсягом кримінального переслідування. Кримінальний кодекс України [2] виходить із того, що особи, які вчинили кримінальні правопорушення на території України,

підлягають відповідальності за цим Кодексом, а для міжнародних злочинів передбачає також спеціальні правила щодо іноземців і осіб без громадянства. У чинній редакції Кодексу саме українські органи правосуддя мають нормативну підставу працювати зі злочином агресії за ст. 437, воєнними злочинами за ст. 438, геноцидом за ст. 442 і злочинами проти людяності за ст. 442-1.

Після ухвалення Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» [3] ці склади були чіткіше впорядковані у внутрішньому кримінальному праві, а окремі норми Кодексу прямо доповнено посиланням на ст. 437–439, 442, 442-1. Це означає, що українська юрисдикція не виконує лише допоміжну роль щодо міжнародних інституцій, а охоплює документування, кваліфікацію і судовий розгляд міжнародних злочинів у межах національного права.

Юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо ситуації в Україні має інший обсяг. Закон України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» [4] був ухвалений 21 серпня 2024 року, а на офіційній сторінці Суду зазначено, що після депонування ратифікаційної грамоти 25 жовтня 2024 року Римський статут набрав чинності для України з 1 січня 2025 року. Водночас предметна юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо ситуації в Україні не охоплює злочин агресії, хоча охоплює воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид. В офіційних матеріалах Ради Європи прямо зазначено, що Суд має юрисдикцію щодо цих трьох категорій злочинів, але наразі не має юридичної можливості розглядати злочин агресії проти України через юрисдикційні обмеження для цього складу.

Саме для заповнення цієї прогалини створюється Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України. Рада Європи зазначає, що цей трибунал має розслідувати, переслідувати і судити осіб, які несуть найбільшу відповідальність за злочин агресії проти України, а його юрисдикція ґрунтується на територіальній юрисдикції України. Окремо підкреслюється, що він має доповнювати, а не підміняти Міжнародний кримінальний суд, а якщо відповідна особа перебуває під вартою Міжнародного кримінального суду, саме цей Суд матиме пріоритет щодо провадження. 25 червня 2025 року Україна і Рада Європи

підписали угоду про створення такого трибуналу, а в офіційному повідомленні Ради Європи прямо вказано, що цей механізм створюється для того, щоб уникнути прогалини у відповідальності саме за агресію і не допустити дублювання національного переслідування щодо тих самих осіб на найвищому рівні [5; 6].

За такої побудови розмежування юрисдикції має проходити не за принципом конкуренції між інституціями, а за предметом обвинувачення, колом осіб і функцією кожного механізму. Українські органи правосуддя зберігають найбільш широкий обсяг юрисдикції щодо міжнародних злочинів, включаючи злочин агресії за ст. 437 Кримінального кодексу України. Міжнародний кримінальний суд діє щодо ситуації в Україні у частині воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду. Спеціальний трибунал має охопити саме ту частину, яка стосується злочину агресії і яка наразі не входить до юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо ситуації в Україні. Такий розподіл означає, що мова не про три паралельні системи, які дублюють одна одну, а про три рівні кримінального переслідування, де українська система охоплює широкий масив епізодів, Міжнародний кримінальний суд працює в межах власної міжнародної юрисдикції, а Спеціальний трибунал концентрується на вищому рівні відповідальності саме за агресію [2].

Найбільша практична складність пов'язана з тим, що без чітких правил взаємодії виникає ризик дублювання проваджень, різного підходу до кваліфікації та паралельного накопичення доказів без зрозумілого визначення пріоритету. Вже сам факт ратифікації Римського статуту спричинив зміни до кримінального і кримінального процесуального законодавства, оскільки Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» адаптував українське право до нового етапу співпраці з Міжнародним кримінальним судом.

Отже, розмежування юрисдикції українських органів правосуддя, Міжнародного кримінального суду та Спеціального трибуналу щодо злочину агресії має будуватися на чіткому предметному і функціональному поділі. Українська юрисдикція охоплює найширший масив міжнародних злочинів і забезпечує основне документування та судовий розгляд у межах національного кримінального права. Міжнародний кримінальний суд здійснює юрисдикцію щодо воєнних злочинів, злочинів

проти людяності та геноциду щодо ситуації в Україні. Спеціальний трибунал має посісти окреме місце саме щодо злочину агресії, який у цій ситуації не охоплюється юрисдикцією Міжнародного кримінального суду.

Зазначений підхід унеможлиблює дублювання функцій на трьох інституційних рівнях. Натомість формується синергічна система, у якій кожен механізм реалізує власний мандат відповідно до визначеного предмета відання.

Список використаних джерел

1. Понад 190 тисяч воєнних злочинів: Офіс Генерального прокурора представив Комісії ООН масштаби злочинів РФ проти України // Офіс Генерального прокурора. 5 листоп. 2025 р. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/ponad-190-tisyac-vojennix-zlociniv-ofis-genprokurora-predstaviv-komisiyi-on-masstab-i-zlociniv-rf-proti-ukrayini>.

2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>.

3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 9 жовт. 2024 р. № 4012-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4012-20>.

4. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 21 серп. 2024 р. № 3909-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3909-20>; Ukraine // International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine>.

5. Special Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine. Frequently Asked Questions // Council of Europe. 14.05.2025. URL: <https://rm.coe.int/faq/1680b5ad97>.

6. Ukraine and the Council of Europe sign Agreement on establishing a Special Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine // Council of Europe. 01.07.2025. URL: <https://www.coe.int/be/web/portal/-/ukraine-and-the-council-of-europe-sign-agreement-on-establishing-a-special-tribunal-for-the-crime-of-aggression-against-ukraine>.

Сошенко Богдан Олексійович,
аспірант кафедри кримінального процесу
та криміналістики Навчально-наукового
інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ДОКУМЕНТУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ЇЇ ЗАКРІПЛЕННЯ

Сучасний кримінальний процес дедалі частіше має справу не лише з традиційними матеріальними слідами кримінального правопорушення, а й із цифровою інформацією, що виникає, зберігається, передається та змінюється у комп'ютерних системах, мобільних пристроях, мережах зв'язку, хмарних сервісах, месенджерах, соціальних мережах, електронних платформах і відкритих цифрових джерелах. У зв'язку з цим документування цифрової інформації стає однією з ключових проблем кримінального процесуального доказування, оскільки саме від належного процесуального закріплення такої інформації залежить її подальша доказова придатність, можливість судової перевірки, допустимість і використання під час ухвалення процесуальних рішень.

Актуальність цієї проблематики зумовлена тим, що цифрова інформація має специфічну природу. Вона не завжди прив'язана до одного матеріального носія, може швидко копіюватися, змінюватися, переміщуватися, видалятися або втрачати частину своїх технічних характеристик. На відміну від традиційного речового доказу, цифровий об'єкт часто має доказове значення не лише через свій зміст, а й через метадані, технічне середовище створення, спосіб збереження, час формування, електронні ідентифікатори, геш-значення, журнали доступу, електронні підписи, часові мітки та інші технічні ознаки. Саме тому просте долучення до матеріалів кримінального провадження скріншота, роздруківки, копії файлу або електронного носія не може автоматично свідчити про належне документування цифрової інформації.

У криміналістичному аспекті ще в дослідженнях А. С. Білоусова обґрунтовувалося, що об'єкти комп'ютерних злочинів мають специфічні властивості, які потребують особливого підходу до їх виявлення, фіксації та аналізу [1]. Надалі ця проблематика набула розвитку у працях, присвячених

електронним і цифровим доказам у кримінальному провадженні, зокрема у роботах А. В. Коваленка, О. Г. Козицької, О. П. Метелева, І. Г. Каланчі, А. А. Шищенко та М. А. Погорецького [2–5; 7–10]. Узагальнення цих наукових підходів дає підстави стверджувати, що цифрова інформація в кримінальному процесі повинна розглядатися не як суто технічний об'єкт, а як особлива форма доказово значущих відомостей, яка потребує поєднання процесуальних, криміналістичних і технічних способів закріплення.

Документування цифрової інформації доцільно визначати як урегульовану кримінальним процесуальним законом і забезпечену криміналістичними засобами діяльність уповноважених суб'єктів, спрямовану на виявлення, фіксацію, копіювання, вилучення, збереження, опис, перевірку та процесуальне оформлення цифрових даних, які мають або можуть мати значення для кримінального провадження. Його зміст не обмежується технічним збереженням файлу чи носія. Воно охоплює встановлення джерела походження цифрової інформації, фіксацію умов її існування, визначення способу доступу до неї, опис технічного середовища, забезпечення цілісності даних, документування дій осіб, які працювали з цифровим об'єктом, і створення можливості для подальшої перевірки автентичності та незмінності відповідної інформації.

У цьому контексті важливим є розмежування понять цифрової інформації, електронного документа, цифрового доказу та цифрової форми доказів. Електронний документ є лише одним із можливих способів існування цифрової інформації. Натомість цифрові дані можуть міститися у файлах, журналах подій, базах даних, мобільних застосунках, електронних повідомленнях, хмарних сервісах, системах відеоспостереження, логах серверів, платіжних системах або відкритих інтернет-джерелах. Як слушно зазначає М. А. Погорецький, розмежування цифрових доказів і цифрової форми доказів має істотне значення для кримінального процесуального доказування, оскільки дозволяє уникнути змішування змісту доказової інформації, її носія та процесуальної форми закріплення [9].

Проблема процесуальної форми закріплення цифрової інформації полягає в тому, що кримінальний процес традиційно оперує визначеними джерелами доказів, серед яких документи, речові докази, показання, висновки експертів. Цифрова інформація може бути представлена в межах різних процесуальних джерел. В одних випадках вона набуває форми

електронного документа; в інших – має значення як інформація, що міститься на матеріальному носії; у третіх – постає як результат технічної фіксації процесуальної дії; у четвертих – потребує експертного дослідження. Тому питання не зводиться лише до того, куди саме «віднести» цифрову інформацію. Важливо визначити, яким способом вона була одержана, хто її зафіксував, чи збережено її цілісність, чи можна перевірити її походження і чи відповідає спосіб її закріплення вимогам допустимості доказів.

У працях М. Є. Шумила та М. А. Погорецького доказування розглядається як складна пізнавальна і процесуальна діяльність, що передбачає не механічне накопичення відомостей, а їх належне процесуальне одержання, перевірку та оцінку [11]. Цей підхід має особливе значення для цифрової інформації, оскільки її доказова цінність безпосередньо залежить від процесуальної коректності її фіксації. Якщо цифрові дані були отримані з порушенням закону, без належного суб'єкта, без опису джерела, без забезпечення цілісності або без можливості перевірити їх походження, то навіть фактично важлива інформація може втратити доказове значення.

Процесуальна форма закріплення цифрової інформації повинна виконувати щонайменше чотири взаємопов'язані функції. По-перше, вона має легалізувати одержання цифрових даних, тобто підтвердити, що інформацію отримано уповноваженим суб'єктом у межах визначеної законом процедури. По-друге, вона повинна забезпечити ідентифікацію джерела цифрової інформації: пристрою, акаунта, сервера, вебресурсу, електронної адреси, інформаційної системи або іншого цифрового середовища. По-третє, процесуальна форма має гарантувати збереження технічних ознак цифрового об'єкта, зокрема метаданих, часових параметрів, геш-ідентифікаторів, ознак електронного підпису чи способу копіювання. По-четверте, вона повинна створити умови для подальшої судової перевірки: сторона захисту, прокурор і суд мають мати можливість оцінити не лише зміст цифрової інформації, а й спосіб її одержання, повноту, цілісність і незмінність.

У практичному вимірі документування цифрової інформації має починатися з правильного виявлення її джерела. Для кримінального провадження важливо не просто встановити факт існування певного файлу, повідомлення, зображення чи електронного листування, а з'ясувати, де саме ці дані виникли, кому належить відповідний пристрій або обліковий запис, у якому технічному середовищі інформація створювалася і чи збереглися її

первинні технічні характеристики. Якщо джерело не встановлено або встановлено формально, виникає ризик втрати зв'язку між цифровим об'єктом і обставинами кримінального правопорушення. Саме тому в науковій літературі наголошується, що цифрові докази повинні оцінюватися з урахуванням їх походження, способу одержання та технічної перевірюваності [2; 5; 10].

Наступним елементом є вибір належного способу фіксації. У різних ситуаціях він може бути неоднаковим. Іноді необхідним є вилучення матеріального носія; іноді – створення криміналістичної копії; іноді – фіксація інформації шляхом огляду вебсторінки або електронного листування; іноді – отримання даних від провайдера, адміністратора сервісу чи власника інформаційної системи. Водночас кожен із цих способів має бути не лише технічно доцільним, а й процесуально допустимим. Неправильний вибір способу фіксації може призвести до втрати метаданих, зміни змісту файлу, порушення цілісності цифрового об'єкта або неможливості довести його автентичність у суді.

Особливого значення набуває питання копіювання цифрової інформації. Звичайне копіювання файлу не завжди гарантує збереження його доказових властивостей, оскільки внаслідок такого копіювання можуть змінюватися атрибути створення, доступу або редагування, втрачатися метадані, порушуватися структура даних. Тому при роботі з цифровою інформацією важливо фіксувати не лише сам факт копіювання, а й його спосіб, технічні засоби, суб'єкта, час, умови, носії, контрольні значення та інші параметри. Саме ця обставина зумовлює необхідність активнішого використання спеціальних знань під час документування цифрової інформації. Позиція про те, що цифрові докази потребують одночасного правового і технічного підходу, послідовно простежується у працях І. Г. Каланчі та О. П. Метелева [2; 5].

Не менш важливим є збереження цілісності цифрової інформації після її виявлення та фіксації. У кримінальному провадженні має бути зрозуміло, хто, коли, за яких умов і з якою метою отримував доступ до цифрового об'єкта, чи змінювався він після первинної фіксації, чи створювалися копії, де вони зберігалися, хто відповідав за їх передання та дослідження. Без такого ланцюга збереження виникає ризик сумніву в автентичності цифрової інформації. Це особливо важливо у справах, де сторона захисту ставить питання про можливість

підміну файлу, монтаж зображення, зміну повідомлення, втрату контексту або вибіркове використання цифрових фрагментів.

Процесуальна форма закріплення цифрової інформації повинна також забезпечувати її контекстуальність. Цифровий доказ не може оцінюватися ізольовано від середовища, у якому він виник. Наприклад, електронне повідомлення має інше доказове значення, якщо відомо, з якого акаунта воно надіслане, кому адресоване, коли доставлене, чи змінювалося, чи є пов'язане листування, чи підтверджується воно журналами доступу або іншими даними. Аналогічно скріншот вебсторінки без фіксації адреси, часу доступу, технічних параметрів, способу збереження та можливості перевірки не може мати такої самої доказової сили, як належно оформлений огляд цифрового джерела.

У цьому аспекті особливе значення має допустимість цифрових доказів. Вона не може оцінюватися лише за формальною ознакою наявності цифрового файлу в матеріалах кримінального провадження. Допустимість цифрової інформації залежить від належного джерела, належного суб'єкта, належного способу одержання, належного процесуального оформлення і належного збереження. Саме така сукупність критеріїв надає можливість відмежувати цифрові дані, які можуть бути використані як доказ, від інформації, що має лише орієнтуюче, оперативне або допоміжне значення. На цьому наголошують і сучасні дослідження цифрових доказів, у яких підкреслюється значення автентичності, цілісності та процесуальної форми їх закріплення [3–5; 10].

Документування цифрової інформації має бути підпорядковане не лише завданням ефективного розслідування, а й вимогам верховенства права. У цифровому середовищі втручання у приватне життя особи може бути значно глибшим, ніж під час роботи з традиційними матеріальними об'єктами. Один мобільний пристрій, акаунт або хмарне сховище можуть містити великий масив приватної, професійної, фінансової, комунікаційної та іншої інформації, що не завжди має стосунок до предмета доказування. Тому процесуальна форма повинна не лише забезпечувати отримання доказово значущих даних, а й обмежувати надмірне втручання, гарантувати пропорційність, судовий контроль і можливість оспорування дій стороною захисту. У цьому контексті особливої ваги набуває концепція верховенства права у кримінальному процесуальному доказуванні, розроблена М. А. Погорецьким [8].

Важливим аспектом є також процесуальна доброчесність під час роботи з цифровою інформацією. Її зміст полягає не лише у формальному дотриманні вимог кримінального процесуального закону, а й у забезпеченні чесності, прозорості, повноти та перевірюваності всіх дій із цифровими даними. Процесуальна доброчесність передбачає недопущення маніпуляцій із файлами, вибіркового вилучення даних із контексту, приховування способу одержання інформації, підміни носіїв, штучного створення цифрових слідів або використання технічної складності цифрового середовища для обмеження прав сторони захисту. У цьому значенні документування цифрової інформації є не лише технічною процедурою, а й важливою гарантією справедливого кримінального провадження.

Науковий аналіз дає підстави стверджувати, що чинне кримінальне процесуальне регулювання ще не повною мірою відповідає складності цифрового доказування. Законодавство містить загальні норми про докази, документи, речові докази, тимчасовий доступ, огляд, обшук, вилучення та інші процесуальні дії, однак не завжди достатньо чітко регулює особливості цифрової інформації. Зокрема, потребують подальшого уточнення питання процесуального статусу цифрових доказів, правил копіювання цифрових даних, фіксації метаданих, використання геш-ідентифікаторів, документування ланцюга збереження, оформлення огляду відкритих цифрових джерел і залучення спеціаліста. Без такого уточнення правозастосовна практика й надалі буде стикатися з ризиками неоднакового підходу до допустимості цифрових доказів.

Водночас розв'язання цієї проблеми не повинно зводитися лише до механічного доповнення кримінального процесуального закону новими термінами. Необхідним є формування цілісної моделі цифрового доказування, у якій процесуальна форма, криміналістична тактика та технічні стандарти працюватимуть узгоджено. Така модель має виходити з того, що цифрова інформація потребує спеціального режиму поводження, але цей режим не може підміняти собою загальні засади кримінального провадження. Навпаки, цифрові технології мають використовуватися таким чином, щоб посилювати доказування, забезпечувати його точність і перевірюваність, але не послаблювати права людини, судовий контроль і стандарти допустимості.

Отже, документування цифрової інформації та процесуальна форма її закріплення є одними з центральних

питань сучасного кримінального процесуального доказування. Належне документування повинно охоплювати не лише збереження змісту цифрових даних, а й фіксацію їх джерела, технічного середовища, способу одержання, суб'єкта фіксації, параметрів копіювання, ознак цілісності та можливості подальшої перевірки. Процесуальна форма закріплення цифрової інформації має забезпечувати її допустимість, автентичність, незмінність, контекстуальність і судову перевірюваність. У підсумку цифрові докази можуть бути належно використані у кримінальному провадженні лише за умови поєднання трьох елементів: процесуальної законності, технічної коректності та процесуальної доброчесності.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є розроблення чітких критеріїв допустимості цифрових доказів; визначення процесуальних правил фіксації метаданих і геш-значень; удосконалення порядку огляду цифрових джерел; формування стандартів криміналістичного копіювання; запровадження належної моделі ланцюга збереження цифрових доказів; підвищення цифрової компетентності слідчих, прокурорів, суддів, адвокатів і спеціалістів; а також гармонізація національної практики з європейськими стандартами електронного доказування. Саме це дозволить забезпечити ефективне, справедливе й правомірне використання цифрової інформації у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Білоусов А. С. Криміналістичний аналіз об'єктів комп'ютерних злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. 18 с.
2. Каланча І. Г. Докази, що мають електронну форму, в кримінальному процесі України: концептуальний аспект : монографія. Київ : SBA Print, 2025a. 528 с.
3. Коваленко А. В. Електронні докази в кримінальному провадженні: сучасний стан та перспективи використання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. Вип. 4. С. 237–245.
4. Козицька О. Г. Щодо поняття електронних доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 418–421. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/103>.
5. Метелев О. П. Цифрові докази у кримінальному процесі: видова характеристика. *Вісник кримінального*

судочинства. 2023. № 1–2. С. 42–53. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.1-2/42-53>.

6. Погорецький М. А. Доказування у кримінальному процесі: поняття, зміст, структура. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (Одеса, 27 листопада 2013 р.) / відпов. за випуск Ю. П. Алєнін. Одеса : Юридична література, 2013. С. 17–21.

7. Погорецький М. А. Застосування новітніх технологій у розслідуванні та доказуванні воєнних злочинів: проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 3–4. С. 84–102. URL: https://vkslaw.knu.ua/wp-content/uploads/2025/05/visnyk_krim_sud_3-4_23_v2_250425_avt2-84-102.pdf.

8. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025а. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: <https://doi.org/10.31359/19930909.2025.32.3.275>.

9. Погорецький М. А. Цифрові (електронні) докази та цифрова (електронна) форма доказів: розмежування понять і його значення для кримінального процесуального доказування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. № 1. Ч. 3. С. 115–125. ISSN 2788-6018. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.18>.

10. Погорецький М. А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 3. № 4. С. 269–279. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.40>.

11. Шищенко А. А. Цифрові докази у кримінальному процесі: проблеми автентичності та допустимості. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 3. № 5. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.46>.

12. Шумило М. Є., Погорецький М. А. Докази і доказування. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація та ін. Харків : Право, 2012. С. 247–308.

Таран Олена Вікторівна,
завідувач кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор;
Чернявський Сергій Сергійович,
проректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор

БАЛАНС МІЖ АНТИКОРУПЦІЙНОЮ ЕФЕКТИВНІСТЮ ТА ПРАВОМ НА ПРИВАТНІСТЬ (РІШЕННЯ ЄСПЛ SZELENYI AND OTHERS V. HUNGARY): ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Сучасна парадигма захисту прав людини в умовах інтенсифікації державних антикорупційних стратегій не може існувати та розвиватися без забезпечення балансу між інтересами публічного правопорядку та фундаментальним правом на приватність, закріпленим у ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ, Конвенція).

У цьому контексті справа *Szelényi and Others v. Hungary* становить особливий науковий і практичний інтерес, адже вона фокусується на легітимності «тестування на доброчесність» (*megbízhatósági vizsgálat*) як специфічного методу таємного контролю за державними службовцями та працівниками бюджетних установ [1].

Зазвичай у практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ, Суд) заходи таємного спостереження розглядаються як потенційна загроза демократичним стандартам, що вимагає особливо суворого дотримання принципу якості закону, оскільки сама природа таємності створює високий ризик зловживань та свавілля з боку виконавчої влади [2]. Традиційно Суд вимагає, щоб національне законодавство не лише проголошувало легітимну мету (наприклад, запобігання корупції чи захист прав людини), а й містило чіткі межі розсуду (*discretion*) державних органів, детально визначаючи категорії осіб, що підпадають під нагляд, та встановлюючи адекватні механізми нагляду [3].

Особливістю справи *Szelényi and others v. Hungary* є розгляд тестування на доброчесність як комплексного заходу, що поєднує методи таємної розвідки (аудіо- та відеоспостереження, збір

метаданих) зі створенням штучних «життєвих ситуацій», у яких особа, не підозрюючи про контроль, ставиться перед вибором вчинити або не вчинити етичне чи правове порушення [1].

Це ставить перед правозастосуванням фундаментальне питання чи може статус державного службовця або робота в бюджетній сфері завжди передбачати «очікування на приватність» (expectation of privacy) на робочому місці. Передумови виникнення цього спору містяться в угорських законодавчих змінах 2020–2022 років, які надали можливість Національній службі захисту проводити таємні операції щодо широкого кола осіб без наявності попередньої підозри [1]. Суд у своїй аргументації спирається на те, що навіть у боротьбі з латентними злочинами, якими є хабарництво та зловживання владою, держава не звільняється від обов'язку забезпечувати «сувору необхідність» втручання. Доктринальний розвиток позицій ЄСПЛ свідчить про перехід від формальної перевірки законності до глибокого аналізу системи стримувань і противаг, де відсутність незалежного судового або квазісудового контролю за санкціонуванням та виконанням таємних заходів стає вирішальним чинником [4].

Сутність правового виклику в цій справі полягає також у конфлікті між міжнародними рекомендаціями щодо протидії корупції, які допускають використання методів тестування, та Конвенційними вимогами щодо індивідуалізації заходів втручання [1]. Процесуальні аспекти справи демонструють, як відсутність належного інформування особи про проведені щодо неї заходи фактично позбавляє її права на ефективний засіб правового захисту, що є критичним для верховенства права. Отже, зазначене рішення не лише оцінює угорську модель контролю, а й формулює універсальні вимоги до «якості закону» в сфері професійного моніторингу. Воно підкреслює, що таємне стеження не може базуватися виключно на професійній приналежності особи, а має підкріплюватися вагомою фактичною основою (intelligence) [1].

Це створює нові стандарти для нормотворчості в державах-членах Ради Європи, вимагаючи інтеграції запобіжників проти свавілля безпосередньо у тексти законів, що регулюють діяльність спецслужб та антикорупційних органів. Отже, слід детально проаналізувати логіку доказування, яку застосував Суд для розкриття цих системних недоліків, та з'ясувати, як саме процесуальні гарантії трансформуються в матеріальні критерії захисту права на приватне життя.

Аналіз рішення ЄСПЛ у справі *Szelényi and Others v. Hungary* дозволяє реконструювати логіку доказування Суду в контексті застосування секретних заходів спостереження та тестування на доброчесність державних службовців. Тут вона розгортається від процесуального питання статусу жертви до матеріально-правового аналізу «якості закону» та «необхідності в демократичному суспільстві». На початковому етапі процесу доказування Суд зіткнувся з аргументом уряду про відсутність у заявників статусу жертви, оскільки до них безпосередньо не застосовувалися заходи тестування. Проте Суд застосував усталений підхід, за яким сама наявність законодавства, що дозволяє таємне спостереження, може становити втручання, якщо заявник належить до цільової групи і не має ефективних засобів правового захисту [2]. Суд відкинув твердження уряду, що підписання нових трудових контрактів означало добровільну відмову від прав за ст. 8 ЄКПЛ, зазначивши, що відмова від конвенційних прав повинна бути недвозначною та супроводжуватися мінімальними гарантіями, а очікування від заявників зміни професії для уникнення спостереження є надмірним [1].

Переходячи до суті доказування порушення ст. 8 Конвенції, Суд констатував, що тестування на доброчесність, яке включає створення штучних «життєвих ситуацій» під прикриттям та використання методів таємного збору інформації (спостереження за житлом, транспортними засобами, збір метаданих зв'язку), безперечно є втручанням у приватне життя та кореспонденцію [1]. Центральним елементом логіки Суду став аналіз «якості закону». Суд підкреслив, що в справах про таємне спостереження питання законності та необхідності тісно пов'язані, закон має бути не лише доступним, а й містити адекватні гарантії проти зловживань. Ключовий висновок Суду щодо процесу доказування полягає в тому, що тестування на доброчесність не може проводитися безсистемно та дискримінаційно. Посилаючись на міжнародні стандарти, зокрема настанови Управління ООН з наркотиків і злочинності, Суд акцентував, що такі перевірки мають базуватися на певних даних (intelligence), які вказують на потенційну корумпованість конкретної особи [1]. Угорське ж законодавство дозволяло перевірки щодо будь-кого з визначених категорій працівників без жодної фактичної основи або попередньої підозри, що Суд визнав ознакою дискримінаційного підходу.

Важливим аспектом логіки доказування стало дослідження процедури санкціонування. Хоча тестування схвалювалося

прокурором, Суд зауважив, що національне право не вимагало від Національної служби захисту надання фактичних матеріалів, які б дозволили прокурору перевірити «сувору необхідність» заходу в кожному конкретному випадку. Це призвело до висновку про відсутність адекватних запобіжників проти необмеженого розширення сфери таємного стеження. Окрім того, Суд виявив недоліки в системі повідомлення осіб про проведені заходи. Відповідно до угорського закону, суб'єкт отримував лише повідомлення про сам факт завершення тестування протягом 15 днів, але не мав доступу до деталей процедури або інформації про те, які саме методи таємного збору інформації були використані. Це унеможливлювало ефективне оскарження законності та пропорційності втручання. Логіка Суду тут є послідовною: без належного інформування право на судовий захист стає ілюзорним [1].

Доказування також торкнулося ефективності кримінальних санкцій за несанкціоноване тестування. Суд поставив під сумнів їхню дієвість, оскільки за відсутності доступу до деталей перевірки особа не може знати, чи були перевищені повноваження або чи було тестування санкціоноване належним чином. Ключові позиції Суду, що мають прямий вплив на нормотворчість, зводяться до таких фундаментальних вимог: а) законодавство про перевірку доброчесності повинно чітко визначати підстави для початку перевірки, виключаючи можливість випадкового або масового вибору цілей без попередньої оперативної інформації; б) орган, що санкціонує захід (суд або прокурор), повинен мати повноваження та фактичну можливість здійснювати змістовну перевірку пропорційності, а не лише формальне затвердження плану; в) механізм повідомлення про результати має бути достатньо деталізованим, щоб дозволити особі реалізувати право на судовий захист.

Таким чином, це рішення має значний вплив на правозастосування, оскільки встановлює, що боротьба з корупцією, попри її безперечну легітимність, не може бути автоматичним дозволом для ігнорування стандартів приватності зокрема на робочому місці. Позиція Суду підтверджує, що державні службовці не втрачають захист за ст. 8 Конвенції лише через свій статус, а будь-які заходи контролю мають відповідати критеріям «якості закону», розробленим для класичного таємного спостереження у кримінальних справах [3]. У цій справі

Суд визнав порушення ст. 8 Конвенції, резюмуювши, що угорська правова база не гарантує обмеження втручання лише тим, що є «необхідним у демократичному суспільстві», через характер замовлення тестів, відсутність незалежного нагляду та неефективність засобів захисту. Це рішення створює прецедент для перегляду аналогічних систем антикорупційного моніторингу в інших державах-членах Ради Європи, вимагаючи від національних законодавців балансувати між ефективністю розслідування латентних злочинів і недоторканністю особистого простору працівника.

Значення цього рішення для України полягає в тому, що в контексті триваючих антикорупційних реформ і функціонування органів, наділених повноваженнями щодо перевірки доброчесності, правові позиції ЄСПЛ слугують застереженням від запровадження моделей «тотального моніторингу», які не містять індивідуалізованих підстав для початку перевірки. Для українського законодавця це означає необхідність чіткої інтеграції вимог щодо наявності оперативної інформації як підстави для проведення таємних перевірок, що дозволить уникнути звинувачень у «fishing expeditions» або політично мотивованому тиску.

Як убачається, позиція Суду щодо статусу жертви фактично дає змогу будь-якому посадовцю, чия сфера діяльності підпадає під дію подібних таємних процедур, оскаржувати якість закону в абстрактному порядку, якщо національна система не надає ефективних засобів превентивного або компенсаційного захисту [2]. Отже, рішення у справі *Szelényi and Others v. Hungary* вимагає від України забезпечити такий рівень прозорості та підзвітності антикорупційних органів, де особа, навіть перебуваючи під легітимним державним контролем, зберігає доступ до юридичних механізмів перевірки законності методів такого контролю, що є невід'ємною частиною верховенства права в демократичному суспільстві.

Список використаних джерел

1. *Szelényi and Others v. Hungary*, applications nos. 15147/23 and 38303/23, judgment of 3 February 2026 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-248199>.

2. *Roman Zakharov v. Russia*, application no. 47143/06, judgment of 4 December 2015 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159324>.

3. Weber and Saravia v. Germany, application no. 54934/00, decision of 29 June 2006 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76586>.

4. Szabó and Vissy v. Hungary, application no. 37138/14, judgment of 12 January 2016 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160020>.

Терещенко Юлія Василівна,

професор кафедри кримінальної юстиції
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;

Симчук Анатолій Степанович,

старший викладач кафедри
кримінального процесу Національної
академії внутрішніх справ

ЗМІСТ І ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СУД, ВСТАНОВЛЕНИЙ ЗАКОНОМ, У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Діяльність судової гілки влади є одним із найважливіших стовпів верховенства права в країні, чію ефективність можна оцінити, аналізуючи організаційні, інституційні та процесуальні аспекти її функціонування. Важливою гарантією недопущення сторонніх впливів на правосуддя й адаптації судової гілки влади до чийхось інтересів є формування суду на підставі закону. У разі відсутності законних повноважень у суду, будь-які подальші процесуальні дії вважаються нелегітимними.

Загалом Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) виробив послідовний підхід до трактування аналізованого права, згідно з яким суд, створений із порушенням намірів законодавця, неминуче втрачає легітимність, необхідну для виконання своєї ролі в демократичному суспільстві та вирішення правових спорів [1, п. 114]. Фраза «встановленого законом» стосується не лише правової основи існування самого «суду», а й дотримання ним визначених норм, які регламентують його діяльність. ЄСПЛ зазначає, що цей термін охоплює всю організаційну структуру судів, включно з аспектами, пов'язаними з їх юрисдикцією [2, п. 24]. «Закон», у розумінні ст. 6 Конвенції, включає як законодавство щодо створення та юрисдикції судових органів [3, п. 64], так і будь-яке інше положення національного законодавства, недотримання якого робить участь одного або

кількох суддів у розгляді справи неправомірною. Ідеться, зокрема, про положення щодо терміну повноважень, несумісності та відводу суддів [4, п. 38].

Рішення у справі «Guðmundur Andri Ástráðsson проти Ісландії» від 12 березня 2019 року стало важливим кроком у розвитку концепції права на суд, створений на підставі закону. ЄСПЛ не лише підтвердив значення цього права, а й суттєво розширив його межі. Тепер воно охоплює не лише обов'язок забезпечувати законодавчі підстави для існування суду та дотримання правил його юрисдикції та складу, але також і дотримання процедур призначення суддів. Національні суди повинні перевіряти відповідність процесу призначення суддів вимогам законодавства у світлі Конвенції. Як сам Суд визнав, не слід недооцінювати наслідки встановлення порушення в цьому відношенні. По суті, такі претензії, як у цій справі, тепер можна висувати щодо всіх національних судів, де (можливо) мали місце процесуальні неточності під час призначення одного або кількох суддів. Виявлення порушення в таких справах ставить під сумнів законність усіх рішень, винесених відповідним судом [5]. Отже, зазначене рішення створило новий стандарт у забезпеченні права на справедливий судовий розгляд, що має тривалі наслідки для правової практики в Європі.

У свою чергу національне кримінальне процесуальне законодавство, хоча й не формулює прямо право кожної особи на розгляд її справи судом, який визначений законом, усе ж передбачає у своїх положеннях механізми захисту від порушення вказаного стандарту. З-поміж іншого йдеться про інститут відводів і самовідводів тих суддів, визначення яких відбулося з порушенням процедури формування складу суду, встановлені законом підстави для заборони повторної участі судді у кримінальному провадженні. Наведені законодавчі положення покликані захистити не лише сторони, а й самого суддю від звинувачень в упередженості чи фаворитизмі. У ст. 76 КПК України законодавець встановлює правило, згідно з яким не допускається участь судді в одному провадженні на різних стадіях кримінального процесу.

Водночас у приписав ст. 76 КПК України не встановлено усі можливі ситуації, коли може йтися про повторність. У питаннях повторної участі судді в розгляді кримінального провадження Верховний Суд застосовує диференційований підхід і першочергово звертає увагу на те, чи вплинула попередня участь судді на неупередженість судового розгляду. Причому Суд з'ясовує

наявність заявлених відводів судді від учасників кримінального провадження, характер питань, що розглядались, зміст рішень, що ухвалювались під час попередньої та повторної участі судді у судовому розгляді кримінального провадження тощо.

На формування законного складу суду з-поміж іншого впливає вибір обвинуваченого (ч. 2, 3 ст. 31 КПК України). Як зауважує Верховний Суд, можливість вибору між одноособовим та колегіальним складом розгляду кримінального провадження передбачає обов'язок держави в особі її уповноважених органів і службових осіб забезпечити свободу цього вибору та його практичну реалізацію. Своєю чергою, нероз'яснення обвинуваченому його права на здійснення розгляду кримінального провадження колегіальним складом суду є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, що перешкоджає суду ухвалити законне й обґрунтоване рішення [6].

Як вже було зазначено раніше, відповідно до прецедентної практики ЄСПЛ фраза «встановленого законом» поширюється не лише на правову основу самого існування «суду», а й дотримання таким судом певних норм, які регулюють його діяльність, та пов'язані зокрема із юрисдикцією певних категорій судів. У цьому контексті варто погодитися з позицією Н. П. Сизої, яка зазначає, що поняття юрисдикції суду в кримінальному провадженні включає не лише категорію «підсудність», а й такі аспекти, як «компетенція», «повноваження» та «функція» [7, с. 74]. Наприклад, у справі «Сокурєнко і Стригун проти України» ЄСПЛ дійшов висновку, що суд, який перевищує свої повноваження, що були чітко викладені у процесуальному законодавстві, не може вважатися «судом, встановленим законом» у значенні п. 1 ст. 6 Конвенції [2, п. 24, 28].

Принагідно констатуємо, що межі повноважень суду у кримінальному провадженні головним чином визначаються у ст. 337 КПК України, згідно з якою судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта, за винятком зміни кваліфікації якщо це покращує становище обвинуваченого. Водночас на суд покладаються повноваження, пов'язані із реалізацією функції судового контролю під час досудового розслідування, вирішенням питань під час виконання судових рішень, здійсненням міжнародного співробітництва, переглядом судових рішень тощо. Відтак у розумінні ЄСПЛ дотримання правил юрисдикції суду у кримінальному провадженні передбачає з одного боку

здійснення судового розгляду відповідно правил підсудності, а з іншого процесуальну діяльність суду виключно у обов'язі повноважень, передбачених законодавством, не виходячи за їхні рамки та не перебираючи на себе повноваження інших учасників кримінального провадження.

Загалом вимога законності тлумачиться Страсбурзьким судом доволі «гнучко». Велика палата ЄСПЛ зазначає, що не кожне порушення норм національного законодавства автоматично означає порушення права на суд, створений відповідно до закону. У п. 236 рішення у справі «Guðmundur Andri Ástráðsson v. Ісландії» ЄСПЛ підкреслив, що право на «суд, встановлений законом» не може тлумачитися надто широко, адже будь-які недоліки у процедурі призначення суддів тоді могли б поставити під сумнів легітимність суду [5]. Для визнання порушення необхідно, щоб недотримання національного законодавства мало очевидний або грубий характер. Інакше кажучи, як зауважила Генеральний адвокат Шарпстон у справі Simpson, не кожне процедурне порушення впливає на зміст права на справедливий суд. Тому під час оцінювання таких ситуацій слід дотримуватися певної стриманості [8, п. 63]. Водночас саме національні суди вищих інстанцій мають повноваження тлумачити норми внутрішнього права під час вирішення питання про дотримання права на «суд, встановлений законом», а ЄСПЛ може ставити під сумнів їхню оцінку лише у випадку грубого порушення цього законодавства [1, п. 114]. Отже, окремі відхилення від встановлених процедур самі по собі не свідчать про порушення суті цього права.

Слід зазначити, що такий підхід ЄСПЛ відображається у національній судовій практиці. Зокрема, Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 357/10207/21 від 24 лютого 2025 року, оцінюючи законність рішення суду, постановленого за наслідками судового розгляду із порушенням правил підсудності, зазначає, що кримінальне провадження, що надійшло до суду з порушенням правил підсудності, передається на розгляд іншого суду в порядку, передбаченому частинами 2 та 3 ст. 34 КПК України, якщо таке порушення виявлено до початку судового розгляду. У разі виявлення обставин, що можуть вплинути на визначення підсудності, після початку судового розгляду продовження розгляду справи судом, який розпочав такий розгляд, не становить «порушення правила підсудності» і не є підставою для скасування судових рішень [9]. На думку суду касаційної

інстанції, навіть якщо вважати помилковим визначення територіальної підсудності провадження у справі, така помилка не була очевидною на час підготовчого судового засідання.

Отже, право на суд, встановлений законом, є невід'ємним елементом права на справедливий суд, закріпленого у ст. 6 Конвенції про захист прав людини. Його зміст охоплює не лише формальне створення суду на підставі закону, а й дотримання встановлених процедур формування складу суду, визначення юрисдикції, підсудності та порядку призначення суддів. Причому особливу роль у тлумаченні змісту цього права відіграє практика ЄСПЛ, яка акцентує на необхідності суворого дотримання національного законодавства щодо організації та діяльності судів.

Список використаних джерел

1. Рішення ЄСПЛ у справі «Lavents проти Латвії» від 28 листоп. 2002 р. (заява № 58442/00). *Європейський суд з прав людини*. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-113047%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-113047%22]}).

2. Рішення ЄСПЛ у справі «Сокурєнко і Стригун проти України» від 20 лип. 2006 р. (заяви № 29458/04 та № 29465/04). *Верховна Рада України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_115#Text.

3. Рішення ЄСПЛ у справі «Jorgic проти Німеччини» від 12 лип. 2007 р. (Заява № 74613/01). *Європейський суд з прав людини*. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-117698%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-117698%22]}).

4. Рішення ЄСПЛ у справі «Конталексіс проти Греції» від 31 трав. 2011 р. (запит № 59000/08). *Європейський суд з прав людини*. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-104951%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-104951%22]}).

5. Рішення ЄСПЛ у справі «Guðmundur Andri Ástráðsson v. Ісландії» від 1 груд. 2020 р. (заява № 26374/18). *Європейський суд з прав людини*. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22fulltext%22:\[%22Gu%C3%B0mundur%20Andri%20%C3%81str%C3%A1%20%C3%B0sson%22\],\[%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-206597%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22fulltext%22:[%22Gu%C3%B0mundur%20Andri%20%C3%81str%C3%A1%20%C3%B0sson%22],[%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],[%22itemid%22:[%22001-206597%22]}).

6. Постанова Верховного Суду від 05 черв. 2024 р. у справі № 541/1717/23. *Верховний Суд. База правових позицій*. URL: <https://lpd.court.gov.ua/legal-position/10581>.

7. Сиза Н. П. Юрисдикція суду в кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 4. С. 66–75.

8. Думка Генерального адвоката Шарпстона від 12 верес. 2019 р. у справах № C-542/18 RX-II та № C-543/18 RX-II. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62018CC0542>.

9. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24 лют. 2025 р. у справі № 357/10207/21. *Верховний Суд. База правових позицій*. URL: <https://lpd.court.gov.ua/legal-position/11798>.

Тетерятник Ганна Костянтинівна,
завідувач кафедри кримінального процесу
та криміналістики Одеського державного
університету внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор;
Остроглядова Олена Георгіївна,
ад'юнкт кафедри кримінального процесу
та криміналістики Одеського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА УЧАСТЮ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження особливостей кримінального провадження за участю дітей в умовах воєнного стану зумовлена суттєвими викликами, які постали перед системою кримінальної юстиції України внаслідок збройної агресії та запровадження правового режиму воєнного стану. Збройний конфлікт спричинив значне зростання кількості кримінальних проваджень, у яких діти виступають потерпілими, свідками або підозрюваними, що потребує належного забезпечення їхніх процесуальних прав та гарантій.

Воєнний стан істотно ускладнив реалізацію принципу найкращих інтересів дитини, закріпленого у Конвенції ООН про права дитини та національному законодавстві України. Евакуація населення, тимчасова окупація територій, руйнування інфраструктури, переміщення дітей за межі України, психологічна травматизація та обмежений доступ до правової допомоги створюють значні труднощі у проведенні слідчих (розшукових) дій, забезпеченні участі законних

представників, психологів, захисників та дотриманні стандартів дружнього до дитини правосуддя.

Особливої актуальності набувають питання дистанційного кримінального провадження, допустимості доказів, отриманих в умовах воєнного стану, недопущення повторної травматизації дитини під час допиту, а також забезпечення балансу між інтересами національної безпеки та гарантіями прав дитини. Практика застосування положень КПК України в умовах воєнного стану виявила низку прогалин і колізій, що потребують наукового осмислення та вдосконалення правового регулювання.

Аналіз чинного законодавства та правозастосовної практики засвідчив, що попри прийняття значного масиву нормативно-правових актів, направлених на врегулювання участі дітей у кримінальному провадженні, а також забезпечення найкращих інтересів дитини, більшість з них відноситься до стратегічних документів (Національна стратегія у сфері прав людини, Національна стратегія захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року щодо дітей [1, 2] тощо) та Пілотних проєктів (Пілотний проєкт імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність, Пілотний проєкт щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги [3, 4] та ін.). Водночас у цій сфері давно сформувалася потреба не лише в неформальній процедурній та прецедентній інституалізації особливого порядку кримінального провадження за участю дітей-потерпілих і свідків, а й у її нормативному втіленні у нормах КПК України. Що відповідає приписам ч. 3 ст. 1 КПК та вимогам ст. 86 КПК України.

У цьому контексті обґрунтованим видається доповнення КПК України окремою главою, присвяченою кримінальному провадженню за участю дітей, у якій мають бути комплексно врегульовані: спеціальні процесуальні гарантії для дітей-потерпілих і дітей-свідків; особливості доказування у відповідних провадженнях; порядок проведення процесуальних дій за участю дітей; стандарти дитиноцентрованого й травмоорієнтованого підходів; механізми міжвідомчої взаємодії; особливості використання спеціальних знань, а також гарантії запобігання вторинній віктимізації [5, с. 279; 6, с. 556].

З урахуванням зазначеного пропонуємо доповнити КПК України главою 38-1 «Кримінальне провадження за участю неповнолітніх потерпілих та свідків». Вона, зокрема, має включати ст. 502-1 «Порядок кримінального провадження за участю неповнолітніх потерпілих та свідків», у якій пропонується закріпити обов'язкову участь спеціально підготовлених ювенальних слідчих, дізнавачів і прокурорів, забезпечити проведення процесуальних дій у спосіб, що мінімізує психологічний вплив на дитину та враховує її вікові й психологічні особливості, гарантувати незмінність суб'єктів, які контактують із неповнолітнім, а також вимогу проводити процесуальні дії без необґрунтованих затримок з урахуванням рекомендацій психолога.

Окремо пропонується передбачити можливість проведення слідчих (процесуальних) дій особами тієї самої статі, що й неповнолітній, якщо це відповідає його психологічному стану та рекомендаціям психолога. У статті 502-2 КПК України «Обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо кримінального правопорушення, вчиненого щодо неповнолітнього», запропоновано визначити перелік додаткових обставин, які становлять спеціальний предмет доказування у кримінальних провадженнях за участю дітей-потерпілих [7, с. 232–234].

Іще одним важливим аспектом, який потребує нормативної регламентації у КПК України є проведення процесуального інтерв'ю з неповнолітніми. Ця методика добре зарекомендувала себе не лише у світі, а й в Україні. Натомість досі низка вчених і практиків протиставляють процесуальне інтерв'ю та допит. У Пілотному проєкті імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини прямо зазначається що допит неповнолітнього дорівнює процесуальне інтерв'ю «допит (процесуальне інтерв'ю)». Натомість судова практика засвідчує, що залучення психолога, проведення такого допиту в «Барнахусі», «зеленій кімнаті» та особливості його тактики неоднозначно сприймаються правниками та є випадки оскарження стороною захисту допустимості показань дітей, отриманих у такий спосіб.

З урахуванням зазначеного, необхідно доповнити КПК України ст. 224-1 «Процесуальне інтерв'ю з неповнолітнім», у якій визначити процесуальний порядок проведення допиту за

такою методикою із неповнолітніми потерпілим, свідком, підозрюваним. Процесуальне інтерв'ю має розглядатися як різновид допиту, під час якого отримуються показання, які відповідають вимогам ст. 95 КПК України та можуть використовуватися як докази в кримінальному провадженні [7, с. 231].

Хотілося б звернути увагу на ще одну серйозну прогалину у кримінальному законодавстві: відсутність у ст. 438 КК України такої кваліфікуючої ознаки, які вчинення воєнного злочину щодо неповнолітнього. Наведемо приклад, у ч. 4 ст. 152 КК України передбачена кримінальна відповідальність за зґвалтування особи, яка не досягла 14-річного віку, у вигляді позбавлення волі на строк від 10-ти до 15-ти років. Натомість відповідальність за воєнний злочин – СНПК відповідно до ч. 1 ст. 438 КК України передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 8-ми до 12-ти років. Хоча такий злочин є не менш тяжким, ніж передбачений ч. 4 ст. 152 КК України.

Отже, чинне кримінальне законодавство України містить суттєву прогалину у сфері кримінально-правового захисту дітей від воєнних злочинів, оскільки ст. 438 КК України не передбачає вчинення злочину щодо неповнолітнього як кваліфікуючої ознаки. Такий підхід не повністю відповідає підвищеному ступеню суспільної небезпеки посягань на дітей в умовах збройного конфлікту та не забезпечує належної диференціації кримінальної відповідальності. Порівняльний аналіз санкцій свідчить про дисбаланс у законодавчому підході до оцінки тяжкості окремих злочинів проти дітей, адже санкція за воєнний злочин, пов'язаний із сексуальним насильством щодо неповнолітніх, фактично є м'якшою, ніж покарання за аналогічні ординарні злочини. У зв'язку з цим доцільним видається внесення змін до ст. 438 КК України шляхом передбачення окремої кваліфікуючої ознаки: вчинення воєнного злочину щодо малолітньої чи неповнолітньої особи, що сприятиме посиленню кримінально-правового захисту дітей та забезпеченню відповідності національного законодавства міжнародним стандартам захисту прав дитини в умовах збройного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Про Національну стратегію у сфері прав людини : Указ Президента України від 24 берез. 2021 р. № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>.

2. Про схвалення Національної стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2028 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 лип. 2025 р. № 708-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/708-2025-%D1%80#Text>.

3. Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність: наказ Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України від 01 черв. 2023 р. № 150/445/2077/5/187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0150905-23#Text>.

4. Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України та Офісу Генерального прокурора від 07 лют. 2023 р. № 493/5/67/32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-23#Text>.

5. Остроглядова О. Г., Тетерятник Г. К. Особливості організації досудового розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканості дітей (частина I). *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2026. № 1 (35). С. 266–280.

6. Остроглядова О. Г., Тетерятник Г. К. Особливості організації досудового розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканості дітей (частина II). *Право.UA*. 2026. № 1. С. 550–558.

7. Остроглядова О. Г. Розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності, що вчиняються щодо неповнолітніх осіб : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Одеса : Одеський державний університет внутрішніх справ, 2026. 240 с. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/80b29173-688d-47c7-955d-61c5d8f94a55/content>.

Ткач Андрій Володимирович,
прокурор Печерської окружної
прокуратури міста Києва, кандидат
юридичних наук, доцент

**ЗУПИНЕННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ
У ЗВ'ЯЗКУ З МОБІЛІЗАЦІЄЮ ОБВИНУВАЧЕНОГО:
АКТУАЛЬНА СУДОВА ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМИ
ПРАВАЗАСТОСУВАННЯ**

Одним із дієвих заходів, які вжито законодавцем на початку широкомасштабного вторгнення рф з метою унормування судового розгляду, стало запровадження змін до ст. 335 КПК України, за змістом яких «у разі якщо обвинувачений був призваний для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, суд зупиняє судове провадження стосовно такого обвинуваченого до його звільнення з військової служби і продовжує судове провадження стосовно інших обвинувачених, якщо воно здійснюється щодо декількох осіб» [1]. Положення зазначеної статті КПК фактично надали легальну можливість обвинуваченим бути призваними за мобілізацією до Збройних Сил України та відстрочити питання притягнення до кримінальної відповідальності на певний період.

Проте в практичному аспекті відразу постала низка проблемних питань, які потребують вирішення. По-перше: зупинення судового провадження у зв'язку із призовом обвинуваченого за мобілізацією не є тотожним зупиненню у зв'язку із розшуком і фактично ця норма ст. 335 КПК України є «заохочувальною» та не зупиняє перебіг строків притягнення до кримінальної відповідальності на відміну від розшуку. Тому факт проходження військової служби підлягає ретельній перевірці, з метою виключення зловживань з боку обвинувачених. По-друге, законодавець не уточнив, а яким чином вирішувати питання зупинення згідно зі ст. 335 КПК України, якщо обвинувачений підписав строковий контракт щодо проходження військової служби, а у відповідній статті йдеться лише про зупинення у зв'язку із призовом за мобілізацією? Вказану обставину планувалось унормувати законопроектом № 1378 “Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо

правового регулювання письмового провадження та вчинення окремих процесуальних дій”, проте на даний час цей проєкт закону є не ухваленим [2].

По-третє, проблемним залишається питання порядку дій прокурора, якщо обвинувачений, призваний за мобілізацією, перебував в цей час під дією запобіжного заходу, не пов’язаного з триманням під вартою, проте зобов’язуючого його для прикладу цілодобово перебувати за місцем фактичного проживання в межах застосованого домашнього арешту. Чи повинен прокурор у такому випадку наполягати на розшуку обвинуваченого, чи все ж таки послуговуватись відповідними положеннями ст. 335 КПК України щодо зупинення у зв’язку із призовом за мобілізацією обвинуваченого?

Очевидна необхідність реагування стороною обвинувачення на порушення обов’язків шляхом звернення до суду із клопотанням про зміну запобіжного заходу на більш суворий у такому випадку накладається на фактичну неможливість скасування наказу про мобілізацію, оскільки зворотній механізм доволі ускладнений. По-четверте, в ст. 335 КПК України не конкретизовано на кого покладається обов’язок здійснення контролю за перебуванням на службі обвинуваченого та ініціювання відновлення судового розгляду у випадку його звільнення з військової служби? Видається доречним, що під час досудового розслідування періодично із відповідними запитам до Міністерства оборони України повинен звертатись слідчий або прокурор, у кримінальних провадженнях, які перебувають на розгляді в суді – відповідно прокурор і суд.

За загальним правилом суди переважно виходять із того, що мобілізація обвинуваченого є обов’язковою підставою для зупинення, але за наявності належного підтвердження проходження служби. Водночас судова практика поступово відходить від суто формального підходу та суди перевіряють: чи особа дійсно проходить службу; чи бере участь у бойових діях; чи існує реальна неможливість прибуття; чи не використовується механізм зупинення для затягування процесу.

Одним із прикладів скасування Верховним Судом ухвали суду апеляційної інстанції щодо зупинення судового розгляду у зв’язку із мобілізацією обвинуваченого є постанова від 10 лютого 2026 року у справі № 757/37804/17-к, де суд сформував ключові висновки у такій категорії кримінальних проваджень. А саме ВС, скасовуючи ухвалу Київського апеляційного суду про зупинення судового провадження та повертаючи провадження на новий

розгляд в суді апеляційної інстанції зазначив наступне: “системне тлумачення статті 335 КПК вказує на те, що зупинення судового провадження є винятковим заходом і для дотримання приписів статті 28 КПК (розумні строки) вимагає належної перевірки судом підстав для цього. Зокрема, таке зупинення є обов’язком суду лише за умови встановлення фактичної неможливості продовження судового розгляду без участі обвинуваченого, дійсної відсутності можливості його участі особисто або в режимі відеоконференції (дистанційне судове провадження). Сам факт проходження обвинуваченим військової служби не завжди свідчить про неможливість продовження апеляційного розгляду і не є прямою підставою для зупинення провадження.

Однак у цьому провадженні апеляційний суд, постановляючи ухвалу про зупинення апеляційного провадження, не обґрунтував наявності беззаперечних підстав, що без особистої участі обвинуваченого ОСОБА_10 розгляд його апеляційної скарги є неможливим. Зупиняючи провадження, суд має перевірити, чи є особиста присутність обвинуваченого беззаперечно необхідною саме для апеляційного розгляду, враховуючи, що розгляд у суді апеляційної інстанції може відбутися і за відсутності особи у випадках, передбачених ст. 405 КПК.

Крім того, зупинення апеляційного провадження без належної оцінки альтернатив та без дотримання балансу між правами потерпілих на ефективне здійснення правосуддя і правами засудженого може призвести до порушення принципу розумного строку, передбаченого ст. 28 КПК, а також стандартів Конвенції щодо ефективності та своєчасності провадження [3].

У іншій справі Верховний Суд висловився щодо недопустимості прийняття рішення про зупинення судового розгляду у зв’язку із мобілізацією захисника (справа № 127/2822/18): «положеннями статті 335 КПК передбачено зупинення судового провадження лише у випадках, коли для проходження військової служби під час мобілізації був призваний обвинувачений, однак це положення не поширюється на мобілізацію захисника. За таких обставин призначення захисника з Регіонального центру із надання безоплатної вторинної правової допомоги, яка брала безпосередню участь у судових засіданнях під час судового розгляду справи, відповідає вимогам закону» [4].

Отже, з урахуванням зазначених вище правових позицій Верховного Суду можемо зробити висновок, що для вказаної

категорії справ повинно бути притаманне не буквальне тлумачення ст. 335 КПК, а виключний характер підстав зупинення; пріоритет безперервності судового розгляду, недопустимість автоматичного зупинення через мобілізацію обвинуваченого без належної перевірки усіх обставин, необхідність забезпечення балансу між: правом на захист, розумними строками та ефективністю кримінального судочинства.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо правового регулювання письмового провадження та вчинення окремих процесуальних дій» від 16 квіт. 2025 р. № 3178. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56209>.

3. Постанова Верховного Суду від 10 лют. 2026 р. у справі № 757/37804/17-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134085625>.

4. Постанова Верховного Суду від 25 бер. 2025 р. у справі № 127/2822/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126259389>.

Трекке Артем Сергійович,

доцент кафедри кримінальної юстиції

навчально-наукового інституту права

та психології Національної академії

внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ РЕГУЛЬОВАНОЇ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ В СТРУКТУРІ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Бланкетні норми у праві є одним із найбільш складних і водночас затребуваних об'єктів наукового дослідження. Попри те що вони давно відомі, їх галузевий вимір подекуди лишається значною мірою нерозробленим зокрема на рівні самостійної концепції, як, наприклад, у криміналістиці. Це зумовлено низкою чинників серед яких міждисциплінарний характер самого явища, динаміка регуляторного середовища, в якому функціонують такі норми, та, певною мірою, навіть інерція доктрини, яка традиційно розглядала бланкетні норми переважно як проблему кримінального права й теорії держави і права, не заглиблюючись

у криміналістичний зріз питання. Водночас тут не можна не зазначити про значний науковий доробок криміналістичного знання на рівні окремих, видових методик розслідування кримінальних правопорушень з бланкетними диспозиціями [1–5], що ставить питання подальшого дослідження цього напрямку в ширшому, концептуальному вимірі.

В усталеному розумінні бланкетна норма – це правова норма, диспозиція якої не містить вичерпного опису ознак забороненої поведінки, а відсилає до інших нормативних актів або сфер регулювання, конкретизуючи тим самим зміст заборони. У кримінальному законодавстві України такі норми набули особливого поширення у сферах охорони навколишнього природного середовища, безпеки дорожнього руху, обігу наркотичних засобів, фінансової та господарської діяльності, охорони праці тощо [6]. Механізм їх дії передбачає обов'язкове встановлення не лише факту порушення кримінально-правової заборони, а й змісту тієї регулятивної норми, порушення якої утворює об'єктивну сторону кримінального правопорушення. Саме ця двоступенева структура робить бланкетні норми особливо цікавим об'єктом для криміналістики.

Актуальність криміналістичного дослідження бланкетних норм визначається передусім потребами слідчої та судової практики. Встановлення факту порушення норм регулятивного законодавства, на яке відсилає бланкетна диспозиція, вимагає від слідчого, прокурора, судді не лише знання змісту відповідного нормативно-правового акта, а й здатності зафіксувати, дослідити та оцінити відповідні обставини.

Проблематика встановлення факту порушення регулятивної норми особливо загострюється в умовах складного, технічно насиченого регулювання, наприклад, у сфері охорони навколишнього середовища або фінансового моніторингу. Тут слідчий не завжди може самостійно встановити сам факт порушення, тому передбачувано виникає потреба у залученні спеціальних знань. Водночас виникає досить поширена ситуація, коли висновок експерта фактично стає підставою не лише для фактичних, а й для юридичних висновків, що вже суперечить кримінально-процесуальним вимогам щодо предмета і меж судової експертизи. Криміналістичне вирішення цієї суперечності передбачає чітке розмежування між фактичними обставинами (зміст технічних норм, факт їх порушення, характер наслідків) та правовою оцінкою цих обставин, яка залишається прерогативою слідчого і суду.

Документування порушення регулятивних норм при розслідуванні кримінальних правопорушень із бланкетними диспозиціями вимагає особливої уваги до встановлення чинного на момент вчинення діяння нормативно-правового регулювання. Складність полягає і в тому, що підзаконні акти, технічні регламенти, санітарні норми та інші нормативні документи, до яких відсилає кримінальний закон, можуть змінюватися значно частіше, ніж сам закон, і не завжди мають чітку офіційну публікацію або архівне зберігання. В умовах активної дерегуляції, яку Україна здійснює в контексті євроінтеграції [7], ця проблема набуває особливої гостроти, адже значна частина технічних стандартів була замінена або скасована, що суттєво ускладнює встановлення нормативного «наповнення» бланкетних норм стосовно діянь, вчинених у перехідний період.

Окрему проблему становлять особливості розслідування злочинів, де бланкетна норма відсилає до міжнародно-правових документів або стандартів наднаціонального рівня, що особливо поширено з огляду на значну кількість зареєстрованих воєнних злочинів.

Важливим напрямом криміналістичного дослідження є вивчення типової слідової картини, характерної при вчиненні кримінальних правопорушень із бланкетними диспозиціями. Аналіз слідчої практики свідчить, що такі діяння, як правило, супроводжуються специфічними документальними слідами. Часто це нормативні акти, посадові інструкції, технічні регламенти, журнали перевірок, акти контролюючих органів тощо. Однак зведення розуміння та вивчення слідової картини бланкетного правопорушення виключно до переліку документів, у яких відображається порушення регулятивних вимог є надмірним спрощенням, що не відповідає реальній складності цього явища. Документальний слід тут є не первинним, а похідним, він виникає не безпосередньо внаслідок протиправної поведінки, а опосередковано через функціонування тієї документаційної інфраструктури, яку встановлює відповідний нормативний режим. Ця інфраструктура існує незалежно від факту правопорушення і призначена для фіксації параметрів діяльності в нормальному режимі її здійснення і саме тому відхилення від встановленого порядку залишає сліди не у вигляді специфічних «злочинних» документів, а у вигляді аномалій у звичайному документообігу. Криміналістично значущим є саме відхилення від нормативно встановленого документаційного стандарту, а не наявність якогось особливого документа і це

принципово відрізняє слідову картину бланкетного правопорушення від слідової картини правопорушень з описовими диспозиціями, де матеріальні сліди, як правило, є безпосереднім відображенням дії суб'єкта.

Звідси випливає методично важливий висновок, що повноцінна реконструкція слідової картини бланкетного правопорушення вимагає від слідчого попереднього моделювання нормативно належного документообігу у відповідній сфері діяльності, тобто встановлення того, які документи мали існувати, з яким змістом, у які строки, за підписом яких осіб і на яких носіях, якими діяльністю здійснювалась у повній відповідності до регулятивних вимог. На тлі цієї нормативної моделі виявлені в ході розслідування матеріальні об'єкти набувають криміналістичного значення, відсутній документ стає слідом приховування, підроблений запис стає слідом маскуванню, невідповідність між датою складання акта і датою проведення перевірки є слідом імітації виконання нормативних приписів.

Такий підхід передбачає, що робота з документами у провадженнях про бланкетні правопорушення є не технічною операцією збирання наявних матеріалів, а аналітичною діяльністю з реконструкції нормативно очікуваного і зіставлення його з фактично існуючим, і ця аналітична складова повинна бути методично забезпечена криміналістичною наукою.

Отже, криміналістичне дослідження бланкетних норм є не лише теоретично актуальним, а й практично необхідним завданням сучасної науки, що дозволить подолати системний методичний дефіцит, який відтворюється на всіх рівнях розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Таран О. В. Розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці : монографія. Київ : ДІА. 2012. 352 с.
2. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2010. 34 с.
3. Харкевич Ю. І. Криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я в умовах пандемії :

дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2024.

4. Жердев В. К. Криміналістична характеристика та особливості розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у сфері господарської діяльності з використанням підроблених документів : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2024. 231 с.

5. Запотоцький А. П. Теоретичні основи та практика розслідування злочинів у сфері будівництва : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2019.

6. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

7. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

Турик Євген Михайлович,
ад'юнкт Національної академії
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ РЕЄСТРАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ ТА ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Сучасна архітектура початку досудового розслідування в Україні, побудована на засадах цифровізації та автоматичної фіксації заяв, у звичайних умовах забезпечує високий рівень прозорості та мінімізує суб'єктивний вплив на старті процесу. Проте екстремальні виклики, зумовлені збройною агресією та введенням воєнного стану, змусили переглянути абсолютизацію виключно електронних інструментів контролю за законністю. Масштабні пошкодження критичної інфраструктури, тривала відсутність енергопостачання та зв'язку, а також окупація окремих регіонів створили фізичні перешкоди для стабільного функціонування Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). За таких обставин класичний алгоритм фіксації кримінальних правопорушень неминуче стикається з кризовими явищами, що вимагає гнучкого адаптування процесуальних гарантій до реалій воєнного часу.

Реагуючи на безпрецедентну ситуацію, законодавець доповнив КПК України Розділом IX-1, який запровадив особливий режим кримінального провадження [1]. Серцевиною цього режиму стала ст. 615 КПК, що фактично легалізувала тимчасову альтернативу цифровому початку процесу. Відповідно до її положень, якщо відсутня технічна можливість доступу до ЄРДР, рішення про початок розслідування приймає дізнавач, слідчий або прокурор шляхом винесення відповідної постанови, яка має містити всі обов'язкові відомості. Відомості до реєстру мають бути внесені за першої можливості. Хоча такий крок дозволив забезпечити безперервність функціонування правоохоронної системи в перші місяці війни, формулювання «за першої можливості» є вкрай оціночним, що інколи призводить до проблем із розмежуванням об'єктивної неможливості реєстрації та затягуванням процесу.

В умовах воєнного стану суттєво зростає рівень латентності кримінальних правопорушень, що зумовлено як об'єктивною неможливістю повідомлення про злочин на тимчасово окупованих територіях, так і ускладненням роботи правоохоронних органів. Особливо гостро ця проблема проявляється на тимчасово окупованих територіях, де потерпілі часто фізично позбавлені можливості повідомити українські органи правопорядку про вчинення кримінального правопорушення. Водночас окремі випадки латентності можуть бути пов'язані з несвоєчасною або неналежною реєстрацією повідомлень про кримінальні правопорушення в умовах надмірного навантаження на органи досудового розслідування. Правоохоронна система акумулювала основні зусилля на розслідуванні воєнних злочинів та злочинів проти національної безпеки. Водночас це об'єктивно ускладнило процес адміністрування загальнокримінальних правопорушень. Згідно з дослідженнями, опублікованими у 2025 році, статистика залишається складною: лише протягом 2024 року судами було розглянуто понад 30 тисяч скарг на невнесення відомостей до ЄРДР, і лівова частка з них була задоволена [2, с. 326]. Зростання кількості скарг під час досудового розслідування у 2025 році свідчить про те, що проблема пошуку балансу між об'єктивними можливостями слідчих апаратів та дотриманням строків досі залишається актуальною.

Іншим фундаментальним питанням є співвідношення процесуальних строків реєстрації та допустимості доказів. Захисники у кримінальних провадженнях часто апелюють до

того, що порушення імперативного 24-годинного строку внесення відомостей до ЄРДР робить подальші слідчі дії незаконними. Однак Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду зайняв прагматичну позицію: строк, передбачений ч. 1 ст. 214 КПК, не є процесуальним у розумінні ч. 1 ст. 113 КПК, він не підлягає поновленню і його пропуск автоматично не спричиняє недійсності зібраних доказів [3, с. 111]. Ця правова позиція виявилася важливим стабілізуючим механізмом. Якби суди формалістично застосовували норму мирного часу, тисячі проваджень були б визнані недійсними лише через те, що працівник поліції на деокупованій території не зміг вчасно завантажити дані через відсутність зв'язку.

Важливою складовою початку розслідування є також невідкладні слідчі дії. Законодавець суттєво адаптував процедуру їх фіксації, встановивши компенсаторні механізми законності замість звичних вимог мирного часу. Зокрема, класична вимога про внесення заяви безпосередньо до ЄРДР протягом двадцяти чотирьох годин в умовах об'єктивної неможливості замінюється винесенням паперової постанови про початок досудового розслідування з обов'язковим подальшим внесенням відомостей до реєстру за першої можливості. Крім того, проведення слідчих дій, таких як обшук або огляд, в умовах небезпеки може відбуватися без залучення обов'язкових двох понять. Компенсаторним механізмом у цьому випадку слугує обов'язок безперервного відеозапису перебігу слідчої дії доступними технічними засобами. Також передбачено відтермінування складання процесуальних документів: якщо негайне складання протоколу на місці дії неможливе, закон дозволяє оформити його не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення відповідної дії. Такі законодавчі кроки спрямовані на захист життя як учасників провадження, так і самих поліцейських і слідчих. Заміна людського фактора на технічний в умовах війни не так знижує стандарти доказування, як модернізує їх, що може стати корисним досвідом для повоєнного оновлення кримінального процесу.

Окремим комплексом проблем є просторова юрисдикція. Зміна територіальної підслідності у зв'язку з окупацією не має деталізованого алгоритму в КПК, що іноді спричиняє об'єктивні затримки в реєстрації злочинів і передачі матеріалів між підрозділами [4; 5]. Крім того, наявні загальні правила зупинення розслідування вимагають надсилання копій процесуальних

рішень сторонам, що практично неможливо реалізувати щодо осіб, які залишилися на непідконтрольних територіях.

Підсумовуючи, слід зазначити, що гарантії законності початку досудового розслідування в умовах збройного конфлікту зазнали вимушеної, але необхідної трансформації. Держава та правоохоронна система адаптувалися до безпрецедентних викликів, спростивши низку процедур для збереження дієздатності слідчого апарату. Проблемні питання реєстрації правопорушень здебільшого є наслідком екстремальних умов і величезного навантаження на правоохоронців. Їх вирішення потребує не критики, а подальшого вдосконалення технологічних рішень: розширення інструментів дистанційної подачі заяв, оптимізації роботи ЄРДР та створення ефективних механізмів міжвідомчої взаємодії в умовах воєнного часу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Давлатов Ш. Б., Трунов О. М. Правове регулювання та практика внесення відомостей до ЄРДР: сучасні виклики. *Правова позиція*. 2025. № 4 (49). С. 51–55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2025-4.9>.

3. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду: рішення щодо застосування ст. 214 КПК (жовтень 2022 р.). Київ : Верховний Суд, 2022. 111 с.

4. Мальковський В. В., Піддубна А. В. Зміна підслідності кримінальних проваджень в умовах воєнного стану. *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. Вінниця, 2024. С. 403–405. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/68b74520-989d-4908-a5c5-542e7a95a6dc/content>.

5. Визначення територіальної підсудності в умовах воєнного стану: матеріали Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_upload/s/supreme/2023_prezent/Prezent_Ter_pids_vijsk_stan.pdf.

Фаринник Василь Іванович,
професор кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор

СТАТТЯ 615 КПК УКРАЇНИ ПІД КОНСТИТУЦІЙНИМ КОНТРОЛЕМ: ЧИ МАЄ ВИНЯТОК МЕЖІ?

24 лютого 2022 року повномасштабна збройна агресія проти України поставила перед системою кримінальної юстиції безпрецедентний виклик. Перед державою постало не лише питання забезпечення правопорядку, а значно глибше питання: чи може держава, захищаючи себе, тимчасово відступити від класичних процесуальних гарантій, не зруйнувавши при цьому саму конституційну природу кримінального процесу?

Відповідь законодавця була блискавичною. Уже 3 березня 2022 року, тобто на сьомий день широкомасштабного вторгнення, Верховна Рада України ухвалила Закон України № 2111-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» [1].

Зосередимо увагу на назві цього Закону. Законодавець не говорить про вдосконалення, оптимізацію чи модернізацію кримінального процесу. Законодавець говорить про: «забезпечення діяльності правоохоронних органів». На моє переконання, це має принципове значення. Це означає, що в перші дні повномасштабної війни парламент виходив із наявності реальної загрози втрати функціональної спроможності всієї системи кримінальної юстиції. Саме вказаним вище Законом ст. 615 КПК України було фактично викладено в новій редакції, яка запроваджувала такі нововведення: розширено процесуальні повноваження прокурора, делеговано окремі повноваження слідчого судді керівнику органу прокуратури, визначено спеціальний режим кримінального провадження в умовах воєнного стану. Більше того, в цей же період Верховний Суд надає судам спеціальні роз'яснення щодо здійснення кримінального провадження в умовах війни.

Усе це переконливо свідчить про те, що йшлося не про чергову законодавчу реформу. Вирішувалося питання процесуального виживання держави. Саме цій еволюції ст. 615 КПК України, яка пройшла відповідні етапи, і присвячено це дослідження.

Перший етап: 2022 рік – потреба запровадження механізму процесуального виживання статті 615 КПК України. Щоб зрозуміти природу запровадження оновленої редакції ст. 615 КПК України необхідно згадати в яких реальних умовах працювали органи кримінальної юстиції у березні–квітні 2022 року. Адже у перші тижні повномасштабної війни органи досудового розслідування, передусім Національної поліції України, опинилися в умовах, коли в окремих регіонах були відсутні навіть мінімальні організаційні передумови для здійснення кримінального провадження. Підрозділи поліції були змушені не просто змінювати режим роботи. Вони були змушені фізично змінювати місце дислокації. Аналогічна ситуація склалася і в системі Офісу Генерального прокурора.

Не менш драматичною була ситуація із судами. За рішеннями Верховного Суду у 2022 році багаторазово змінювалася територіальна підсудність кримінальних проваджень. Справи судів Луганської області передавалися до судів міста Дніпро. Частина справ судів Херсонської області передавалася до судів міста Одеса. Окремі провадження судів Донецької області передавалися до судів міста Павлоград.

Фактично слідчий міг працювати в одній області, прокурор – в іншій, а судовий контроль здійснювався в третій. Саме в таких умовах приймалася оновлена редакція ст. 615 КПК України.

І моя перша теза звучить так: у березні 2022 ст. 615 КПК України не змінювала кримінальний процес, вона не дала йому померти.

Другий етап: 2022–2024 роки – інституціоналізація процесуального винятку. Після стабілізації роботи державних інституцій ст. 615 України зазнала певних змін. Вона поступово перестає бути лише механізмом виживання, а починає набувати ознак самостійного процесуального порядку.

Саме в цей період відбулися такі зміни кримінальної процесуальної форми: розширюються повноваження прокурора, зокрема шляхом делегування йому окремих повноважень слідчого судді щодо вирішення питань про застосування окремих заходів

забезпечення кримінального провадження; змінюються правила судового контролю; запроваджується особливий режим доказування; допускається проведення окремих процесуальних дій у дистанційному форматі; виникають механізми відновлення втрачених матеріалів кримінальних проваджень.

Особливу увагу слід приділити ч. 11 ст. 615 КПК України. Законодавець уперше допустив можливість використання в суді показань, отриманих під час досудового розслідування, за таких умов: хід і результати допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації; допит підозрюваного проводився за участі захисника [2].

Проте правозастосовна практика слідчих підрозділів Національної поліції України засвідчила не лише ефективність цього порядку, а і його ризики, а саме: неповна відеофіксація; технічні переривання запису; неналежне долучення цифрових носіїв; формальна участь захисника.

І саме в цьому контексті виникає ключове питання: чи не починає винятковий поступово витіснити загальне правило?

Третій етап – судова корекція положень статті 615 КПК України правовими позиціями Верховного Суду.

Починаючи з 2023 року саме Верховний Суд формує новий стандарт застосування ст. 615 КПК України. Він послідовно виходить із принципової правової позиції: сам факт введення воєнного стану не створює презумпції автоматичного застосування спеціального режиму кримінального провадження.

Для застосування положень ст. 615 КПК України необхідно довести:

- наявність об'єктивної неможливості діяти в загальному порядку;

- наявність прямого причинного зв'язку між воєнною обстановкою та неможливістю проведення конкретної процесуальної дії;

- дотримання принципу пропорційності обмеження прав людини.

Тобто фактично судова практика повернула ст. 615 КПК України із площини адміністративного реагування у площину конституційних засад кримінального провадження.

Четвертий етап – визнання неконституційності окремих положень ст. 615 КПК України рішеннями Конституційного Суду України (конституційний етап). Кульмінацією еволюції

положень ст. 615 КПК України можна назвати такі рішення Конституційного Суду України: № 8-р(П)/2024 від 18 липня 2024 року та № 3-р(П)/2026 від 1 квітня 2026 року.

Зокрема, у рішенні від 18 липня 2024 року Конституційний Суд України дійшов висновку про невідповідність приписам ст. 29 Конституції України ч. 6 ст. 615 КПК України, яка визначала, що у разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою та неможливості розгляду судом питання про продовження строку цього запобіжного заходу, він вважається продовженим до вирішення відповідного питання судом. У цьому рішенні Конституційний Суд України вперше поставив фундаментальне питання: що саме слід розуміти під поняттям «неможливість судового розгляду»? Дослідивши обставини справи та норми законодавства, Суд наголосив, що законодавче регулювання не може базуватися на невизначених категоріях, якщо йдеться про позбавлення людини права на свободу [3].

Окремої уваги заслуговує і рішення Конституційного Суду України від 1 квітня 2026 року, ухвалене за конституційною скаргою Р. Г. Червінського. Предметом конституційного контролю була ч. 5 ст. 615 КПК України, яка передбачає, що у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання у підготовчому судовому засіданні, але не більше ніж на два місяці. Дослідивши обставини справи на норми законодавства, Конституційний Суд України сформулював принципову правову позицію: продовження строку тримання під вартою не може ґрунтуватися лише на обставинах, що перешкоджають проведенню судового засідання, без дослідження доказів, які обґрунтовують необхідність подальшого застосування цього виняткового запобіжного заходу. На переконання Суду таке позбавлення свободи набуває ознак свавільного обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність [4].

Вищенаведене зумовлює ключове запитання: чи має виняток межі? Наведена законодавча еволюція ст. 615 КПК України дозволяє сформулювати такі ключові висновки:

– винятковий процесуальний режим є конституційно допустимим лише за умови його фактичної, а не декларативної необхідності;

– об’єктивна неможливість здійснення процесуальної дії повинна бути не припущенням, а предметом доказування;

– жодна обставина сама по собі не може легалізувати автоматичне позасудове продовження обмеження права на свободу та особисту недоторканність.

Отже, якщо у 2022 році ст. 615 КПК України врятувала кримінальний процес від «паралічу», то у 2026 році Конституційний Суд врятував саму ст. 615 КПК України від перетворення винятку на новий стандарт кримінального провадження. І саме в цьому, на моє переконання, полягає головний урок «воєнного» кримінального процесу: виняток допустимий лише доти, доки він не починає витісняти конституційне правило.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув’язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану: Закон України від 3 берез. 2022 р. № 2111-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#Text>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою від 18 лип. 2024 р. № 8-р(II)/2024. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text>.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Червінського Романа Григоровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини п’ятої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України від 1 квіт. 2026 р. № 3-р(II)/2026. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-26#Text>.

Франків Володимир Васильович,
ад'юнкт Національної академії
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ЗБРОЇ, ВЧИНЕНОМУ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ ТА ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Незаконний обіг зброї в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України набув загрозливих масштабів, перетворившись на один із найбільш небезпечних чинників дестабілізації публічного порядку та національної безпеки. За статистичними даними Офісу Генерального прокурора, ще з 2013 року в Україні фіксується стала тенденція до зростання кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 263 КК України.

Середньорічний показник за 2013–2020 рр. становив близько 6,8 тис. кримінальних правопорушень, при цьому третина з них (до 43,16 %) залишалася нерозкритою [1, с. 3]. Із початком повномасштабного вторгнення у 2022 році ситуація різко загострилася, що зумовлено стрімким насиченням нелегального ринку новими зразками озброєння та появою нетипових видів вогнепальної зброї.

Предмет кримінально-протиправного посягання при незаконному поводженні зі зброєю охоплює широкий спектр об'єктів. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень засвідчує таку структуру незаконного обігу: бойові припаси – 61,4 %; бойова вогнепальна зброя – 22,8 %; нарізна мисливська зброя – 7,1 %; холодна зброя – 4,3 %; вибухові речовини – 2,9 % [4, с. 69]. Серед вилученої вогнепальної зброї переважають пістолети (47 %), саморобні зразки (24 %), гвинтівки (13 %), перероблені й обрізи (12 %). Зазначена структура суттєво ускладнює організацію протидії, оскільки вимагає від суб'єктів правоохоронної системи опанування специфічних знань у галузі судової балістики та криміналістичної зброєзнавчої експертизи.

Типові способи незаконного поводження зі зброєю, що вчиняються злочинними угрупованнями, охоплюють: незаконне носіння, зберігання, придбання, передачу, збут, виготовлення та ремонт. Практика демонструє, що майже третина (26 %) таких

кримінальних правопорушень має спонтанний характер і вчиняється без попередньої підготовки.

Водночас злочинні організації, як правило, реалізують заздалегідь підготовлені схеми постачання та збуту зброї. До основних джерел надходження об'єктів незаконного обігу належать: привласнення знайдених зразків (67 %), придбання у нелегальних продавців (21 %), безоплатне отримання від знайомих (8 %), отримання від членів злочинних об'єднань (близько 1 %) [2, с. 57]. Найхарактернішими місцями зберігання залишаються власне житло (66 %) та прилеглі споруди (14 %).

Окремої уваги потребує проблема виведення зброї з законного обігу, що набула особливої гостроти в умовах збройного конфлікту. Серед основних каналів – розкрадання зі Збройних Сил України, НПУ та СБУ; вилучення на збройових підприємствах; кустарне виготовлення; законне придбання нарізної або гладкоствольної зброї з наступною передачею злочинцям; контрабандне ввезення через державний кордон [2, с. 58]. Наявність розгалуженого «тіньового» ринку, що в обхід чинних регламентів забезпечує поставки практично всіх видів зброї та компонентів для їх виготовлення, підтверджується оперативними даними СБУ. Відповідно, виявлення та нейтралізація каналів постачання набуває першочергового значення у стратегії взаємодії правоохоронних суб'єктів.

Відповідно до СОСТА Україна 2019–2022, незаконний обіг зброї, вибухових речовин та боєприпасів є одним із визначальних сегментів діяльності організованих злочинних угруповань [3, с. 7]. Констатовано підвищення рівня тяжких та особливо тяжких злочинів, вчинених у складі організованих угруповань із застосуванням вогнепальної зброї, а також формування корупційних зв'язків між посадовими особами органів державної влади та криміналітетом.

Стратегія боротьби з організованою злочинністю прямо зауважує, що організована злочинність становить пряму загрозу для національної безпеки в умовах збройної агресії РФ, а контрабанда зброї є одним із стрижневих напрямів транскордонної злочинної діяльності.

Принципово нові виклики для системи суб'єктів протидії створює феномен воєнної транснаціональної організованої злочинності. Аналіз свідчить, що формування на кшталт ПВК «Вагнер» за формальними ознаками здійснюють діяння, тотожні

тим, що визначені як суспільно небезпечні у ст. 255 КК України, а отже, мають бути визнані одним із видів співучасті, закріплених у ст. 27–28 КК України [5, с. 108].

Проте чинне законодавство не містить ефективних механізмів притягнення учасників воєнних транснаціональних злочинних організацій до відповідальності за незаконний обіг зброї у межах відповідних норм. Така прогалина порушує принцип диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності й надає можливість учасникам злочинних воєнних структур уникати юридичних наслідків.

Ефективна взаємодія суб'єктів протидії незаконному обігу зброї, вчиненому злочинними групами та організаціями, потребує комплексного криміналістичного підходу. Криміналістична характеристика незаконного поведіння зі зброєю – як система взаємопов'язаних відомостей про предмет посягання, способи та місця вчинення правопорушення, особу злочинця та типові сліди його злочинної діяльності – слугує інформаційною основою для формування слідчих версій і планування скоординованих дій усіх задіяних суб'єктів [1, с. 27]. Методика розслідування передбачає взаємодію слідчих НПУ, оперативних підрозділів, судово-балістичних та вибухотехнічних експертів, органів прокуратури на всіх етапах – від початкового виявлення факту злочину до формування доказової бази для судового розгляду.

Ще одним важливим складником ефективної взаємодії є впровадження та використання єдиних інформаційних систем і спеціалізованих баз даних, зокрема автоматизованого обліку балістичної інформації й криміналістичних реєстрів вилученої зброї. Систематичний обмін оперативними відомостями між НПУ, СБУ, ДБР та органами прокуратури в режимі реального часу дозволяє оперативно встановлювати міжрегіональні злочинні зв'язки й ідентифікувати зброю, задіяну в кількох кримінальних провадженнях одночасно.

Такий підхід суттєво скорочує строки досудового розслідування, підвищує якість доказової бази і в кінцевому рахунку сприяє зростанню рівня розкриваності злочинів зазначеної категорії та зміцненню публічного правопорядку [2, с. 58; 3, с. 7].

Отже, підвищення ефективності взаємодії суб'єктів протидії незаконному обігу зброї, вчиненому злочинними

групами та організаціями, зумовлює необхідність реалізації таких заходів: по-перше, законодавчого закріплення відповідальності за участь у воєнних транснаціональних злочинних організаціях шляхом доповнення КК України відповідними нормами; по-друге, вдосконалення механізмів міжвідомчої взаємодії в межах системи СОСТА та координації дій НПУ, СБУ, ДБР і прокуратури у виявленні та перекритті каналів незаконного постачання зброї; по-третє, розроблення та впровадження комплексних криміналістичних методик розслідування зброярських злочинів, вчинених організованими угрупованнями, з урахуванням реалій повномасштабної збройної агресії та специфіки сучасного предмета кримінально-протиправного посягання.

Список використаних джерел

1. Вітвіцький С. С., Волобуєва О. О., Волобоев А. О. Методика розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами : монографія. Київ : Дакор, 2021. 234 с.

2. Ковальов В. В. Криміналістична характеристика типових способів учинення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. Т. 5, № 1. С. 55–59. DOI: 10.32782/2709-9261-2022-1-5-10.

3. МВС України. Оцінка загроз серйозної та/або організованої злочинності в Україні (СОСТА Україна). Київ : МВС України, 2023. 78 с. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/8/5/3/8/2/socta.pdf>.

4. Отришко А. О. Предмет кримінально-протиправного посягання незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. Т. 5, № 1. С. 66–70. DOI: 10.32782/2709-9261-2022-1-5-12.

5. Глінський О. В. Воєнна транснаціональна організована злочинність як один із видів вчинення кримінальних правопорушень у співучасті. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2026. Т. 4, № 93. С. 107–111. DOI: 10.24144/2307-3322.2026.93.4.15.

Чурікова Ірина Володимирівна,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;
Аль Асас Поліна Ахмадівна,
здобувач вищої освіти навчально-
наукового експертно-криміналістичного
інституту Національної академії
внутрішніх справ

МІЖНАРОДНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОСУДДЯ ТА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

Сучасні збройні конфлікти супроводжуються численними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права, що становлять загрозу не лише окремим державам, а й міжнародній безпеці загалом. Воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид є найбільш тяжкими міжнародними злочинами, відповідальність за які передбачена нормами міжнародного кримінального права. У цих умовах особливого значення набуває система міжнародного кримінального правосуддя, покликана забезпечити невідворотність покарання осіб, винних у вчиненні таких діянь.

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила різке зростання кількості воєнних злочинів та інших грубих порушень міжнародного гуманітарного права. У сучасних умовах особливого значення набули питання документування воєнних злочинів, збору доказів, міжнародного співробітництва та притягнення винних осіб до відповідальності [1].

Міжнародне кримінальне правосуддя є системою міжнародних судових органів і правових механізмів, діяльність яких спрямована на забезпечення відповідальності за найтяжчі міжнародні злочини. Центральне місце у цій системі займає Міжнародний кримінальний суд, який здійснює юрисдикцію щодо злочину геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та злочину агресії [2].

Воєнні злочини становлять серйозні порушення норм міжнародного гуманітарного права, що регулюють правила ведення збройних конфліктів та захист осіб, які не беруть участі у бойових діях. Правові засади відповідальності за такі діяння закріплені у Женевській конвенції, Додаткових протоколах до них, а також у Римському статуті Міжнародного кримінального суду.

До воєнних злочинів належать: умисні вбивства цивільного населення; катування; незаконне позбавлення волі; депортація населення; обстріли цивільної інфраструктури; жорстоке поводження з військовополоненими; застосування заборонених методів ведення війни [3].

Після початку повномасштабної війни в Україні міжнародною спільнотою були зафіксовані численні факти порушення міжнародного гуманітарного права. Значного міжнародного розголосу набули події у Бучі, Ірпені, Маріуполі та інших містах України, де були виявлені масові факти вбивств цивільного населення та руйнування цивільної інфраструктури [1].

Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС) є постійно діючим міжнародним судовим органом, основним завданням якого є притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні найтяжчих міжнародних злочинів, та забезпечення дотримання принципів міжнародного правосуддя.

Україна офіційно визнала юрисдикцію МКС щодо злочинів, вчинених на її території, що дало можливість Суду розпочати міжнародне розслідування воєнних злочинів та злочинів проти людяності, пов'язаних із російською агресією [4].

Співпраця України з МКС має важливе значення для міжнародного документування злочинів, збирання доказової бази та забезпечення реалізації принципу невідворотності покарання. Українські правоохоронні органи активно взаємодіють з міжнародними організаціями та слідчими групами у сфері розслідування міжнародних злочинів [4].

Однією з найбільш складних проблем міжнародного кримінального правосуддя є доказування воєнних злочинів. Особливість таких справ полягає у необхідності фіксації доказів безпосередньо в умовах бойових дій та встановленні осіб, причетних до вчинення злочинів [6].

Під час розслідування та доведення фактів вчинення воєнних злочинів застосовуються різні види доказів, зокрема фото- і відеофіксація, висновки судових експертиз, показання потерпілих і свідків, цифрові матеріали, супутникові знімки, а також офіційні документи військового характеру.

Важливу роль у документуванні воєнних злочинів відіграють криміналістичні експертизи. Саме за допомогою судово-медичних, балістичних і вибухотехнічних досліджень встановлюються обставини вчинення злочинів, причини смерті потерпілих та вид використаної зброї [1].

У міжнародному кримінальному праві також діє принцип командної відповідальності. Він передбачає можливість притягнення до відповідальності військових командирів і представників політичного керівництва за злочини, вчинені їх підлеглими, якщо вони знали або повинні були знати про їх вчинення [5].

Міжнародне кримінальне правосуддя має надзвичайно важливе значення для забезпечення міжнародної безпеки та захисту прав людини. Воно сприяє реалізації принципу невідворотності покарання, захисту потерпілих та формуванню міжнародного правопорядку [7].

Для України система міжнародного кримінального правосуддя має важливе значення як інструмент притягнення винних до відповідальності за злочини, вчинені під час збройної агресії, та забезпечення належної міжнародно-правової оцінки таких діянь. Належне розслідування та фіксація воєнних злочинів є необхідними не лише для реалізації принципу невідворотності покарання, а й для захисту прав потерпілих, відновлення справедливості та утвердження гуманітарних цінностей у міжнародному праві.

Отже, міжнародне кримінальне правосуддя є важливим механізмом боротьби з безкарністю за найтяжчі міжнародні злочини. Повномасштабна війна в Україні підтвердила необхідність посилення міжнародного співробітництва у сфері документування, розслідування та доказування воєнних злочинів [1].

Співпраця України з МКС та міжнародними організаціями створює необхідні умови для притягнення винних осіб до відповідальності та забезпечення міжнародної справедливості [4].

На нашу думку, міжнародне кримінальне правосуддя сьогодні є одним із найважливіших механізмів захисту миру, безпеки та прав людини у світі. Події, пов'язані з війною в Україні, засвідчили, що навіть в умовах збройного конфлікту міжнародне право продовжує діяти, а воєнні злочини не мають залишатися безкарними. Саме тому особливого значення набуває ефективна співпраця України з міжнародними судовими інституціями й організаціями.

Належне документування воєнних злочинів, збирання доказів і проведення криміналістичних експертиз є необхідною умовою для встановлення справедливості та притягнення винних осіб до відповідальності. Крім юридичного значення, це також

має важливий гуманітарний аспект, оскільки сприяє захисту прав потерпілих і збереженню історичної правди про події війни.

Отже, міжнародне кримінальне правосуддя відіграє важливу роль у забезпеченні принципу невідворотності покарання та формуванні міжнародного правопорядку. Для України розвиток співпраці з МКС і вдосконалення механізмів розслідування воєнних злочинів є необхідним кроком на шляху до відновлення справедливості та зміцнення верховенства права.

Список використаних джерел

1. Гнатовський М. М. Міжнародне гуманітарне право : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2022. 408 с.
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду : міжнародний документ від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text).
3. Драгоненко А. О. Поняття та ознаки воєнних злочинів у міжнародному кримінальному праві. *Наукові записки. Серія «Право»*. 2022. № 13. С. 178–183. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/131>.
4. Гроховська К. О., Котляр А. В., Шульга В. О. Міжнародний кримінальний суд: досвід України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. № 87. С. 250–255. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/331056>.
5. Щербак С. В. Воєнні злочини в міжнародному кримінальному та гуманітарному праві й у кримінальному праві України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 120–128. URL: <https://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/view/574/588>.
6. Велічко О. О. Участь прокурора в доказуванні воєнних злочинів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 401–405. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/342761>.
7. Татаренко І. В., Котова Л. В. Імплементация норм Римського статуту в законодавство України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2024. № 1. С. 95–101. URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/961>.

Шевчишен Артем Вікторович,
заступник начальника Головного слідчого
управління Національної поліції України –
начальник управління організації роботи
та методичного забезпечення, доктор
юридичних наук, професор

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Інститут затримання особи без ухвали слідчого судді є винятковим процесуальним заходом, застосування якого зумовлене необхідністю оперативного реагування на вчинення кримінального правопорушення та забезпечення ефективності кримінального провадження загалом. З огляду на те, що зазначений захід безпосередньо обмежує одне з найбільш фундаментальних прав людини – право на свободу та особисту недоторканність, – його правова регламентація повинна відповідати найвищим стандартам нормативної визначеності, передбачуваності та пропорційності.

Конституція України (ст. 29) гарантує недоторканність особи як одне з основоположних прав людини, допускаючи позбавлення волі виключно у випадках і в порядку, прямо передбачених законом [1]. Зазначена норма кореспондує з положеннями ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка закріплює право на свободу та безпеку особи і визначає вичерпний перелік підстав для правомірного обмеження цього права [2]. Реалізація цього конституційного припису у сфері кримінального судочинства здійснюється передусім через положення ст. 208, 209 та 615 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), які у своїй сукупності формують правовий механізм затримання особи без судового рішення.

Зокрема, ст. 208 КПК України закріплює вичерпний перелік підстав, за наявності яких уповноважена службова особа вправі здійснити затримання особи без ухвали слідчого судді, суду. Серед них ключовими є: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, зокрема потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події засвідчують, що саме ця особа щойно вчинила злочин.

Стаття 209 КПК України визначає момент затримання, пов'язуючи його з фактичним позбавленням особи свободи пересування внаслідок застосування сили або підкорення наказу уповноваженої службової особи.

Стаття 615 КПК України визначає особливості застосування затримання особи в умовах воєнного стану, передбачаючи можливість його здійснення за наявності підстав, встановлених ст. 208 КПК України, а також у випадку існування обґрунтованих обставин, що дають достатні підстави вважати можливим переховування особи, підозрюваної у вчиненні злочину, з метою ухилення від кримінальної відповідальності [3].

Сукупне застосування зазначених норм покликане забезпечити баланс між публічним інтересом у протидії злочинності та конституційними гарантіями прав і свобод людини. Утім, аналіз положень ст. 208 КПК України засвідчує, що законодавець широко використовує оціночні поняття, змістовне наповнення яких не розкрито ні в нормах КПК України, ні в роз'ясненнях вищих судових інстанцій. Це породжує правову невизначеність, неоднакове застосування закону на практиці та, як наслідок, порушення фундаментального принципу рівності громадян перед законом. З огляду на це, доцільно детальніше розглянути проблемні аспекти правозастосування зазначених положень.

1. Поняття «безпосередньо після вчинення злочину».

Першою й однією з найочевидніших проблем є відсутність законодавчо визначених часових меж поняття «безпосередньо після вчинення злочину». Невизначеність зазначеного критерію зумовлює формування неоднорідної судової практики та породжує істотні труднощі у правозастосуванні. В одних випадках суди визнають правомірним затримання особи, здійснене навіть через 3–4 години після вчинення кримінального правопорушення, натомість в інших – органу досудового розслідування не вдається довести дотримання критерію «безпосередності» навіть за умови, що проміжок часу між вчиненням правопорушення та затриманням не перевищував однієї години.

Характерним прикладом такої суперечності є ухвала Києво-Святошинського районного суду Київської області від 29 травня 2020 року у справі № 369/6432/20, у якій слідчий суддя, відхиляючи скаргу захисника на незаконність затримання, зазначив, що КПК України не містить нормативного визначення поняття «безпосередньо», а відтак відсутні правові підстави для

автоматичного визнання затримання незаконним лише з огляду на певний часовий проміжок між вчиненням злочину та затриманням особи. Критерій «безпосередності» у цій справі суд обґрунтував сукупністю оперативно-розшукових заходів і фактом виявлення викраденого майна під час обшуку за місцем перебування підозрюваного [4].

На нашу думку, відсутність єдиного часового критерію та чіткої методології оцінки «безпосередності» створює умови для довільного тлумачення цієї підстави, що суперечить принципу правової визначеності, неодноразово підтвердженому в практиці Європейського суду з прав людини, зокрема у справах «Луценко проти України» (заява № 6492/11, рішення від 3 липня 2012 року [5]) та «Гарькавий проти України» (заява № 18978/07, рішення від 18 лютого 2010 року [6]).

2. Критерії безперервності переслідування. Другою суттєвою прогалиною є відсутність нормативно визначених критеріїв «безперервного переслідування» особи як умови правомірності затримання. Зокрема, залишається законодавчо не вирішеним питання про те, чи зберігає переслідування свій характер безперервного у разі короткочасної втрати візуального контролю над особою, зміни суб'єкта переслідування або використання технічних засобів стеження замість фізичного супроводу. Різноманітність судових підходів до оцінки цих обставин не лише порушує принцип однакового застосування закону, а й унеможливорює формування стабільних орієнтирів для правозастосовної діяльності органів досудового розслідування.

3. Стандарт «очевидності» слідів кримінального правопорушення. Третьою проблемою є відсутність нормативного стандарту доказування, достатнього для висновку про «очевидність» слідів кримінального правопорушення на тілі або одязі особи як самостійної підстави для затримання за відсутності прямих очевидців. У правозастосовній практиці непоодинокими є ситуації, коли єдиною підставою для затримання слугує наявність плям крові, слідів мікрочастинок вибухових речовин чи інших подібних ознак. Причому законодавець не визначає ні методологічних засад первинної оцінки таких слідів, ні кола суб'єктів, уповноважених її здійснювати, ні процедури документування відповідних спостережень.

4. Зміст поняття «уповноважена службова особа». Четвертим деструктивним чинником правової регламентації є брак чіткого законодавчого визначення поняття «уповноважена службова особа» в контексті реалізації повноважень,

передбачених ст.208 та 615 КПК України. Кримінальний процесуальний закон не містить конкретизованого переліку осіб, наділених процесуальним правом здійснювати затримання без ухвали суду. Відповідний термін вживається в законі без розкриття його змісту, що спричиняє правову невизначеність і створює підґрунтя для неоднакового правозастосування на практиці.

Слід зазначити, що наслідками неоднакового тлумачення зазначених оціночних понять є як незаконне затримання осіб – що тягне відповідальність держави за ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, – так і визнання доказів, отриманих у результаті такого затримання, недопустимими відповідно до ст. 87 КПК України.

Наочним прикладом негативних наслідків порушення процесуального порядку затримання є вирок Іллічівського районного суду м. Маріуполя від 19 лютого 2018 року у справі № 221/1242/16-к, у якому суд дійшов висновку, що на момент складення протоколів затримання уповноважена службова особа не володіла жодними фактичними даними, які б відповідали підставам, визначеним п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України. У зв'язку з цим затримання підозрюваних було визнано безпідставним, проведений у подальшому обшук – похідним від незаконного затримання, а отримані речові докази, зокрема одяг обвинувачених із слідами крові потерпілого, що мав ключове доказове значення у справі про умисне вбивство, – недопустимими відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 87 КПК України [7].

Аналогічний підхід простежується і в новітній судовій практиці. Наприклад, за схожих обставин, пов'язаних із відсутністю належних правових підстав для затримання, передбачених ст.208 КПК України, зокрема в аспекті неправомірного застосування положень п.6 ч.1 ст.615 КПК України, незаконність затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, була констатована в ухвалах Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 6 березня 2026 року у справі № 676/1643/26 [8] та Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 20 квітня 2026 року у справі № 473/1841/26 [9].

Отже, проведений аналіз дає змогу дійти висновку, що ст.208 КПК України, попри концептуальну обґрунтованість закладеної в ній моделі правового регулювання, містить суттєві нормативні прогалини в частині визначення оціночних понять. Саме ці прогалини зумовлюють неоднорідність правозастосовної практики, яка однаковою мірою є шкідливою як для ефективності

кримінального провадження, так і для належного забезпечення прав людини. У зв'язку з виявленими проблемами доцільним видається внесення до ст. 208 КПК України змін, спрямованих на нормативну деталізацію підстав затримання, зокрема: встановлення орієнтовних часових меж поняття «безпосередньо після вчинення злочину»; визначення критеріїв безперервності переслідування; запровадження стандарту оцінки явності слідів кримінального правопорушення; а також нормативне уточнення поняття «уповноважена службова особа».

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) : від 4 листоп. 1950 р. *Верховна Рада України* : [сайт] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Справа «Луценко проти України» (Заява № 6492/11) : рішення Європейського суду з прав людини від 3 лип. 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_852#Text.

5. Справа «Гарькавий проти України» (Заява № 25978/07) : рішення Європейського суду з прав людини від 18 лют. 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_544.

6. Ухвала слідчого судді Києво-Святошинського районного суду Київської області у справі № 369/6432/20 (провадження № 1-кц/369/1352/20) від 29 трав. 2020 р. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/89566211>.

7. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 221/1242/16-к від 13 жовт. 2020 р. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=92203729>.

8. Ухвала Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області у справі № 676/1643/26 (провадження № 1-кц/676/393/26) від 6 бер. 2026 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134637575>.

9. Ухвала Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області у справі № 473/1841/26 (провадження № 1-кц/473/257/2026) від 21 квіт. 2026 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135876284>.

Шпак Ростислав Володимирович,
аспірант Національної академії
Служби безпеки України

ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У РАЙОНАХ БОЙОВИХ ДІЙ ТА В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України істотно трансформувала окремі важливі положення кримінального процесуального законодавства. Особливо гостро ці зміни проявилися у сфері проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), оскільки саме цей інститут кримінального процесу безпосередньо пов'язаний із втручанням держави у сферу приватного життя людини та обмеженням конституційних прав і свобод. В умовах воєнного стану, активних бойових дій, тимчасової окупації окремих територій та необхідності оперативного реагування на злочини проти основ національної безпеки, акти міжнародної агресії та воєнні злочини питання дотримання принципу пропорційності при проведенні НСРД набуває особливої актуальності.

Принцип пропорційності є складовим елементом конституційного принципу верховенства права та передбачає необхідність забезпечення балансу між публічними інтересами держави й приватними правами особи. Його сутність полягає в тому, що будь-яке обмеження прав людини має бути легітимним, необхідним і співмірним поставленій меті [1]. Зазначений принцип відображено в практиці Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини, а також впливає зі змісту ст. 8 Конституції України та ст. 9 Кримінального процесуального кодексу України.

У сучасних умовах воєнного стану проблема дотримання принципу пропорційності під час проведення НСРД ускладнюється низкою факторів. По-перше, правоохоронні органи здійснюють досудове розслідування в умовах динамічної зміни оперативної обстановки, обмеженого доступу до окремих територій, загроз життю та здоров'ю учасників кримінального провадження. По-друге, законодавець був змушений оперативно адаптовувати кримінальне процесуальне законодавство до умов

війни, наслідком чого стало запровадження спеціальних процедур, передбачених ст. 615 КПК України. По-третє, значне збільшення кількості кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів і злочинів проти основ національної безпеки об'єктивно призвело до розширення практики застосування НСРД.

Проведення НСРД в умовах воєнного стану супроводжується підвищеним ризиком порушення принципу пропорційності й надмірного втручання у права людини. Особливо це стосується випадків об'єктивної неможливості виконання слідчим суддею своїх повноважень у районах активних воєнних (бойових) дій, коли рішення про проведення процесуальних дій приймаються в умовах невідкладності. З одного боку, держава зобов'язана забезпечити ефективне розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збройною агресією, воєнними злочинами, тероризмом і злочинами проти основ національної безпеки. З іншого боку, навіть в умовах війни не допускається свавільне та не виправдано надмірне обмеження конституційних прав особи.

Особливу проблему становить застосування положень ст. 615 КПК України, яка передбачає спеціальний порядок здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану. Практика свідчить, що передача окремих повноважень слідчого судді керівнику органу прокуратури або імовірність здійснення процесуальних дій за умов «об'єктивної неможливості» доступу до суду породжує низку правових колізій. Насамперед законодавство не містить чітких критеріїв визначення такої об'єктивної неможливості, що створює ризики неоднакового застосування закону та потенційного зловживання процесуальними повноваженнями. У таких умовах саме принцип пропорційності повинен виступати ключовим запобіжником від надмірного втручання у права громадян.

Не менш дискусійним є питання повідомлення особи про факт обмеження її конституційних прав у результаті проведення НСРД за вищевказаних умов. Повідомлення особи у таких умовах може створювати додаткові реальні загрози безпеці учасників кримінального провадження, конфіденційних співробітників, оперативних працівників та інших осіб, причетних до проведення НСРД, за яких держава об'єктивно не завжди може гарантувати безпеку. Таке питання особливо гостро постає на прифронтових територіях з підвищеним ризиком їх окупації. Це свідчить про

необхідність удосконалення чинного законодавства з урахуванням специфіки воєнного стану [2, с. 218–219].

Від дотримання принципу пропорційності залежить не лише допустимість доказів у національному кримінальному процесі, а й перспектива їх подальшого використання міжнародними судовими інституціями, зокрема Європейським судом з прав людини, Міжнародним кримінальним судом та Спеціальним трибуналом щодо злочину агресії проти України.

Практика Європейського суду з прав людини неодноразово наголошувала, що втручання держави у приватне життя повинно бути не лише формально законним, а й необхідним у демократичному суспільстві. Одним із базових рішень у цій сфері є справа *Klass and Others v. Germany*. Суд зазначив, що демократичне суспільство має право використовувати механізми таємного спостереження для захисту національної безпеки та боротьби зі шпигунством і тероризмом, однак такі повноваження не можуть бути необмеженими. ЄСПЛ наголосив, що відсутність належних гарантій від свавілля створює ризик руйнування демократії під приводом її захисту [3].

У рішенні Великої палати ЄСПЛ у справі *Roman Zakharov v. Russia*. Суд дійшов висновку, що навіть питання національної безпеки не можуть виправдовувати систему необмеженого прихованого контролю за особою. ЄСПЛ сформулював вимогу щодо наявності «адекватних та ефективних гарантій проти зловживань» [4]. У справі *Szabó and Vissy v. Hungary*. Суд визнав, що навіть боротьба з тероризмом та надзвичайні безпекові загрози не можуть бути підставою для необмеженого застосування таємного стеження. ЄСПЛ підкреслив, що принцип пропорційності вимагає доведення реальної необхідності втручання та існування незалежного контролю за діяльністю правоохоронних органів [5]. Для України особливого значення набуває те, що ЄСПЛ у своїй практиці не заперечує можливість відступу держав від окремих зобов'язань під час надзвичайних ситуацій або війни. Проте навіть за умов dérogaції від Конвенції держава зобов'язана забезпечити пропорційність втручання у права людини та не допустити свавільних обмежень. Тобто в умовах воєнного стану ці стандарти не втрачають своєї актуальності, а навпаки, значно посилюються, хоча механізм їх реалізації стає дедалі складнішим.

З огляду на масштаби застосування НСРД під час воєнного стану, законодавче визначення принципу пропорційності

сприяло б уніфікації правозастосовної практики та посиленню гарантій захисту прав людини. Доцільним видається також доповнення положень Глави 21 КПК України нормою про обов'язковість врахування принципу пропорційності при вирішенні питання щодо проведення НСРД. При цьому, оцінці повинні підлягати: легітимність мети втручання; неможливість досягнення мети менш обмежувальними засобами; співмірність між втручанням у права людини та суспільною необхідністю [2, с. 221].

Отже, навіть за умов правового режиму воєнного стану держава не може відмовитися від фундаментальних принципів верховенства права та забезпечення прав людини. Саме принцип пропорційності повинен стати тим запобіжником, який дозволить забезпечити баланс між інтересами державної безпеки та необхідністю захисту конституційних прав громадян під час проведення НСРД в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2012 від 25 січня року (справа № 1-11/2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12#Text>.

2. Івашко С. В., Шпак Р. В. Нормативно-правове врегулювання та застосування принципу пропорційності при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. Т. 35, № 2. С. 213–223. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.2.15>.

3. Klass and Others v. Germany : judgment of the European Court of Human Rights of 6 September 1978. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22:\[%22001-57510%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22:[%22001-57510%22]}).

4. Roman Zakharov v. Russia : judgment of the Grand Chamber of the European Court of Human Rights of 4 December 2015. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22:\[%22001-159324%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22:[%22001-159324%22]}).

5. Szabó and Vissy v. Hungary : judgment of the European Court of Human Rights of 12 January 2016. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22:\[%22001-160020%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22:[%22001-160020%22]}).

Юріков Олександр Олександрович,
викладач циклу загальнопрофесійної
підготовки Київського центру
спеціальної професійної підготовки
«Академія поліції» Національної
академії внутрішніх справ,
доктор філософії в галузі права

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В РАЙОНІ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Проведення антитерористичної операції в окремих районах Донецької та Луганської областей, що супроводжувалася бойовими діями, зумовило необхідність правового регулювання досудового розслідування в особливих умовах. У зв'язку з цим КПК України було доповнено розділом IX-1 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції», який містив ст. 615 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції» [1].

Оскільки воєнного або надзвичайного стану не було запроваджено, дія цієї норми поширювалася лише на окрему територію України, де проводили антитерористичну операцію, зокрема Донецьку та Луганську області. Крім того, видано спільний наказ МВС України, ГПУ та СБУ від 26 серпня 2014 року № 872/88/537 «Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції», яким було визначено порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції та порядок здійснення досудового розслідування у районі проведення антитерористичної операції [5].

Слід акцентувати, що зазначеними вище нормативно-правовими актами прокурору було надано право у виключних випадках виконувати функції слідчого судді (надавати дозвіл на тимчасовий доступ до речей та документів, проведення обшуку, а також негласних слідчих (розшукових) дій). Проте практичної реалізації такі положення не набули. Досудове розслідування в районі ведення активних бойових дій у 2014 році не здійснювали.

Органи досудового розслідування, прокуратура та суд, які перебували в районі ведення бойових дій, відновили свою роботу лише після формування єдиної лінії фронту та перебування значної території Луганської та Донецької областей під тимчасовою окупацією, коли було визначено підслідність і підсудність кримінальних проваджень, які вчинено на зазначеній території. Тобто, попри надання прокурору права виконувати окремі повноваження слідчого судді, практично їх реалізувати не вдалося через те, що суд і прокуратура були евакуйовані із зони ведення бойових дій.

До захисту України у 2014–2022 роках від агресії з боку незаконних збройних формувань, які фінансувалися та керувалися спецслужбами РФ, було залучено різні військові та правоохоронні органи нашої держави. Серед них були й такі, які паралельно могли здійснювати досудове розслідування (НПУ та СБУ) [6]. Переважну більшість слідчих (розшукових) дій було спрямовано на встановлення факту вчинення суспільно небезпечного діяння (здійснення артилерійського, танкового або мінометного обстрілу житлових масивів, вбивства чи катування цивільного населення, незаконне позбавлення волі або викрадення людини тощо).

Збирання доказової інформації відбувалося в районі безпосереднього ведення бойових дій, у зв'язку з чим усі інші процесуальні дії здійснювали на безпечній території. Тому слідчий СБУ або міліції / НПУ перед тим, як провести огляд місця події або інші слідчі (розшукові) дії, має забезпечити безпеку для себе та оточуючих шляхом «зачистки» певної території від учасників незаконних збройних формувань. Потім слідчий зобов'язаний за можливості переконатися у відсутності обстрілів такої території (чутно постріли або вибухи, зв'язок з військовими тощо). Після чого провести огляд місця події, за необхідності та можливості здійснити опитування чи допит свідків (якщо внесено відомості до ЄРДР), якщо такі є [7, с. 1312].

Якщо затримували особу, яка могла бути причетною до кримінально протиправної діяльності незаконних збройних формувань, її вивозили на безпечну територію та приймали рішення відповідно до положень чинного КПК України без урахування ст. 615 та Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції.

У випадку необхідності провести невідкладний обшук у житлі або іншому володінні особи слідчі керувалися положеннями ст. 233 КПК України, зокрема ч. 3, відповідно до якої слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення.

Проте не в усіх випадках була реальна можливість проводити слідчі дії в умовах бойових дій. Але це не означає, що розслідування не здійснювали. У таких випадках активно використовували соціальні Інтернет-мережі (ВК, Однокласники, Фейсбук), відео-платформи (Ютуб), а також спеціальні поштові адреси, на які будь-яка особа могла надіслати фото та відео певних подій, пов'язаних з кримінально протиправною діяльністю незаконних збройних формувань. Таку інформацію ретельно перевіряли та долучали до матеріалів кримінального провадження. За допомогою інформації, отриманою зазначеним шляхом, можна було встановити: 1) факт вчинення суспільно небезпечного діяння; 2) особу (осіб), причетних до кримінального правопорушення; 3) місце його вчинення, спосіб, знаряддя, засоби тощо. Після чого отримували дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування, пред'являли заочно підозру, оголошували в розшук (міжнародний розшук) [7, с. 1312].

У 2021 році змінено назву розділу IX-1 КПК України на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях» [2].

З початком повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну зона бойових дій значно розширилася, крім того на всій території нашої держави було введено воєнний стан, у зв'язку з чим виникла нагальна потреба змінення кримінального процесуального законодавства для ефективного здійснення досудового розслідування. У зв'язку з цим низкою законів України було врегульовано деякі питання здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану [3; 4].

Зазначені зміни до КПК України посприяли ефективному здійсненню досудового розслідування в районі ведення бойових дій, зокрема: за відсутності технічної можливості внести відомості до ЄРДР це можна зробити й після спливу

24-годинного терміну, який перебачений ч.1 ст.214 КПК України: строк досудового розслідування у кримінальному провадженні зупиняється, якщо відсутня реальна (об'єктивна) можливість звернутися до суду з обвинувальним актом; подовжено до 72 годин строк повідомлення про підозру особі, яку було затримано; можливість обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою та продовження його строку прокурором (керівником прокуратури).

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : Закон України від 12 сер. 2014 р. № 1631-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1631-18#n5>.

2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку із здійсненням спеціального досудового розслідування : Закон України від 27 квіт. 2021 р. № 1422-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1422-20#n47>.

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану : Закон України від 3 берез. 2022 р. № 2111-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#n7>.

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2137-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#n78>.

5. Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : наказ Міністерства внутрішніх справ України. Генеральної прокуратури України. Служби безпеки України від 26 серп. 2014 р. № 872/88/537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14#Text>.

6. Юріков О. О. Слідчий як суб'єкт доказування в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми досудового розслідування*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 5 лип. 2017 р.). Київ, 2017. С. 351–353.

7. Yurikov O. Features of the pre-trial investigation in the area of combat. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*: monograph. Riga : Baltija Publishing, 2022. P. 1310–1315.

Ясінський Вадим Олександрович,
ад'юнкт кафедри оперативно-
розшукової діяльності та національної
безпеки Національної академії
внутрішніх справ

ПРАВОВІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії проти України проблема протидії наркозлочинності набуває особливої актуальності. Воєнний стан суттєво вплинув на криміногенну ситуацію в державі, зумовивши трансформацію форм і методів діяльності організованих злочинних угруповань, які здійснюють незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Ослаблення окремих механізмів державного контролю, міграційні процеси, збільшення кількості нелегальної зброї, тимчасова окупація окремих територій, а також використання цифрових технологій створюють додаткові ризики поширення наркозлочинності.

Водночас діяльність правоохоронних органів в умовах воєнного стану суттєво ускладнюється через обмеженість матеріально-технічних ресурсів, підвищені безпекові ризики та необхідність виконання додаткових завдань, пов'язаних із забезпеченням оборони держави. За таких умов знижується ефективність контролю за окремими ділянками державного кордону, тимчасово окупованими територіями та каналами незаконного переміщення наркотичних засобів і психотропних речовин. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває необхідність удосконалення системи протидії наркозлочинності шляхом посилення міжвідомчої координації, розвитку міжнародного співробітництва, а також адаптації законодавчих і профілактичних механізмів до сучасних умов воєнного стану.

Протидія наркозлочинності в Україні врегульована цілою сукупністю нормативно-правових актів, які в комплексі формують механізм контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також визначають юридичну відповідальність за порушення встановлених правил.

Правові засади протидії наркозлочинності в Україні визначаються положеннями Кримінального кодексу України [1], Кримінального процесуального кодексу України [2], Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» [3], Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [4], Закону України «Про Національну поліцію» [5], Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [6], а також міжнародно-правовими актами у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків.

Важливим етапом у становленні міжнародної системи протидії незаконному обігу наркотиків стало ухвалення першої міжнародної конвенції з наркотичних засобів – International Opium Convention (Міжнародна конвенція про опіум), підписана 23 січня 1912 року в Гаазі, яка заклала підґрунтя для подальшого розвитку міжнародного співробітництва у цій сфері [7]. Активізація міжнародного співробітництва у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів зумовила прийняття низки міжнародно-правових актів, спрямованих на уніфікацію механізмів контролю за обігом наркотичних засобів, координацію діяльності держав та посилення боротьби з наркозлочинністю на міжнародному рівні.

У 1991 р. Україною ратифіковано Міжнародну конвенцію ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року [8, с. 231]. У сукупності ці акти визначають державну політику, координують діяльність правоохоронних органів і забезпечують міжнародне співробітництво у цій сфері. В умовах воєнного стану значення такого правового регулювання істотно посилюється.

Особливістю наркозлочинності в умовах воєнного стану є активне використання електронних засобів комунікації та анонімних інтернет-платформ для збуту наркотичних засобів. Значного поширення набули так звані «безконтактні» способи збуту через месенджери, криптовалютні розрахунки та систему «закладок». Ускладнення оперативної обстановки сприяє також активізації діяльності транснаціональних злочинних груп, які використовують нестабільну ситуацію для розширення каналів

контрабанди наркотичних речовин. Основні труднощі у протидії наркозлочинності під час воєнного стану:

- ускладнення оперативної обстановки через ведення бойових дій та підвищені безпекові ризики;
- послаблення контролю за окремими ділянками державного кордону та тимчасово окупованими територіями;
- необхідність одночасного виконання правоохоронними органами завдань із забезпечення національної безпеки та оборони держави;
- використання злочинцями сучасних цифрових технологій, анонімних месенджерів, криптовалют та інтернет-платформ для збуту наркотичних засобів.

Організаційні засади протидії наркозлочинності передбачають комплексне застосування превентивних, оперативно-розшукових, кримінально-процесуальних і міжнародно-правових заходів. Важливу роль у цій сфері відіграють підрозділи Національної поліції України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України та органи прокуратури. Ефективність протидії переважно залежить від належної координації між правоохоронними органами, оперативного обміну інформацією та використання сучасних методів документування злочинної діяльності.

У сучасних умовах основними засобами виявлення (оперативного пошуку) наркозлочинів слід вважати: отримання публічно доступної інформації з мережі Інтернет (а також з інших відкритих джерел) і проведення суміжних заходів; використання конфіденційного співробітництва, відповідно до положень п. 14 ч. 1 ст. 8 та ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також ст. 275 КПК України; застосування традиційних, сформованих практикою заходів оперативного пошуку, передбачених відомчими нормативно-правовими актами [9, с. 41].

Не менш важливим аспектом є міжнародне співробітництво у сфері протидії наркозлочинності. В умовах глобалізації незаконний обіг наркотиків має транснаціональний характер, що потребує активної взаємодії України з міжнародними правоохоронними організаціями, зокрема Interpol та Europol. Обмін оперативною інформацією, спільні міжнародні операції та гармонізація законодавства сприяють підвищенню ефективності боротьби з наркозлочинністю.

В умовах воєнного стану значення цієї співпраці зростає, оскільки наркобізнес часто пов'язаний із міжнародними

кримінальними мережами та використовується як джерело фінансування інших видів злочинної діяльності [8, с. 232].

Отже, протидія наркозлочинності в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, який поєднує вдосконалення нормативно-правової бази, підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів і розвиток міжнародного співробітництва. Сучасні безпекові виклики вимагають адаптації механізмів державної політики до нових форм злочинної діяльності, що є необхідною умовою забезпечення національної безпеки та правопорядку в Україні.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. Кодекс України; Кодекс, Закон від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI : станом на 1 квіт. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори. Закон України від 15 лют. 1995 р. № 60/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

4. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними. Закон України від 15 лют. 1995 р. № 62/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

5. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

6. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135>.

7. Конвенція про опіум 1912 // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ, 2001. Т. 3 : К–М. 792 с.

8. Шевчук О. М., Матат Ю. І. Організаційно-правові засади протидії наркозлочинності: міжнародний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. № 84 (3). С. 228–235. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.35>.

9. Особливості виявлення та розслідування наркозлочинів в умовах дії правового режиму воєнного стану : наук.-практ. посіб. / [М. Л. Грібов, І. Ю. Шеліховська, А. А. Вознюк та ін.]. Київ : Норма права, 2025. 180 с.

Базиляк Ірина Олегівна,

здобувач вищої освіти навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Зайка Сергій Олегович

ОСОБЛИВОСТІ ЗБИРАННЯ, ОЦІНКИ ТА ВИЗНАННЯ ДОПУСТИМИМИ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Стрімкий розвиток цифрових технологій суттєво змінив механізми вчинення кримінальних правопорушень та методи їх розслідування. Сьогодні значна частина доказової бази існує в електронній формі.

Попри те, що Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) безпосередньо не виокремлює електронні докази як самостійний вид, цифрова інформація активно слугує джерелом доказування у формі документів, про що зазначено в ч. 1 ст. 99 КПК України [1]. До них належать матеріали фотозйомки, звуко- та відеозапису, інші носії інформації, зокрема комп'ютерні дані.

Головною особливістю таких даних є нематеріальна природа – вони потребують спеціальних технічних засобів для отримання й дослідження. Електронні докази мають специфічні властивості: їх можна швидко змінити, видалити або скопіювати без втрати якості, що створює додаткові труднощі для забезпечення їх належності, допустимості та достовірності. Саме тому питання оцінки та процесуального визнання доказів набуває особливої актуальності у кримінальному процесі.

Збирання електронних доказів є складним процесом, що поєднує процесуальні й технічні аспекти. Відповідно до ст. 93 КПК України збирання доказів здійснюється стороною обвинувачення, стороною захисту та потерпілим у межах їх процесуальних повноважень. До основних способів отримання

електронних доказів уповноваженими суб'єктами можна віднести: проведення слідчих (розшукових) дій (обшук, огляд місця події, зняття показань технічних приладів і технічних засобів за ст. 245-1 КПК України), негласних слідчих (розшукових) дій (зняття інформації з комунікаційних мереж) та деякі заходи забезпечення кримінального провадження щодо комп'ютерних систем (тимчасовий доступ до речей та документів, тимчасове вилучення й арешт майна) [2].

Водночас сторона захисту та потерпілий беруть участь у формуванні цієї доказової бази шляхом витребування відомостей, отримання висновків експертів або ініціювання згаданих процесуальних дій перед слідчим чи прокурором.

Під час роботи з цифровими носіями важливо не допускати зміни інформації. Навіть автоматичне ввімкнення вилученого пристрою може призвести до зміни службових даних. Тому для фіксації цифрової інформації застосовуються: створення цифрових копій, програми для збереження метаданих, контроль цілісності інформації через криптографічні хеш-функції [3, с. 31]. Ці методи гарантують, що отримані дані не зазнали змін після вилучення.

Крім безпосереднього вилучення пристроїв, електронні докази можуть бути отримані від операторів мобільного зв'язку, інтернет-провайдерів, адміністраторів веб-платформ або з державних реєстрів.

Оцінку електронних доказів здійснюють відповідно до принципу внутрішнього переконання суду. Зокрема, аналізують такі критерії, як належність, допустимість, достовірність і достатність. Практичне застосування правил оцінки електронних доказів на предмет їх допустимості можна дослідити в окремих рішеннях Верховного Суду України.

Як зазначено в постанові об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду від 29 березня 2021 року у справі № 554/5090/16-к, для виконання завдань кримінального провадження, з огляду на положення Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», допустимість електронного документа як доказу не можна заперечувати винятково на підставі того, що він має електронну форму (ч. 2 ст. 8). Відповідно до ст. 7 цього Закону у випадку його зберігання на кількох електронних носіях інформації кожний з електронних примірників вважається оригіналом електронного документа. Один і той самий

електронний документ може існувати на різних носіях. Усі ідентичні за своїм змістом екземпляри електронного документа можуть розглядатися як оригінали та відрізнятися один від одного тільки часом і датою створення.

Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду від 25 вересня 2023 року у справі № 208/2160/18, стосується звернення сторони захисту про те, що протоколи НС(Р)Д є недопустимими доказами, оскільки додатками до них є технічні носії інформації, про які не зазначено у протоколах НС(Р)Д, що вони є первинними носіями інформації, не спростовують правильності висновків судів попередніх інстанцій про допустимість цих доказів. Безпідставним є ототожнення електронного доказу як засобу доказування та матеріального носія такого документа. Для виконання завдань кримінального провадження допустимість електронного документа як доказу не можна заперечувати винятково на підставі того, що він має електронну форму.

Суддя Верховного Суду Наталія Марчук зауважила, що прокурор має обґрунтувати походження електронних доказів та інші процесуальні питання, які стосуються наданих ним електронних доказів. Це дозволить суду оцінити їх належність і допустимість. Поширеним доказом у кримінальних провадженнях нині є записи з камер відеоспостереження. У цьому випадку необхідно зосередити увагу на якості відеозапису, щоб його можна було використати для підтвердження винуватості обвинуваченої особи. Також вона акцентувала, що електронні докази, отримані з відкритих джерел, необхідно перевіряти на достовірність крізь призму Протоколу Берклі [4].

Для визнання електронних доказів допустимими необхідне дотримання таких умов:

1. Усі процесуальні дії, спрямовані на отримання доказів, мають здійснюватися відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства.

2. Необхідно підтвердити відсутність змін у цифрових даних від моменту їх отримання до дослідження в суді.

3. У протоколах слідчих дій мають бути зафіксовані: спосіб вилучення, технічні характеристики носія, умови його зберігання й технічні засоби, якими здійснювалось копіювання

4. Сторона захисту повинна мати реальну можливість ознайомитися з доказами та перевірити їх автентичність.

У судовій практиці часто виникають спори щодо допустимості скріншотів, записів телефонних розмов, листування в месенджерах і матеріалів із соціальних мереж. Оскільки їх легко підробити за допомогою графічних редакторів, для підтвердження їх достовірності нерідко призначають комп'ютерно-технічні експертизи.

Електронні докази стали невід'ємною частиною сучасного кримінального провадження та значно розширили можливості для встановлення істини. Водночас їх використання супроводжується низкою викликів, пов'язаних зі збереженням цілісності інформації, підтвердженням її достовірності та дотриманням законності отримання. Ефективне використання електронних доказів потребує не лише належного нормативного регулювання, а й високого рівня професійної підготовки слідчих, прокурорів, адвокатів і суддів, здатних працювати з цифровими технологіями.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. «Диджиталізація» кримінального провадження: що нового? *GoLaw*: веб-сайт. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/didzhitalizacziya-kriminalnogo-provadzheniya-shho-novogo/>.
3. Розслідування несанкціонованого втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж (ст. 361 КК України) : наук.-метод. рекомендації для слідчих підрозділів та підрозділів дізнання Нац. поліції України / кол. авт. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. С. Цуцкірідзе – 1-й заст. гол. Нац. поліції України, нач. ГСУ, генерала поліції 3-го рангу. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 104 с.
4. Суддя Верховного Суду розповіла про судову практику щодо оцінювання електронних доказів у кримінальному провадженні в рамках курсу HELP «Кіберзлочинність та електронні докази». Верховний Суд. веб-сайт. URL: <https://surl.lu/nwvdtz>.

Бончук Вікторія Павлівна,
здобувач вищої освіти
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник:
старший викладач кафедри
кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова,
доктор філософії у галузі права
Когут Іван Анатолійович

СВІДОЦЬКИЙ ІМУНІТЕТ СВЯЩЕННОСЛУЖИТЕЛЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Право свідка відмовитися від надання показань щодо себе, своїх близьких родичів та членів сім'ї є загальновизнаним міжнародно-правовим стандартом і становить один із ключових елементів концепції справедливого судового розгляду, закріпленої у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У теорії кримінального процесу зазначене положення традиційно визначається як «свідочий імунітет».

В Україні зберігається стійка тенденція до забезпечення захисту таємниці віросповідання як невід'ємного складника свободи совісті та релігії. Хоча чинне законодавство України не містить окремої норми, яка б прямо встановлювала кримінальну відповідальність священнослужителя за розголошення відомостей, отриманих під час сповіді, положення кримінального процесуального законодавства опосередковано гарантують охорону такої інформації.

Зокрема, відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 65 КПК України, священнослужителі не можуть бути допитані як свідки щодо відомостей, одержаних ними під час сповіді віруючих. Зазначене положення ґрунтується на ч. 5 ст. 3 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», відповідно до якої ніхто не має права вимагати від священнослужителів розголошення інформації, отриманої під час сповіді.

Додаткові гарантії закріплені у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання діяльності священнослужителів (капеланів) в органах та установах, що належать до сфери управління

Державної пенітенціарної служби України». У зазначеному нормативно-правовому акті передбачено, що таємниця сповіді є недоторканою та охороняється законом. Забороняється оприлюднення, технічна фіксація та відтворення будь-якої інформації, отриманої під час сповіді. Такі відомості не можуть бути предметом досудового розслідування чи кримінального провадження, а також використовуватися як докази. Крім того, виключається можливість допиту священнослужителя, перекладача чи будь-якої іншої особи з питань, пов'язаних із конфіденційністю сповіді [1, с. 3].

Реалізація зазначеного положення забезпечується, зокрема, ч. 8 ст. 224 КПК України, відповідно до якої особа наділена правом відмовитися від надання відповідей на запитання щодо обставин, стосовно яких законом встановлено пряму заборону на розголошення інформації. Йдеться, зокрема, про таємницю сповіді, лікарську таємницю, професійну таємницю захисника, таємницю нарадчої кімнати тощо.

Крім того, особа має право не відповідати на запитання, якщо надана інформація може стати підставою для виникнення підозри чи обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення нею самою, її близькими родичами або членами сім'ї. Аналогічний правовий захист поширюється також на відомості щодо службових осіб, уповноважених на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також осіб, які здійснюють конфіденційне співробітництво з органами досудового розслідування [2].

Чинне кримінальне процесуальне законодавство допускає можливість звільнення священнослужителя від обов'язку зберігати таємницю сповіді особою, яка довірила йому відповідні відомості. Зокрема, таке положення передбачене ч. 3 ст. 65 КПК України. Водночас зазначена норма викликає обґрунтовані дискусії в науковому середовищі, оскільки таємниця сповіді за своєю природою має абсолютний характер і не може бути обмежена волевиявленням особи, яка сповідалася.

Слід зауважити, що аналогічне положення містилося і в п. 1 ч. 1 ст. 69 КПК України 1960 р., відповідно до якого священнослужитель міг бути звільнений від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, яка довірила йому відповідні відомості. Зазначена норма зазнавала обґрунтованої критики з боку науковців. Зокрема, наголошувалося, що можливість звільнення священнослужителя від обов'язку зберігати таємницю сповіді суперечить основоположним засадам

християнського віровчення та фактично становить втручання держави у внутрішні справи церкви.

Крім того, дослідники зосереджували увагу на тому, що канонічне право категорично забороняє священнослужителям розголошувати інформацію, отриману під час сповіді, під загрозою застосування суворих церковних санкцій. Відповідно до положень Духовного регламенту, священнослужитель за розголошення гріхів, почутих на сповіді, може бути позбавлений духовного сану.

Отже, таємниця сповіді повинна розглядатися як абсолютний різновид професійної таємниці, що виключає можливість звільнення священнослужителя від обов'язку її збереження за будь-яких обставин. У зв'язку з цим обгрунтовано видається висловлена у науці кримінального процесу пропозиція щодо виключення з ч. 3 ст. 65 чинного КПК України посилання на п. 5 ч. 2 цієї статті. Священнослужитель не може бути звільнений від обов'язку зберігати таємницю сповіді навіть за наявності згоди особи, яка довірила йому відповідні відомості [3, с. 71–72].

У абз. 2 п. IX.2 Соціальної концепції Української православної церкви наголошується, що навіть з метою сприяння діяльності правоохоронних органів священнослужитель не має права порушувати таємницю сповіді чи іншу охоронювану законом таємницю, зокрема таємницю усиновлення. Таким чином, конфіденційність інформації, отриманої під час здійснення духовного служіння, розглядається як безумовний морально-правовий обов'язок священнослужителя, що не може бути обмежений інтересами кримінального переслідування чи державного контролю.

Водночас абз. 4 п. IX.2 зазначеної Концепції акцентує увагу на особливій пастирській відповідальності священнослужителя у випадках, коли під час сповіді йому стає відомо про підготовку злочину. Документ підкреслює, що, безумовно дотримуючись таємниці сповіді, священнослужитель повинен вживати всіх можливих заходів для недопущення реалізації злочинного наміру. Особливе значення це положення має у випадках загрози життю та здоров'ю людей, зокрема при підготовці терористичних актів, масових убивств або виконанні злочинних наказів у воєнний час.

Соціальна концепція виходить із необхідності поєднання принципу абсолютної конфіденційності сповіді з моральним обов'язком запобігання тяжким злочинам. У зв'язку з цим священнослужитель зобов'язаний спонукати особу, яка

сповідається, до щирого каяття та добровільної відмови від реалізації злочинного наміру. Якщо ж такі пастирські заходи не дають результату, допускається можливість попередження потенційних жертв про небезпеку за умови нерозголошення імені сповідника та будь-яких відомостей, що можуть сприяти встановленню його особи [4, с. 90–91].

Д. А. Аббасова вважає, що таємниця сповіді у світському суспільстві не є абсолютною, тому положення ч. 3 ст. 65 КПК України про можливість звільнення священнослужителя від обов'язку зберігати професійну таємницю за згодою особи, яка її довірила, слід зберегти. Водночас священнослужитель не може з власної ініціативи повідомляти про кримінальне правопорушення чи давати показання, оскільки це суперечить релігійно-етичним нормам. Натомість Л. Д. Удалова та В. В. Король виступають за виключення цієї норми з КПК України. На їхню думку, таємниця сповіді має сакральний характер і не може бути порушена навіть за згодою вірянина, адже це підриває свободу совісті та довіру до інституту сповіді [1, с. 5].

Отже, свідоцький імунітет священнослужителя є важливою гарантією забезпечення свободи совісті, віросповідання та права на конфіденційність сповіді у кримінальному процесі. Норми КПК України та спеціального законодавства загалом спрямовані на охорону таємниці сповіді, забороняючи допит священнослужителів щодо відомостей, отриманих під час здійснення духовного служіння. Водночас положення ч. 3 ст. 65 КПК України, яке допускає можливість звільнення священнослужителя від обов'язку зберігати таємницю сповіді за згодою особи, яка сповідалася, залишається предметом наукових дискусій.

Список використаних джерел

1. Гольдберг Н. О. Таємниця сповіді як різновид свідоцького імунітету у кримінальному судочинстві. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2026. С. 1–7.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>.

3. Поляк У. Ю. Деякі питання свідоцького імунітету у кримінальному процесі. *Національна юриспруденція в умовах глобалізації*: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Тернопіль, 2017. С. 70–73.

4. Навроцька В. В. Свідоцький імунітет священнослужителя у кримінальному судочинстві. *Соціально-правові студії*. Вип. 3 (5). 2019. С. 88–96.

Горова Інна Сергіївна,
здобувач вищої освіти Полтавського
юридичного інституту Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник:
асистент кафедри кримінального права
та кримінально-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
доктор філософії
Жигилій Дарія Лазимівна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОПУСТИМОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У сучасних умовах активної цифровізації суспільних відносин електронні докази набувають особливого значення у кримінальному провадженні, оскільки значна частина суспільно небезпечних діянь супроводжується використанням електронних засобів комунікації, інформаційних систем та мережі Інтернет. Саме тому вважаємо за необхідне проаналізувати законодавчі підходи та судову практику з приводу допустимості електронних доказів у кримінальному провадженні.

Передусім слід зауважити, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) не містить визначення категорії «електронні докази». Відповідно до ч. 1 ст. 99 КПК України поняття «документи» охоплює матеріальні носії, що містять відомості, у тому числі й електронні дані – фотозйомки, звукозаписи, відеозаписи та інші носії інформації (зокрема й комп’ютерні дані) [1]. Отже, фактично законодавець відносить електронні докази до категорії «документи», що допускає їх використання для встановлення наявності чи відсутності фактів та обставин у кримінальному провадженні.

Важливим етапом у розвитку правового регулювання електронних доказів стала законодавчі ініціатива від 1 вересня 2020 року щодо внесення змін до КПК України з метою підвищення ефективності протидії кіберзлочинності та врегулювання питань використання електронних доказів.

Законопроект передбачав закріплення електронних доказів як самостійного процесуального джерела доказування та запровадження ст. 100-1, у якій електронний доказ визначався як інформація в електронній (цифровій) формі, що містить відомості, здатні підтвердити факт або обставини, які підлягають встановленню в межах кримінального провадження. Відповідно до проекту Закону, до електронних доказів пропонувалося відносити, зокрема: електронні документи, у тому числі текстові файли, графічні зображення, схеми, фотографії, відео- та аудіозаписи; віртуальні активи; вебсайти та окремі вебсторінки; текстові, мультимедійні й голосові повідомлення; метадані; бази даних; іншу інформацію, зафіксовану в електронній (цифровій) формі [2]. Попри те, що цей законопроект знято з розгляду, сама ініціатива підтверджує усвідомлення законодавцем потреби адаптування кримінального процесу до цифрових реалій. Водночас зняття його з розгляду призводить до виникнення низки проблем під час визначення допустимості електронних доказів у кримінальному провадженні.

У правозастосовній практиці сформувався підхід, за якого електронна інформація набуває статусу доказу у кримінальному провадженні за умови її отримання з належного джерела, уповноваженим суб'єктом і з дотриманням встановленого процесуального порядку. Належним суб'єктом збирання цифрових доказів є особа, уповноважена на здійснення досудового розслідування або відповідної процесуальної дії, а також спеціалісти, залучені для технічного забезпечення фіксації та вилучення даних, що гарантує законність походження доказу. Важливе значення має і правильний спосіб збирання, який передбачає дотримання процесуальних процедур та застосування технічних засобів, що забезпечують цілісність і достовірність електронної інформації. Лише за таких умов цифрові докази можуть бути визнані допустимими та використані для встановлення обставин кримінального правопорушення [3, с. 102–103].

З огляду на це, слід зосередити увагу на постановках Верховного Суду у справі № 208/2160/18 від 25 вересня 2023 року та у справі № 554/5090/16-к від 29 березня 2021 року, у яких суд визначив, що електронні докази слід відносити до документів, а матеріальні носії, на яких така інформація зберігається, – до речових доказів. Причому Верховний Суд визначив, що характерною рисою електронного доказу є відсутність прив'язки до конкретного матеріального носія [4; 5].

Упродовж тривалого часу в правозастосовній практиці існували труднощі щодо визнання електронних доказів допустимими. Водночас допустимість електронного документа не може заперечуватися виключно з огляду на його цифрову форму, що прямо закріплено у ч. 2 ст. 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг». Згідно зі ст. 7 цього Закону, у разі зберігання електронного документа на кількох електронних носіях кожний його примірник визнається оригіналом. Один і той самий електронний документ може одночасно існувати на різних носіях, а всі екземпляри, ідентичні за змістом, вважаються оригінальними та можуть відрізнятися лише датою і часом створення. Визначення електронного документа як оригіналу здійснюється уповноваженою особою, яка його створила [6].

Отже, електронні докази є невід'ємним елементом сучасного кримінального провадження та зумовлені цифровізацією суспільних відносин. За відсутності нормативного визначення поняття «електронних доказів» у судовій практиці сформувався підхід, за якого їх відносять до документів, а матеріальних носіїв, на яких зберігається інформація до речових доказів.

Відсутність чіткої регламентації порядку збирання, фіксації та перевірки автентичності електронних доказів зумовлює низку прогалин та колізій, наприклад, коли однакові за змістом електронні докази можуть по-різному оцінюватися судами, з огляду на вставлення різної правової природи.

З огляду на це вважаю за необхідне закріплення на законодавчому рівня поняття «електронних доказів», їх процесуального статусу тощо, що сприятиме ефективності здійснення кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 13 квіт. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17>.

2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю та використання електронних доказів: Проект Закону України від 01 верес. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4229-IX>.

3. Мірошніченко А. О., Забудський О. П., Юр'єв Д. С. Електронні докази в кримінальному провадженні: практика застосування. *Universum*. № 28. 2026. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/2373/2413>.

4. Постанова Верховного суду у справі № 208/2160/18 від 25 верес. 2023 р. про вчинення засудженим кримінального правопорушення. Судові рішення. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113817314>.

5. Постанова Верховного суду у справі № 554/5090/16-к від 29 берез. 2021 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96074938>.

6. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України № 851-IV від 22 трав. 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>.

Ковтун Денис Олександрович,
здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор
Зарубей Вікторія Володимирівна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах розвитку інформаційних технологій електронні засоби комунікації стали невід'ємною складовою суспільного життя, а цифрова інформація – важливим джерелом доказів у кримінальному провадженні. Особливої актуальності питання використання електронних доказів набуло після запровадження в Україні воєнного стану, оскільки значна частина кримінальних правопорушень, пов'язаних із колабораційною діяльністю, державною зрадою, поширенням інформації про переміщення Збройних Сил України, координацією диверсійних дій та воєнними злочинами, здійснюється саме за допомогою цифрових технологій та месенджерів.

Сучасний етап розвитку кримінального процесуального законодавства України характеризується стрімкою цифровізацією процесу доказування, що особливо актуалізувалося в умовах воєнного стану. Повномасштабна збройна агресія російської

федерації проти України спричинила значне збільшення кількості кримінальних проваджень, у яких ключове значення мають електронні (цифрові) докази, а саме: листування у месенджерах Telegram, Signal, WhatsApp, фото- та відеофайли, GPS-дані, хмарні сховища, метадані та інші цифрові сліди [3].

Нині Кримінальний процесуальний кодекс України прямо не містить окремого визначення поняття «електронний доказ», однак відповідно до ст. 84 КПК України доказами у кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [1]. Водночас практика досудового розслідування та судового розгляду демонструє, що цифрові джерела інформації фактично стали самостійним видом доказової інформації. На цьому зосереджують увагу сучасні науковці, які акцентують на необхідності нормативного закріплення поняття електронних доказів саме у кримінальному процесі [2].

В умовах воєнного стану особливого значення набуло використання месенджерів Telegram, Signal та WhatsApp як джерел доказової інформації. Через зазначені платформи здійснюється координація диверсійної діяльності, передача інформації про переміщення Збройних Сил України, поширення колабораційної діяльності та комунікація між учасниками злочинних груп. Саме тому правоохоронні органи дедалі частіше використовують переписки, скріншоти чатів, аудіоповідомлення та цифрові журнали активності як джерела доказів [3].

Водночас однією з ключових проблем залишається автентичність електронних доказів. Скріншоти листувань можуть бути змінені шляхом редагування, а цифрові файли – модифіковані без видимих ознак втручання. У зв'язку з цим особливого значення набуває використання технічних способів фіксації цифрової інформації, зокрема створення hash-сум, проведення комп'ютерно-технічних експертиз, фіксація метаданих файлів та застосування спеціалізованого програмного забезпечення під час проведення огляду електронних носіїв інформації [4; 5].

Крім того, у практиці досудового розслідування дедалі частіше використовують хмарні-докази – інформацію, що зберігається у хмарних сервісах Google Drive, iCloud, Dropbox тощо. Особливістю таких доказів є те, що фізично вони можуть

перебувати за межами України, що ускладнює процедуру отримання доступу до них. За умов воєнного стану ця проблема набуває особливої актуальності через необхідність оперативного отримання інформації у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів, колабораційної діяльності та державної зради [3].

Важливим аспектом є також забезпечення балансу між інтересами національної безпеки та дотриманням прав людини. В умовах воєнного стану держава отримала ширші повноваження щодо втручання у приватне спілкування громадян, однак таке втручання повинно відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності. Використання цифрових доказів, отриманих із порушенням процесуального порядку, може стати підставою для визнання їх недопустимими відповідно до ст. 86 КПК України.

Прикладом використання електронних доказів в кримінальному провадженні може слугувати постанова Верховного Суду від 2 квітня 2026 року у справі № 607/6413/23. У зазначеному рішенні суд фактично сформував підхід до розуміння електронних (цифрових) доказів у кримінальному провадженні, особливо у справах щодо злочинів проти основ національної безпеки України. Верховний Суд зазначив, що основними доказами у таких кримінальних провадженнях можуть виступати матеріали фотозйомки, аудіо- та відеозаписи, комп'ютерні дані, інформація з відкритих інтернет-джерел, соціальних мереж, а також дані із закритих мереж, зокрема приватних месенджерів Telegram, Signal, WhatsApp та особистого листування з використанням мобільних телефонів чи комп'ютерної техніки [6].

Особливо важливим є те, що Верховний Суд визнав можливість використання інформації, отриманої як із відкритих джерел, так і з приватних електронних комунікацій, за умови дотримання вимог кримінального процесуального законодавства щодо належності, допустимості та достовірності доказів. Суд також зауважив, що інформація, отримана з відкритих джерел, сама по собі не завжди є готовим доказом, однак після належної процесуальної фіксації та перевірки може трансформуватися у повноцінний доказ у кримінальному провадженні.

На нашу думку, така правова позиція Верховного Суду має важливе значення, оскільки нині значна частина кримінально-протиправної діяльності здійснюється із застосуванням цифрового середовища. Передача інформації про переміщення

Збройних Сил України, координація диверсійної діяльності, поширення проросійських матеріалів і комунікація між співучасниками злочинів часто відбувається через месенджери та соціальні мережі. Саме тому електронні докази фактично стали одним із ключових джерел доказової інформації в сучасному кримінальному процесі.

Отже, використання електронних доказів у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану є одним із найактуальніших напрямів розвитку сучасного кримінального процесу. Подальше вдосконалення законодавства має бути спрямоване на нормативне визначення поняття електронних доказів, встановлення єдиних стандартів їх фіксації та зберігання, а також забезпечення належного процесуального контролю за використанням цифрової інформації під час досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI : станом на 1 квіт. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Фігурський В. М. Докази в електронній формі у кримінальному провадженні. *Галицькі студії: Юридичні науки*. Home Page. URL: https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-4-14.

3. Романюк В. В., Фоміна Т. Г. Порядок збирання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях про колабораційну діяльність. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. URL: https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/261?utm_source.

4. Гришук В. Р. Електронні (цифрові) дані у кримінальному провадженні: від електронного сліду до доказу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. Home Page. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.9>.

5. Рогатинська Н. З., Летняк І. Електронні докази у кримінальному провадженні: проблеми збирання та оцінки допустимості. *Наукові записки. Серія «Право»*. 2025. № 18. С. 196–201. <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2025-18-196-201>.

6. Постанова ВГСУ від 2 квіт. 2026 р. у справі № 607/6413/23. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_vgsu_vid_02_04_2026_roku_u_spravi_607_6413_23/.

Коржсинський Роман Вадимович,
здобувач вищої освіти
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник:
доцент кафедри кримінального права
та процесу Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова
Хмелевська Наталя Володимирівна

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ ЮВЕНАЛЬНОГО ПРОКУРОРА В СУДОВОМУ РОЗГЛЯДІ СПРАВ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Сучасний розвиток кримінального судочинства в Україні характеризується посиленою увагою до захисту прав і законних інтересів неповнолітніх. Особливу роль у цьому процесі відіграє ювенальний прокурор, який забезпечує дотримання принципу найкращих інтересів дитини під час судового розгляду. Актуальність теми зумовлена необхідністю вдосконалення правових та організаційних засад участі прокурора у справах щодо неповнолітніх. Специфіка діяльності ювенального прокурора визначається віковими, психологічними та соціальними особливостями неповнолітніх осіб. Метою дослідження є аналіз особливостей участі ювенального прокурора у судовому розгляді та визначення його процесуальних функцій. Дослідження цієї теми має важливе значення для підвищення ефективності захисту прав неповнолітніх у кримінальному процесі.

П. І. Пархоменко стверджує, що роль прокурора в системі правосуддя, дружнього до дитини, не повинна обмежуватися виключно кримінальною юстицією, а має охоплювати ширшу сферу захисту прав дитини. Автор підтримує підхід, згідно з яким діяльність прокурора є комплексною та спрямованою на забезпечення правопорядку й недопущення порушень прав дітей. Водночас акцентовано, що у кримінальному провадженні прокурор відіграє важливу роль у реалізації принципу найкращих інтересів дитини, який передбачає пріоритет реабілітації та виховного впливу над каральними заходами. Також зазначено, що міжнародні стандарти та національна практика орієнтують прокурора на застосування дружніх до дитини підходів не лише щодо неповнолітніх правопорушників, а й потерпілих і свідків.

Тому діяльність ювенального прокурора набуває комплексного характеру та спрямовується на всебічний захист прав дитини в процесі судового розгляду, що логічно продовжує дослідження особливостей його участі у справах щодо неповнолітніх [1, с. 35].

В. В. Дараган та О. О. Юхно зауважують, що процесуальні повноваження ювенального прокурора щодо реагування охоплюють як досудову стадію, так і судовий розгляд, що набуває особливого значення у справах за участю неповнолітніх. У разі, якщо дитина не може самостійно захистити свої права, а законні представники не забезпечують належного захисту, ювенальний прокурор уповноважений здійснювати представництво її інтересів у суді. Причому він зобов'язаний оперативно реагувати на будь-які порушення прав неповнолітніх, зокрема у разі неналежних умов утримання, обмеження права на захисника чи застосування незаконного впливу, використовуючи як процесуальні, так і організаційні механізми впливу. Автори зосереджують увагу на тому, що ефективність діяльності ювенального прокурора переважно залежить не лише від обсягу наданих йому повноважень, а й від рівня професійної ініціативи, а також взаємодії з іншими суб'єктами захисту прав дитини. В умовах воєнного стану така діяльність ускладнюється обмеженими ресурсами, зростанням кількості випадків порушення прав дітей та підвищеними ризиками їх віктимізації. Це, своєю чергою, актуалізує необхідність посиленого прокурорського контролю за дотриманням процесуальних гарантій, особливо під час судового розгляду [2, с. 556–557].

У цьому контексті, як зазначають В. В. Дараган та О. О. Юхно, особливого значення набуває дотримання ювенальним прокурором вимог ст. 351–354 КПК України під час допиту неповнолітніх у судовому розгляді. Зокрема, порядок допиту визначається з урахуванням процесуального статусу дитини (свідка, потерпілого чи обвинуваченого) та передбачає обов'язкове забезпечення її процесуальних гарантій. Ювенальний прокурор повинен контролювати, щоб допит неповнолітнього здійснювався у присутності законного представника, педагога або психолога, а також щоб форма й зміст запитань відповідали віковим і психологічним особливостям дитини. Важливим аспектом є недопущення повторних допитів без необхідності, уникнення навідних або травмуючих запитань, а також забезпечення безпечної та сприятливої атмосфери під час судового розгляду. Крім того, прокурор зобов'язаний реагувати на будь-які

порушення встановленого порядку допиту та вживати заходів для захисту прав неповнолітнього, що свідчить про його активну роль у реалізації принципів правосуддя, дружнього до дитини [3].

Окремої уваги й аналізу потребують Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей 2010 року, які визначають місце, роль, а також права, потреби й думку дитини під час судових розглядів і альтернативних процедур. У цих принципах особливий акцент зроблено на необхідності запровадження спеціальних підходів до дітей, які перебувають у конфлікті із законом. Зокрема, у п. 54, 55, 61 наголошується на обов'язковості врахування рівня зрілості, віку, індивідуальних особливостей та потреб дитини під час кожного процесуального розгляду. Також передбачено, що до початку судового розгляду дитина повинна бути ознайомлена з приміщенням суду, його атмосферою, а також із ролями учасників процесу, що сприяє зниженню рівня стресу. Важливим є і те, що судові засідання мають бути адаптовані до тривалості концентрації уваги дитини, передбачати перерви та не бути надмірно тривалими. Невиконання цих вимог може призвести до порушення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що підтверджується практикою Європейського суду з прав людини, зокрема у справі «Т. та V. проти Об'єднаного Королівства», де було встановлено, що надмірний формалізм судового процесу та неврахування віку дітей створюють атмосферу страху і психологічного дискомфорту, що порушує право на справедливий суд. У контексті національного законодавства варто зазначити, що Кримінальний процесуальний кодекс України містить окрему главу 38, яка передбачає особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх і поширюється не лише на підозрюваних чи обвинувачених, а й на неповнолітніх свідків та потерпілих. Водночас Кодекс України про адміністративні правопорушення, попри численні зміни, не містить належної деталізації процедур за участю дітей, обмежуючись лише положенням про представництво їх інтересів законними представниками. У зв'язку з цим особливого значення набуває роль ювенального прокурора, який повинен контролювати дотримання зазначених міжнародних стандартів у національній практиці, забезпечувати створення безпечних і комфортних умов для участі дитини у судовому процесі, а також своєчасно

реагувати на порушення її прав, забезпечуючи реалізацію принципу правосуддя, дружнього до дитини [4, с. 360–361].

Отже, участь ювенального прокурора у судовому розгляді справ щодо неповнолітніх має комплексний і багатоаспектний характер, що зумовлено необхідністю забезпечення найкращих інтересів дитини. Його діяльність виходить за межі формального підтримання обвинувачення та спрямована на реальний захист прав неповнолітніх як учасників кримінального провадження. Важливим є дотримання процесуальних гарантій, зокрема під час допиту, а також контроль за створенням безпечних і сприятливих умов для участі дитини у суді. Значну роль відіграє орієнтація на міжнародні стандарти правосуддя, дружнього до дитини, та їх імплементація у національну практику. Водночас існує потреба у вдосконаленні законодавства та практичних механізмів захисту прав неповнолітніх, особливо в умовах сучасних викликів. Тому ефективна діяльність ювенального прокурора є ключовим елементом забезпечення справедливого та гуманного правосуддя щодо дітей.

Список використаних джерел

1. Пархоменко П. І. Прокурор в системі правосуддя дружнього до дитини. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. «Юриспруденція»*. 2024. № 68. С. 34–38.

2. Дараган В. В., Юхно О. О. Стан наукової розробленості проблем здійснення прокурорського нагляду та судового контролю у кримінальних провадженнях у справах щодо неповнолітніх. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 555–558.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квіт. 2012 р. № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

4. Шорнікова С. О. Правосуддя, дружнє до дитини: шляхи вдосконалення підтримки вразливих осіб у судовій системі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. «Право»*. 2024. Вип. 85, ч. 4. С. 356–363.

Лисенко Богдан Олександрович,
здобувач вищої освіти навчально-
наукового інституту поліцейської
діяльності Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
професор кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, професор
Зарубей Вікторія Володимирівна

ВИКОРИСТАННЯ ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ (OSINT) В ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ВИМІР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Повномасштабна збройна агресія проти України кардинально змінила безпекове середовище, вимагаючи від органів державної влади безпрецедентних заходів реагування. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», захист державного суверенітету, територіальної цілісності та демократичного конституційного ладу є найвищими пріоритетами, що безпосередньо впливають на всі сфери функціонування сектору безпеки і оборони нашої держави [1].

У цьому контексті діяльність органів Національної поліції України, а особливо спеціалізованих підрозділів досудового розслідування, набула принципово нових вимірів та змістового наповнення. Фіксація масових воєнних злочинів, розслідування багатоепізодної колабораційної діяльності, документування правопорушень проти основ національної безпеки та протидія диверсійним загрозам у прифронтових регіонах стали повсякденною, виснажливою реальністю для слідчого корпусу. Однак традиційні методи збирання доказової бази, які безальтернативно передбачають обов'язкову фізичну присутність слідчо-оперативної групи (СОГ) на місці вчинення кримінального правопорушення, в умовах постійних ракетно-артилерійських обстрілів і щільної мінної небезпеки ставлять під пряму загрозу життя поліцейських. Відтак, на рівні керівництва Національної поліції виникла гостра організаційна необхідність перегляду тактичних засад роботи слідчого апарату шляхом

запровадження інноваційних цифрових інструментів, центральне місце серед яких посідає розвідка на основі відкритих джерел (Open Source Intelligence, OSINT).

З позиції організації діяльності органів досудового розслідування, масштабна імплементація OSINT-механізмів дозволяє суттєво оптимізувати процес збирання первинної орієнтувальної та доказової інформації. Класичні алгоритми організації роботи слідчо-оперативної групи, які ґрунтовно досліджувалися провідними науковцями НАВС, зокрема В. В. Зарубей у новітніх фахових виданнях академії, передбачають чіткий розподіл функцій безпосередньо під час фізичного виїзду поліцейських на місце події [2, с. 355].

Проте нині, в умовах гібридного протистояння та високих безпекових ризиків, регламентована відомчими наказами [3] взаємодія між підрозділами майже повністю перемістилася в цифровий простір. До моменту фактичного виїзду СОГ на місце події (наприклад, для фіксації наслідків ракетного удару по цивільній інфраструктурі), слідчий, координуючи свої дії з фахівцями кримінального аналізу, акумулює критичний масив даних дистанційно. За допомогою детального аналізу актуальних супутникових знімків, геолокаційної прив'язки відеоматеріалів із соціальних мереж та моніторингу телеграм-каналів здійснюється дистанційне моделювання обставин кримінального правопорушення. Така проактивна організація слідчої роботи дозволяє не лише завчасно визначити безпечні маршрути підходу до об'єкта, а й сформувати попередню доказову базу ще до безпосереднього контакту з місцем події, що зберігає життя особовому складу.

Водночас найпроблемнішим викликом у цій сфері залишається суворі кримінально-процесуальна легалізація зібраних масивів цифрових даних, оскільки без належного процесуального оформлення аналітична робота втрачає доказовий сенс. Згідно з імперативними положеннями ст. 93 Кримінального процесуального кодексу України (КПК), збирання доказів здійснюється виключно в суворі визначеному процесуальному порядку. Відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК України, електронні матеріали (цифрові фотографії, відеозаписи), отримані з відкритих джерел, набувають статусу електронних документів і є повноцінними джерелами доказів [4].

Однак судова практика безжально засвідчує: для визнання таких матеріалів допустимими доказами слідчий повинен бездоганно дотримуватися процедури фіксації, регламентованої

ст. 104 та ст. 237 КПК України. Складання протоколу огляду речей і документів (зокрема вебсайтів) вимагає від правоохоронця філігранної точності: обов'язкового зазначення повних URL-адрес, точного астрономічного часу доступу до ресурсу та використовуваних IP-адрес. Особливу увагу слід приділяти обчисленню криптографічних хеш-сум завантажених файлів (за алгоритмами MD5 або SHA-256) для беззаперечного підтвердження їхньої незмінності під час подальшого судового розгляду.

З метою подолання зазначених процесуальних бар'єрів та уніфікації підходів до роботи з цифровими доказами на рівні досудового розслідування, українським правоохоронним органам доцільно системно імплементувати визнані міжнародні стандарти, зокрема положення Берклійського протоколу щодо цифрового розслідування з відкритих джерел [5].

Цей фундаментальний документ встановлює чіткі методологічні й технічні межі для збирання та верифікації цифрового контенту у кримінальному провадженні. Застосування стандартів Берклійського протоколу надає можливість українським слідчим поліції алгоритмізувати процес збирання OSINT-даних таким чином, щоб вони стовідсотково відповідали найвищим критеріям допустимості як у національних судах, так і в Міжнародному кримінальному суді в Гаазі. Підсумовуючи викладене, слід наголосити, що адаптація органів досудового розслідування Національної поліції України до надскладних викликів воєнного стану неможлива без глибокого симбіозу цифрових технологій та дотримання процесуальної форми. Опанування курсантами та діючими слідчими методів OSINT є критично необхідним кроком для забезпечення принципу невідворотності покарання за вчинені воєнні злочини.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

2. Кримінальний процес : підручник / О. Ю. Хаблю, Г. М. Степанова, В. В. Зарубей та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 870 с.

3. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : наказ МВС України від 6 лип.

2017 р. № 570. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

5. Берклійський протокол щодо цифрового розслідування з відкритих джерел : практ. керівництво. Женева : Управління Верховного комісара ООН з прав людини, 2022. 101 с. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-12/HR-PUB-20-2-UKR.pdf>.

Литвиненко Володимир Максимович,

здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Мельник Оксана Вікторівна

ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ В РЕАЛІЯХ ВОЄННОГО СЬОГОДЕННЯ: РЕСУРСНИЙ ВИМІР

Закон сліпий, але адвокат – це той, хто відкриває йому очі на обставини справи, які могли б залишитися непоміченими.

Вказаний крилатий вислів описує фундаментальну суть правосуддя та критично важливу роль захисника у судовому процесі. Образ «сліпого закону» походить від давньогрецької міфології, а саме від Феміди – богині правосуддя із пов'язкою на очах, що символізує неупередженість і рівність усіх перед законом. Сторони вільні в поданні своїх доказів перед судом.

Введення правового режиму воєнного стану стало однією з нагальних проблем сьогодення, таке рішення змусило адаптуватися всю правову систему країни до нових реалій, адвокатура також зазнала суттєвих змін, але не зважаючи на це намагається забезпечити свою діяльність під час війни. Основними викликами для неї стали мобілізація та міграційні

процеси, через останні збільшилася кількість внутрішньо переміщених осіб, частина яких потребує правової допомоги.

Тема є актуальною через збільшення звернень на правову допомогу та збільшення кількості так званих військових адвокатів у країні. Відповідно до ст. 4 ч. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» діяльність адвоката України дає змогу здійснювати свою адвокатську діяльність на всій території України [1].

О. Литвин зазначає, що в умовах воєнного стану актуальною є дистанційна правова допомога населенню, яка стає в нагоді, коли громадяни знаходяться у віддалених районах від обласних центрів або за станом здоров'я, чи з інших особистих підстав не мають можливості на особисту зустріч. З цією метою створені спеціальні електронні застосунки, через які можливо проводити онлайн-консультації [2, с. 78].

З огляду на це, варто зазначити, що дистанційна правнича допомога забезпечує ефективну роботу з клієнтами, які не можуть звернутися до адвоката в офлайн-форматі, що призводить до збільшення кількості клієнтів адвоката.

Про військових адвокатів, якщо говорити детальніше про справи, якими займається такий адвокат, то це справи, які пов'язані з присвоєнням статусу учасника бойових дій, справам по дезертирству, оскарженням рішень військово-лікарської комісії тощо, але значна частина звернень до таких адвокатів відбувається через неправомірні дії працівників територіальних центрів комплектування. У деяких випадках це змушує адвоката приїжджати до самого центру та вирішувати питання безпосередньо з працівниками на місці.

14 травня Генеральний прокурор Руслан Кравченко, перебуваючи на Міжнародному форумі адвокатів «Kharkiv Unbreakable 2026» заявив: «Я глибоко поважаю адвокатуру. Право на захист – безумовне. Без сильної адвокатури немає справедливого правосуддя. Більшість адвокатів професійно, чесно і гідно виконують свою роботу. Саме вони формують довіру до професії» [3]. Визнання заслуг адвокатури є безсумнівним, особливо під час воєнного стану. Аксіологічне значення їх роботи важко недооцінити.

Водночас, як і в будь-якій людській діяльності, є адвокати, «для кого посвідчення стало прикриттям для корупції, шахрайства і торгівлі впливом. Ми системно бачимо зриви судових процесів, фіктивні клопотання, маніпуляції авторозподілом і демонстративну неповагу до суду» [3].

Отже, введення режиму воєнного стану в Україні суттєво вплинуло на функціонування адвокатури, змусивши її адаптуватися до дистанційних форм надання правничої допомоги та підвищувати кваліфікацію у справах, пов'язаних із військовою сферою. Однак, попри це, актуальним залишається питання контролю за виконанням адвокатами своїх професійних обов'язків і дотриманням правил адвокатської етики.

Як зазначено в ст. 6 Правил адвокатської етики, «в своїй професійній діяльності адвокат зобов'язаний протистояти будь-яким спробам посягання на його незалежність, бути мужнім і принциповим у виконанні своїх професійних обов'язків, відстоюванні професійних прав, гарантій адвокатської діяльності та їх ефективному використанні в інтересах клієнта... Національна асоціація адвокатів України, органи адвокатського самоврядування в межах своєї компетенції та повноважень захищають його професійні права та законні інтереси, вживають заходів з забезпечення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності» [4].

Як і будь-яка людська діяльність, робота адвоката в сучасних умовах є проблематичною щодо належного державного фінансування системи БПД, оскільки основне державне фінансування направлене на забезпечення потреб Збройних Сил України, роботи комунальних служб та інше. Також бракує кадрового забезпечення з надання БПД. Багато юристів-професіоналів, а саме адвокатів, які співпрацювали з центрами безоплатної вторинної правової допомоги, виїхали з України, стали внутрішньо переміщеними особами або воюють у лавах Збройних Сил України [2, с. 174].

Усе це зумовлює гостру потребу в пошуку альтернативних джерел фінансування та нових інструментів залучення кадрів для збереження стабільності системи БПД.

Водночас значну кількість праць учених присвячено визначенню й аналізу моральних засад діяльності учасників кримінального провадження, а також забезпеченню та захисту їхніх прав. На цих питаннях буде зосереджено увагу в наступних публікаціях [5; 6].

Список використаних джерел

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.

2. Литвин О. Л. Особливості надання безоплатної правової допомоги населенню в умовах воєнного стану. *Знання європейського права*. 2022. № 2. С. 76–81.

3. Кравченко Р. [Допис у фейсбук щодо засудження вбивці тварини на 5 років] / Офіційна сторінка Руслана Кравченка. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/share/1BBhBRbZnK>.

4. Правила адвокатської етики : Правила; 3-тєд адвокатів України від 9 черв. 2017 р. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>.

5. Мельник О. В. Моральні засади доказування у досудових стадіях кримінального процесу України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2006. 222 с.

6. Семотюк С. Д., Мельник О. В. До питання визначення моральних засад предмету доказування у кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх потерпілих. *Наукові перспективи*. 2024. № 3 (45). С. 887–897. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-3\(45\)-887-896](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-3(45)-887-896).

Мазуренко Єлизавета Олегівна,

здобувач вищої освіти комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»

Науковий керівник:

доцент кафедри комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського», кандидат юридичних наук, доцент

Супрун-Ковальчук Тетяна Миколаївна

ПОНЯТТЯ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Ефективність досудового розслідування безпосередньо залежить від якості та законності збирання доказів. Провідне місце в цьому процесі посідають слідчі (розшукові) дії, які є основним інструментом пізнання істини у кримінальному провадженні.

Кримінальний процесуальний кодекс України містить поняття слідчих (розшукових) дій. Відповідно до ч. 1 ст. 223 КПК слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [1]. Таким чином, законодавець зробив спробу наблизити слідчі (розшукові) дії як один із основних способів збирання доказів, до процесу доказування у кримінальному провадженні, пов'язавши ці процесуальні категорії одним спільним завданням – отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів.

Назвавши дії слідчими (розшуковими), законодавець визнав, що неможливо обмежитись лише пізнавальними і процесуальними сторонами характеру цих дій. Проте розшукова спрямованість має зовсім не другорядне значення. Адже уповноважена особа, проводячи слідчі (розшукові) дії, в першу чергу здійснює розшук фактичних даних, які мають значення у конкретному кримінальному провадженні.

Під час визначення поняття слідчих (розшукових) дій слід зосередити увагу й на існуванні інших дій слідчого, які не пов'язані з отриманням (збиранням) доказів або перевіркою вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Залежно від характеру такі дії слідчого слід називати «процесуальні дії» або «інші дії» слідчого.

Отже, слідчі (розшукові) дії – це регламентовані кримінальним процесуальним законом процесуальні дії, які здійснюються уповноваженою особою і є сукупністю пошукових, пізнавальних і засвідчуючих операцій, спрямованих на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [2].

Водночас для повного осмислення природи слідчих (розшукових) дій необхідно не лише з'ясувати їхній зміст, а й проаналізувати внутрішню структуру та послідовність їх реалізації. Саме через чітку стадійність забезпечується законність та ефективність кожного окремого заходу. З огляду на це, система слідчих дій у розгорнутому вигляді складається з трьох етапів, кожен з яких поділяється на підетапи: початковий, проміжний та завершальний.

Початковий етап складається з двох видів діяльності з підготовки слідчої дії. До нього входять етапи попередньої та додаткової підготовчої діяльності. Перший вид підготовчої діяльності здійснюється до того, як слідчий вступає в процес безпосередньої взаємодії з об'єктом (ідеться про підготовку на

робочому місці слідчого, що часто не збігається з місцем розшуку об'єкта). Щодо додаткової підготовки дії, то вона здійснюється на місці його провадження. Починаючись у момент вступу слідчого в контакт із об'єктом тактичного впливу, вона триває аж до початку безпосереднього провадження.

Проміжний етап – предметна взаємодія слідчого з допитуваним, зумовлена цілями й завданнями цієї дії. Завершується слідча дія етапом, у межах якого протікає після проваджувальна діяльність. На цьому етапі завершується процес інформаційної взаємодії слідчого й об'єкта (проводиться упакування вилучених предметів, бесіда слідчого з допитаною особою про можливий виклик для додаткового допиту, що планується очна ставка з його участю.)

Завершальний етап – проводиться діяльність, спрямована на створення належних умов, які забезпечують досягнення цілей наміченої дії. Він починається після того, як, побудувавши, проаналізувавши й оцінивши уявну модель сформованої ситуації, слідчий, у провадженні якого перебуває кримінальна справа або інша уповноважена на те посадова особа (прокурор, який проводить нагляд за слідством, керівник слідчого підрозділу й ін.), ухвалюють рішення щодо проведення відповідної дії. Аналіз уявної моделі ситуації дає змогу визначити наявність пошуково-пізнавальної проблеми, для вирішення якої потрібне проведення якої-небудь дії або комплексу дій. В останньому випадку визначається послідовність проведення дій і приймається рішення про те, яка дія є першочерговою.

Види слідчих дій:

- слідчий огляд та освідування;
- допит та очна ставка;
- обшук;
- затримання та арешт;
- пред'явлення для впізнання;
- слідчий експеримент;
- використання спеціальних знань під час розслідування злочинів [3].

Отже, слідчі (розшукові) дії є основою процесу доказування у кримінальному провадженні. Їх значення полягає не лише у формальному застосуванні процесуальних повноважень, а й у гармонійному поєднанні розшукових, пізнавальних та фіксуючих складових. Ефективність таких дій безпосередньо залежить від дотримання чіткої поетапності: від ретельної підготовки на початковому етапі до належного

процесуального оформлення отриманих результатів на завершальному. Усвідомлення структури та різновидів слідчих дій дає змогу уповноваженим особам не лише збирати фактичні дані, а й забезпечувати їхню допустимість і достовірність, що відіграє ключову роль у досягненні справедливого правосуддя.

Список використаних джерел

1. Кримінально процесуальний кодекс України: Закон України від 1 серп. 2025 р. № 4560-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Національна академія внутрішніх справ, кафедра кримінального процесу мультимедійний навчальний посібник «кримінальний процес»: Провадження слідчих (розшукових) дій. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/public_html/lections/lection10_1.html.

3. Мего-Інфо – Юридичний портал №1: Етапи та види слідчих дій. URL: <https://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/11-%D0%B5%D1%82%D0%B0%D0%BF%D0%B8-%D1%82%D0%B0-%D0%>.

Парчевська Олександра Олексіївна,

здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту поліцейської діяльності

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

професор кафедри кримінального процесу,

кандидат юридичних наук, професор

Зарубей Вікторія Володимирівна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія проти України спричинила необхідність адаптації кримінального процесу до нових умов функціонування держави. Одним із найпомітніших напрямів трансформації стало активне використання дистанційних форм участі у кримінальному провадженні, зокрема проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції. У сучасних умовах такий інструмент перестав бути винятком і фактично перетворився на один із механізмів забезпечення безперервності здійснення правосуддя.

Правове регулювання застосування відеоконференції у кримінальному провадженні здійснюється передусім положеннями Кримінального процесуального кодексу України. Відповідно до ст. 336 КПК України судове провадження може здійснюватися дистанційно у випадках неможливості безпосередньої участі особи, необхідності забезпечення безпеки учасників, оперативності розгляду, а також у зв'язку із введенням воєнного стану [1]. Умови воєнного стану об'єктивно змінили підходи до реалізації процесуальних прав учасників кримінального провадження. Переміщення населення, обмеження транспортного сполучення, загрози ракетних ударів, перебування учасників процесу в різних регіонах держави та необхідність забезпечення безпеки суддів, прокурорів, захисників і свідків стали чинниками, що зумовили ширше використання дистанційних технологій [2]. Особливістю чинного законодавства є те, що після внесення змін до ст. 336 КПК України було прямо передбачено можливість проведення дистанційного судового провадження у зв'язку із введенням воєнного стану. Крім того, законодавець дозволив у певних випадках проводити судові засідання навіть за відсутності згоди обвинуваченого на дистанційну участь, якщо це зумовлено умовами воєнного стану [1].

Водночас цифровізація кримінального процесу породжує низку дискусійних питань. Насамперед ідеться про забезпечення права особи на справедливий суд та права на захист. Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує кожному право бути вислуханим судом та ефективно брати участь у провадженні [2]. У практичній площині застосування відеоконференцій породжує декілька проблем. По-перше, технічні збої можуть перешкоджати належному сприйняттю доказів і реалізації права на безпосередню участь. По-друге, виникають питання підтвердження особи учасника та гарантування того, що під час дистанційної участі на нього не здійснюється сторонній вплив. По-третє, складним залишається питання конфіденційності спілкування між захисником і підзахисним [3].

Посилену увагу слід зосередити на досудовому розслідуванні. Стаття 232 КПК України передбачає можливість проведення допиту та окремих інших процесуальних дій у режимі відеоконференції під час досудового розслідування. Такий механізм має важливе значення для документування кримінальних

правопорушень в умовах обмеженого доступу до окремих територій або неможливості фізичного прибуття учасників.

З огляду на актуальність кримінального провадження у режимі відеоконференції в умовах воєнного стану, доцільним є подальше впровадження системи Custody Records у функціонування органів досудового розслідування, якій властива значна кількість переваг. Проте насамперед слід зауважити, що ця система зменшує ризик здійснення тиску та протиправного впливу на учасників у процесі кримінального провадження в дистанційному режимі. За допомогою розробки Custody Records здійснюється електронне фіксування дій, які вчиняються із затриманими особами. За умови дієвого впровадження та функціонування ця система допомагає захистити як затриманих осіб від неправомірних дій службових осіб, так і самих правоохоронців від безпідставних обвинувачень [3, с. 216].

Водночас застосування відеоконференцій не має сприйматися як абсолютна заміна принципу безпосередності судового розгляду. Безпосереднє дослідження доказів залишається одним із фундаментальних принципів кримінального процесу, а дистанційні форми мають використовуватись лише тоді, коли вони не створюють істотного обмеження процесуальних гарантій.

Перспективним напрямом розвитку кримінального процесу є подальша інтеграція дистанційних технологій із функціонуванням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи, удосконалення електронної ідентифікації учасників процесу та створення єдиних технічних стандартів проведення відеоконференцій. Також доцільним видається нормативне врегулювання алгоритмів реагування на технічні перешкоди під час судового засідання. Отже, використання відеоконференції під час кримінального провадження в умовах воєнного стану стало необхідним елементом забезпечення доступу до правосуддя та підтримання безперервності діяльності судової системи. Разом із тим ефективність такого механізму безпосередньо залежить від дотримання процесуальних гарантій, технічної надійності та забезпечення балансу між оперативністю провадження й правом особи на справедливий суд.

Список використаних джерел

1. Кримінально-процесуальний кодекс України : Кодекс України від 28 груд. 1960 р. № 1001-05 : станом на 19 листоп. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 4 листоп. 1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

3. Слотвінська Н., Слобода Н. Особливості дистанційного кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2023. С. 213–220.

Хоменко Вікторія Станіславівна,
здобувач вищої освіти Навчально-
наукового інституту права Державного
податкового університету
Науковий керівник:
доцент кафедри кримінального права
та процесу Навчально-наукового
інституту права Державного
податкового університету, кандидат
юридичних наук, доцент
Лопашук Дмитро Іванович

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України особливого значення набуває ефективне функціонування системи кримінальної юстиції. Запровадження воєнного стану спричинило необхідність внесення змін до кримінального процесуального законодавства з метою забезпечення безперервності здійснення досудового розслідування та судового провадження. Водночас важливим завданням держави залишається дотримання прав і свобод людини навіть в умовах особливого правового режиму [1, с. 1].

Однією з ключових особливостей здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану стало суттєве спрощення окремих процесуальних процедур та адаптація діяльності правоохоронних органів до надзвичайних умов. Після запровадження воєнного стану значна частина території України опинилася в зоні активних бойових дій або тимчасової окупації, що ускладнило роботу органів досудового розслідування,

прокуратури та судів. Через перебої з електропостачанням, пошкодження телекомунікаційних мереж, обмеження доступу до державних реєстрів та евакуацію працівників правоохоронних органів виникла необхідність оперативного внесення змін до кримінального процесуального законодавства. Саме тому законодавець передбачив спеціальні механізми здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану, які дозволяють забезпечити безперервність досудового розслідування навіть у надзвичайних обставинах [2, с. 1].

Відповідно до положень ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України, у разі відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань рішення про початок досудового розслідування може прийматися слідчими або прокурором шляхом винесення відповідної постанови. Після відновлення доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про кримінальне правопорушення повинні бути невідкладно внесені до реєстру. Таке положення дозволило правоохоронним органам оперативно реагувати на кримінальні правопорушення навіть у випадках, коли доступ до електронних систем був неможливим через воєнні дії. Особливо актуальним це стало для прифронтових територій, де державні органи часто працювали в екстремальних умовах [3, с. 203].

Крім того, у невідкладних випадках події до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань законодавством передбачено можливість проведення огляду місця [4, с. 452]. Це пов'язано з тим, що під час бойових дій існує високий ризик швидкої втрати доказів, знищення слідів кримінального правопорушення або неможливості повторного доступу до місця події через загрозу життю та здоров'ю працівників правоохоронних органів. Наприклад, під час документування наслідків ракетних обстрілів, воєнних злочинів або диверсійних дій правоохоронці змушені діяти максимально швидко для збереження доказової бази. Саме тому законодавець дозволив проведення окремих слідчих дій ще до офіційної реєстрації кримінального провадження.

Важливо зазначити, що в умовах воєнного стану значно зросла кількість кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України. Зокрема, поширеними стали злочини, пов'язані з колабораційною діяльністю, державною зрадою, пособництвом державі-агресору, незаконним поширенням

інформації про переміщення Збройних Сил України, а також воєнні злочини. У зв'язку з цим органи досудового розслідування отримали додаткове навантаження, що також зумовило необхідність спрощення окремих процесуальних процедур і прискорення прийняття процесуальних рішень.

Водночас науковці та правозахисники акцентують, що навіть в умовах воєнного стану держава має дотримуватися основних принципів кримінального провадження, зокрема принципу законності, забезпечення права на захист, презумпції невинуватості та недоторканності прав людини. Надмірне спрощення кримінального процесу може створювати ризики зловживань з боку правоохоронних органів або призводити до порушення процесуальних гарантій учасників провадження. Саме тому важливим завданням законодавця залишається забезпечення балансу між ефективністю кримінального провадження в умовах війни та необхідністю дотримання прав і свобод людини.

Важливою особливістю є також розширення повноважень прокурора. Під час воєнного стану прокурор може виконувати окремі функції слідчого судді у випадках, коли суд не має можливості здійснювати правосуддя через бойові дії або окупацію території. Зокрема, прокурор має право ухвалювати рішення щодо проведення певних слідчих (розшукових) дій та застосування запобіжних заходів. Це дозволяє забезпечити безперервність кримінального провадження, однак водночас викликає дискусії щодо дотримання принципу судового контролю та гарантій прав людини [5, с. 67].

У період дії воєнного стану значно поширилося використання дистанційних технологій під час кримінального провадження. Судові засідання можуть проводитися в режимі відеоконференції, а процесуальні документи нерідко подаються в електронній формі. Такі нововведення сприяють оперативності судового розгляду та безпеці учасників процесу. Водночас на практиці виникають проблеми технічного забезпечення, стабільності зв'язку та забезпечення конфіденційності інформації.

Проте, попри складні умови, держава зобов'язана забезпечувати право особи на захист, справедливий суд і дотримання процесуальних строків. Тому обґрунтованою є тривога деяких науковців і практиків, які вважають, що надмірне спрощення процесуальних процедур може призвести до

порушення конституційних прав громадян. З огляду на це, важливого значення нині набуває застосування в національному судочинстві практик Європейського суду з прав людини та Верховного Суду щодо формування належних підходів до забезпечення співвідношення між інтересами державної безпеки та правами людини [6, с. 125].

Отже, здійснення кримінального провадження на період воєнного стану має низку особливостей, зумовлених необхідністю забезпечення ефективної роботи правоохоронної та судової системи в надзвичайних умовах. Запроваджені законодавчі зміни надали можливість адаптувати кримінальний процес до реалій воєнного часу, однак окремі положення потребують подальшого реформування для забезпечення належної рівноваги між інтересами держави та правами людини.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр?utm_source=chatgpt.com#n4178.

2. Процесуальні аспекти: проблемні питання досудового розслідування та судового провадження в умовах воєнного стану. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/aktyal_pytan1_kks/2024_06_11_konferencia_voen_stan?utm_source=chatgpt.com

3. Загородній Є. О. Початок кримінального провадження та подальше проведення окремих слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/338839/327090>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 7 листоп. 2022 р. Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2022. 516 с.

5. Чайка Р. А. Особливості законодавчого регулювання кримінального провадження в умовах воєнного стану. URL: <https://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/article/view/959/932>.

6. Потапов І. Ф. Здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: практика ЄСПЛ та Верховного Суду. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/325328/315278>.

Ящур Павло Олександрович

здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор

Зарубей Вікторія Володимирівна

ВИКОРИСТАННЯ ВІДОМОСТЕЙ ІЗ МЕСЕНДЖЕРІВ ЯК ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відомості з месенджерів дедалі частіше з'являються у кримінальному провадженні як джерело фактичної інформації про підготовку, вчинення або приховування кримінального правопорушення. Для слідчого таке листування може показувати домовленості між учасниками, передачу реквізитів, координати зустрічі, пересилання фото чи відео, обговорення способу вчинення діяння, підтвердження отримання коштів або зв'язок між особами, які зовні можуть не мати очевидного контакту. На відміну від звичайного документа, повідомлення в Telegram, Viber, WhatsApp чи іншому застосунку існує в цифровому середовищі, може швидко видалятися, редагуватися, пересилатися, зберігатися на пристрої або сервері, а його авторство не завжди прямо впливає з імені профілю чи номера телефону. Саме тому для кримінального провадження має значення не лише зміст повідомлення, а й спосіб його отримання, фіксації, перевірки та зв'язку з конкретною особою.

Використання таких відомостей у доказуванні здійснюється за правилами, визначеними Кримінальним процесуальним кодексом України. Відповідно до ст. 84 цього Кодексу доказами є фактичні дані, отримані у передбаченому законом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють обставини, що мають значення для кримінального провадження [1]. Відомості з месенджера можуть бути зафіксовані під час огляду мобільного телефону, комп'ютера, вебверсії застосунку, інтернет-сторінки або

телеграм-каналу, а також через додані до протоколу скриншоти, файли, відеозаписи, фотознімки чи інші носії інформації. Якщо йдеться про приватне листування, слідчий має враховувати законність доступу до пристрою або акаунта, порядок огляду, участь спеціаліста за потреби, опис технічних ознак, фіксацію номера телефону, імені користувача, дати, часу, послідовності повідомлень і збереження інформації в такому вигляді, щоб її можна було перевірити під час судового розгляду.

Практика Верховного Суду підтверджує, що цифрові відомості з месенджерів можуть визнаватися допустимими доказами, якщо їх отримано й оформлено у спосіб, який дозволяє перевірити джерело, зміст та зв'язок із обставинами кримінального провадження. У постанові Касаційного кримінального суду від 21 липня 2025 року у справі № 201/11849/23 Верховний Суд розглянув допустимість протоколів огляду інтернет-сторінок і телеграм-каналів. Суд виходив із того, що огляди були проведені з дотриманням статті 237 Кримінального процесуального кодексу України, а зміст інформації було зафіксовано за допомогою скриншотів, друку та запису на технічні носії [2]. Для слідчого це означає, що скриншот не повинен залишатися єдиним підтвердженням листування або публікації. Доказове значення формується через належно складений протокол огляду, технічну фіксацію змісту, збереження додатків і можливість перевірити, що саме було оглянуто.

У постанові Верховного Суду від 21 листопада 2022 року у справі № 991/492/19 оцінювалася, зокрема, переписка в мобільному застосунку Viber. У матеріалах судової практики щодо процесуальних особливостей здобуття електронних доказів звернуто увагу, що така переписка може бути допустимою, якщо технічні дані узгоджуються з іншими доказами, а належність номерів підтверджена [3]. Це підтверджує різницю між простим зображенням листування й доказом у кримінальному провадженні. Для суду має значення не лише текст повідомлення, а й можливість встановити учасників комунікації, належність номера або акаунта конкретній особі, час повідомлень, зв'язок листування з іншими подіями та підтвердження його змісту іншими матеріалами провадження. Якщо такий зв'язок не простежується, повідомлення з месенджера може залишитися окремим цифровим фрагментом, який складно використати для доведення конкретної обставини.

Масове використання цифрової комунікації зумовлює регулярну появу відомостей із месенджерів у матеріалах кримінальних проваджень. За даними Digital 2025: Ukraine, на початку 2025 року в Україні було 31,5 млн інтернет-користувачів, а рівень проникнення Інтернету становив 82,4 % населення; також зафіксовано 21,6 млн активних ідентичностей користувачів соціальних медіа [4]. За таких умов месенджери стали звичним способом не лише побутового спілкування, а й організації фінансових переказів, продажу товарів, пошуку послуг, координації дій у групах, поширення оголошень і передачі файлів. Для досудового розслідування це означає, що частина підготовчих дій, домовленостей, контактів і цифрових слідів може міститися саме в листуванні. Водночас така інформація легко втрачається: користувач може видалити чат, змінити пристрій, вийти з акаунта, очистити історію повідомлень або використати функції автоматичного видалення. Тому своєчасний огляд пристрою, фіксація змісту листування, збереження файлів і технічних ознак мають не менше значення, ніж подальша оцінка повідомлень у суді.

Практичний розвиток цього напрямку доцільно пов'язати з більш чітким відпрацюванням дій слідчого під час отримання і фіксації відомостей із месенджерів. Ідеться не про окреме формальне правило для кожного застосунку, а про сталі підходи до роботи з цифровим листуванням: фіксацію пристрою або акаунта, з якого отримано повідомлення, опис номера телефону чи імені користувача, дати й часу повідомлень, послідовності листування, вкладених файлів, посилань, голосових повідомлень, зображень і відео. У складніших випадках доцільним є залучення спеціаліста, щоб правильно зберегти інформацію, не змінити її під час огляду і зафіксувати технічні дані, які надалі допоможуть перевірити достовірність. Окремо слід враховувати, що відомості з месенджера рідко мають залишатися єдиним доказом. Їх доказове значення розкривається тоді, коли вони узгоджуються з іншими матеріалами: показаннями, протоколами огляду, даними операторів зв'язку, банківськими операціями, вилученими пристроями, результатами експертизи або іншими цифровими слідами.

Отже, використання відомостей із месенджерів як доказів у кримінальному провадженні пов'язане не з самим фактом наявності листування, а з якістю його процесуального отримання, фіксації та перевірки. Повідомлення у месенджері може

підтверджувати домовленість, намір, контакт між особами, передачу інформації або інші обставини, але для доказування має бути зрозуміло, хто є учасником листування, коли воно відбулося, з якого джерела отримано ці відомості і чи не були вони змінені. Практика Верховного Суду підтверджує, що протоколи огляду телеграм-каналів, додатки до них і листування в мобільних застосунках можуть використовуватися як докази, якщо дотримано порядок їх отримання й оформлення, а зміст узгоджується з іншими матеріалами провадження. Саме тому робота з месенджерами має будуватися навколо процесуальної точності, технічної фіксації, перевірки авторства і використання таких відомостей у сукупності з іншими доказами.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 21 лип. 2025 р. у справі № 201/11849/23, провадження № 51-584км25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129086893>.

3. Постанова Верховного Суду від 21 листоп. 2022 р. у справі № 991/492/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107805010>.

4. Digital 2025: Ukraine // DataReportal. 03.03.2025. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2025-ukraine>.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Київ, 28 травня 2026 року)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції

Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 21.07.2026. Формат 60х84/16. Папір офсетний.

Обл.-вид. арк. 14,25. Ум. друк. арк. 13,25.
